

KOLIDAR CANKARJEVE DRUŽBE

LI

1935

DELA VSKI
MESEČNIK »SVOBODA«

izhaja v začetku vsakega meseca in stane na leto Din 40.— Člani »Svobode«, delavske kulturne zveze, ga dobe brezplačno. Naslov: Uprava »Svoboče«, Ljubljana, poštni predal 290.

DELA VSKI POLITIČNI LIST

Delavska Politika

izhaja vsako sredo in soboto in stane mesečno Din 10.— Kdor se zaveda našega MI, je tudi naročnik delavskega časopisa. Naslov: Uprava »Del. Politike«, Maribor, Ruška cesta 5, in Ljubljana, Miklošičeva cesta 22a/I.

V upravi mesečnika »Svobode« in delavskega političnega lista »Delavske Politike« dobe člani Cankarjeve družbe sledeče knjige:

Karl Marx: Kapital (lepo vezan)	Din 50.—
Iv. Cankar-Delak: Hlapec Jernej in njegova pravica	» 10.—
Jack London: Mož z brazgotino	» 5.—
Angelo Cerkvenik: Daj nam danes naš vsakdanji kruh	» 5.—
Beer: Karl Marx, njegovo življenje in delovanje	» 10.—
Angelo Cerkvenik: Očiščenje . Drama	» 10.—
Aleksander Blok: Dvanajst . Balada	» 5.—
Jack London: Železna peta (Prevod Iv. Vuka)	» 15.—
Koževnikov: Jeromkin krog (Prevod Iv. Vuka)	» 10.—
Zoščenko: Tako se Rusija smeje (Prevod Iv. Vuka)	» 14.—
Iv. Vuk: V znamenju Halleyeve repatice , vez.	» 12.—
Iv. Vuk: Po valovih Donave široke , s 19 slikami	» 10.—
Angelo Cerkvenik: Kdo je kriv? Drama	» 8.—
Rudolf Golouh: Kriza . Drama	» 8.—
1932/33 letnik Cankarjevih knjig (4 knjige)	» 8.—
1933/34 letnik Cankarjevih knjig (4 knjige)	» 12.—

II

48241

KOLEDAR

CANKARJEVE DRUŽBE

ZA NAVADNO LETO

1935

Urednikov imprimatur 10. okt. 1934

030024/68

IZDALA CANKARJEVA DRUŽBA V LJUBLJANI
TISKALA LJUDSKA TISKARNA V MARIBORU

JANUAR	FEBRUAR	MAREC	APRIL	MAJ	JUNIJ
1 T Novo leto	1 P Ignacij	1 P Albin	1 P Hugo, šk.	1 S Filip	1 S Fortunat
2 S Makarij	2 S Svećnica	2 S Simplicij	2 T Francišek	2 Č Atanaz.	2 N Marcellin
3 Č Genovefa	3 N Blaž	3 N Kunigunda	3 S Rihard	3 P Najd. sv.	3 P Klotilda
4 P Tit, Ang.	4 P Andrej K.	4 P Kazimir	4 Č Izidor S.	4 S Florijan	4 T Francišek
5 S Telesfor	5 T Agata	5 T Pust	5 F Vinko, I.	5 N Pij	5 S Bonifacij
6 N Sv. 3 kr.	6 S Doroteja	6 S Fepelnica	6 S Krescenc.	6 P Janez Ev.	6 Č Nobert
7 P Valentin	7 Č Romuald	7 Č Tomaž A.	7 N Tiha ned.	7 T Stanislav	7 P Robert
8 T Severin	8 P Janez M.	8 P Janez B.	8 P Albert	8 S Mihael	8 S Medard
9 S Jul. in B.	9 S Apolonija	9 S Franciška	9 T Marija Kl.	9 Č Gregor N.	9 N Binkošti
10 Č Pavel	10 N Skolast.	10 N 40 mučen.	10 S Ecehijel	10 P Anton	10 P Bink. pon.
11 P Higin	11 P Adolf	11 P Sotronij	11 Č Leon Vol.	11 S Mamert	11 T Barnaba
12 S Ernest	12 T Evlalija	12 T Gregor	12 P Julij, S.	12 N Pankracij	12 S Janez F.
13 N Hilarij	13 S Katarina	13 S Teodora	13 S Hermen.	13 F Servacij	13 Č Anton F.
14 P Feliks	14 Č Valentin	14 Č Matilda	14 N Cvet. n.	14 T Bonifacij	14 P Bazilij
15 T Maver	15 P Favstin	15 S Klemen	15 P Teodor	15 S Zofija	15 S Vid in t.
16 S Marcel	16 S Julijana	16 S Hilarij	16 T Benedikt	16 Č Janez N.	16 N Beno
17 Č Anton	17 N Konstanc.	17 N Jedert	17 S Rudolf Št.	17 P Brunon	17 P Adolf, šk.
18 P Fetra st.	18 P Simeon	18 P Ciril Jer.	18 Č Vel. čet. D	18 S Erik	18 T Efreim
19 S Kanut v.	19 T Konrad	19 T Jožef	19 P Vel. petek	19 N Celestin	19 S Julijana
20 N Fab. in S.	20 S Elevterij	20 S Janez P.	20 S Vel. sob.	20 P Bernard	20 Č Sv. Reš. T.
21 P Neža	21 Č Miroslava	21 Č Benedikt	21 N Vel. noč	21 T Srečko	21 P Alojzij
22 T Vinko	22 P Sv. P. st.	22 P Lea, Kat.	22 P Vel. pon.	22 S Milan	22 S Pavlin N.
23 S Z. M. D.	23 S Peter D.	23 S Oton	23 T Vojteh	23 Č Janez Kr.	23 N Sidonija t.
24 Č Timotej	24 N Matija	24 N Gabrijel	24 S Jurij	24 P Mar. D. p.	24 P Jan. Krst.
25 P Sp. Pavla	25 P Valburga	25 P Mar. ozn.	25 Č Marko	25 S Urban	25 T Viljem
26 S Polikarp	26 T Matilda	26 T Emanuel	26 P M. B. d. C	26 N Filip	26 S Pavel
27 N Janez Z. C	27 S Gabrijel	27 S Rupert C	27 S Peregrin	27 P Janez P.	27 Č Helma
28 P Roger	28 Č Roman	28 Č Janez K.	28 N Vital	28 T Avguštin	28 P Vidov dan
29 T Francišek		29 P Ciril	29 P Peter, m.	29 S Marija M.	29 S Peter in P.
30 S Martina		30 S Janez Kl.	30 T Katarina	30 Č Vnebohod	30 N Sp. sv. P.
31 Č Peter N.		31 N Kunigunda		31 P Angela	

1935

JULIJ	AVGUST	SEPTEMBER	OKTOBER	NOVEMBER	DECEMBER
1 P Teobald	1 Č Vezi sv. P.	1 N Egidij	1 T Remigij	1 P Vsi svetl	1 N Ujedinjenje
2 T Ob. M. D	2 P Porcijunk.	2 P Stefan S.	2 S Angeli v.	2 S Verne duše	2 P Bibijana
3 S Leon II.	3 S Najd. St.	3 T Doroteja	3 Č Kandid	3 N Viktorin	3 T Franciš.
4 Č Ulrik, B.	4 N Dominik	4 S Ida, Roz.	4 P Franciš. S.	4 P Karel B.	4 S Barbara
5 P Ciril in M.	5 P Mar. Snež.	5 Č Lavren., J.	5 S Placid	5 T Caharija	5 Č Saba
6 S Miroljub	6 T Spr. Gosp.	6 P Caharija	6 N Brunon	6 S Lenart	6 P Miklavž
7 N Vilibald	7 S Kajetan	7 S Bronislava	7 F Justina	7 Č Engelbert	7 S Ambrozij
8 P Elisabet.	8 Č Ciriak	8 N R. M. Dev.	8 T Brigita	8 P Bogomir	8 N Brez. sp.
9 T Nikolaj	9 P Janez V.	9 P Kerbinijan	9 S Dionizij	9 S Teodor	9 P Peter Fort.
10 S Amalija	10 S Lavrencij	10 T Miklavž I.	10 Č Franciš. B.	10 N Andrej	10 T Lavr. M.
11 Č Pij I.	11 N Suzana	11 S Prot. in H.	11 P Aleksander	11 P Martin	11 S Damaz
12 P Mohor	12 F Klara	12 Č Ime Mar.	12 S Maksim.	12 T Martin Av.	11 Č Sinezij
13 S Francišek	13 T Janez B.	13 P Franc. K.	13 N Edvard	13 S Stanislav	12 P Lucija
14 N Bonavent.	14 S Evzebij D.	14 S Pov. sv. K.	14 P Kalist, p.	14 Č Jozafat	14 S Spiridion
15 F Henrik	15 Č Vneb. M.	15 N Nikodem	15 T Terezija	15 P Leopold	15 N Kristina
16 T M. D. K.	16 P Rok, Joah.	16 P Ljudmila	16 S Gal, Flor.	16 S Otmar	16 P Adela
17 S Aleš	17 S Hiacint	17 T Rane sv. F.	17 Č Jadviga	17 N Gregorij	17 T R. Nj. V C
18 Č Kamil, M.	18 N Helena	18 S Zofija	18 P Luka	18 P Oton	18 S Gracijan
19 P Vinko, Zl.	19 P Ludovik	19 Č Januarj C	19 S Peter A. C	19 T Elizabeta	19 Č Urban
20 S Marjeta	20 T Bernard	20 P Evstahij	20 N Felicijan	20 S Feliks	20 P Evgenj
21 N Danilo	21 S Ivana Fr. C	21 S Matej	21 P Uršula	21 Č Dar. M. D.	21 S Tomaž
22 P Marija C	22 Č Timotej	22 N Mavricij	22 T Kordula	22 P Cecilija	22 N Demetrij
23 T Apolinarij	23 P Filip, Zd.	23 P Tekla	23 S Klotilda	23 S Klemen	23 P Viktorija
24 S Kristina	24 S Jernej	24 T Rupert G.	24 Č Rafael	24 N Janez od k.	24 T Adam, Eva
25 Č Jakob	25 N Celerin	25 S Kamil	25 P Katarina	25 P Katarina	25 S Božič
26 P Ana	26 P Ludvik	26 Č Ciprijan	26 S Evarist	26 T Konrad	26 Č Štefan
27 S Rudolf	27 T Jožef K.	27 P Kozma	27 N Frumenc	27 S Virgijilij	27 P Janez Ev.
28 N Viktor	28 S Avguštin	28 S Venčeslav	28 P Sim., Juda	28 Č Gregor	28 S Ned. otroč.
29 P Marta	29 Č Obg. J.	29 N Mihael	29 T Narcis	29 P Saturnin	29 N Tomaž
30 T Abdon	30 P Roža L.	30 P Jeronim	30 S Alfonz R.	30 S Andrej	30 P David, kr.
31 S Ignacij	31 S Rajmund		31 Č Volbenk		31 T Silvester

Walter Schönstedt,

Iz tretjega carstva

Sodobna nemška socialna književnost, kolikor se je je rešilo iz ogromnega koncentracijskega taborišča, ki nosi napis: Deutsches Reich, v inozemstvo, je posvečena vsa protifašistovskemu boju. Najboljši dosedanji roman, ki nam opisuje razmere v Nemčiji, je Schönstedtov roman »Auf der Flucht erschossen« (Na begu ustreljen) (izšel je v Parizu Editions du Carrefour 1934). Pisatelj nam v njem opisuje, kako so narodni socialisti ogoljufali množice, ki so drvele za njimi in ki se danes razvijajo zmeraj bolj na levo, dalje ilegalno delo neuklonljivih delavcev marksistov, življenje v koncentracijskih taboriščih in po SA-kasarnah. Glavni junak romana je mladi Albert, prvotno navdušen narodni socialist, član SA, ki pričakuje od Führerja, da bo uresničil nemški socializem, ki pa končno spozna prevaro in se pridruži tajnemu delavskemu gibanju. Da se tudi naš čitatelj seznaní vsaj v glavnem z razmerami v »tretjem carstvu«, priobčujemo nekaj odlomkov iz tega romana. — Opomba uredništva.

Pri hišni preiskavi

Člana SA Albert in Martin sta preiskovala stanovanje mladega marksista Henrika Borgerja. Z njima je bil postaven revirski stražnik, ki je samo prisostvoval preiskavi, ne da bi tudi sam preiskoval.

Henrikova mati ni mogla doumeti, kaj se v stanovanju dogaja, saj njenega fanta vendar ni bilo doma!

Mladiča sta brskala po njenem perilu in razmetala vse. Protestirala je nedolžno:

»Saj je fant vendar v vaših rokah! Saj ste ga ranili s strelom! Ne zmetajta mi vsega iz omare! Vse mi bosta zmečkala. Gospod stražnik, ali je kaj takega sploh dovoljeno?«

»Je že dovoljeno, le pomirite se, takoj bosta gotova.«

Martin se je vzravnal, v obraz je zardel, stopil k ženi in dejal:

»Gospa Borger, vaš sin je splošnosti škodljiv element. Izbiti mu morate njegove misli iz glave, saj ste končno njegova mati. Tu izpolnjujemo samo našo dolžnost, ljuba gospa, našo dolžnost od Nemčije. Končno mora vendar enkrat postati boljše, mora postati boljše, to boste vendar uvideli, kaj ne?«

Žena ga je neverno pogledala, čudila se je mehko v njegovem glasu, vendar besedam mladega moža ni verjela.

»Čemu ste ga ranili?!« je nenadoma zakričala. »Moj fant je vendar žrtvoval vse, da bi postalo boljše. Zmeraj je tekal okoli, nikoli ga ni bilo doma. Saj ga skoraj nisem več videla. Nič ni imel od življenja, prav nič. Henrik je prav dober fant. To bom že vedela, saj sem vendar njegova mati. Henrik se je zmeraj boril za reveže.«

»Mi se borimo za revne, mi se borimo, da postane v Nemčiji drugače,« je rekel Martin.

Tedaj je stopila žena k njemu. Stegnila je proti njemu roke, skrivljene, koščene, trde roke z uvelo kožo:

»Kaj niso te roke revne, he? Kar pogledajte, kar oglejte si jih! In vi — da ste za revne? Moj bog, čemu pa ste potem t u, tu pri meni ubogi, stari ženi?!«

Martin je stopil za korak nazaj. Grobo je nameraval prekiniti pogovor, žena ga je motila pri delu, tedaj pa je videl, da mu je Albert odkimal. Stražnik je sedel na stolu in buljil dozdevno nebrižno v tla.

Albert je ženi odvrnil:

»Iščemo orožje. Vaš sin je imel orožje, to natanko vemo, posest orožja pa je prepovedana. Zato pa moramo iskati. Danes je drugačna revolucija kakor leta 1918, sedaj pometamo z zločinci, ki so upropastili naš narod! Hišno preiskavo bomo kar hitro končali, če nam poveste, kje ga je skrila.«

»Skril? Henrik ni ničesar skrila, to vam že lahko povem! Saj bom vendar najbolje vedela. Nikoli ni imel orožja. Nekoč je nekoga izmed vas s hišnim ključem udaril po obrazu, toda tedaj je bila pravica na njegovi strani, ljudje so videli, da so ga vaši napadli. Ko se vrne, bo že govoril z vami, spoznali boste, da ima prav. Saj je vse, prav vse žrtvoval, da bi se boril proti tistim, ki so, kakor pravite, upropastili naš narod.«

Stražnik je postal nestrpen. Snel je čako z glave in si pogladil lase nazaj. Videl je, kako jezno je Martin zamižal in dregnil Alberta, naj se požuri.

Toda Albert se ni dal zmotiti in je nadaljeval:

»Vidite, vašega sina in njegove sodruge so Judje kupili, toda fantje tega večinoma ne vedo. Nameravali so uničiti vse in potem udariti. To smo pa preprečili. Zažgali so parlament, nameravali so zastrupiti vodovod, samo da bi narod zmešali. Taka je ta reč.«

»Naš vodovod?« je vprašala žena. »Vodovod? Tega pač sami ne verjamete, gospod! Potem bi vsi poginili. Česa vsega ne pripovedujete, mladi mož! Henrikovi tovariši so vsi pošteni delavci, ti bi kaj takega ne napravili, tudi jih ni nihče kupil, kar pogledajte si jih, kako morajo živeti. Neumnosti govorite, nič drugega kakor neumnosti. Prestrašiti me hočete, to je vse. Moj sin nima orožja!«

Stražnik je vstal in rekel glasno in službeno:

»Sedaj pa tiho! Ne motite ljudi pri delu! Morata že enkrat končati, vso noč smo že na nogah.«

Žena je sedla na pruko in strmela v stražnika. V njenih žalostnih očeh so bile solze.

»Kaj so tile gospodje sedaj tudi policija,« je končno povprašala.

»Da, tudi.«

Pri Henriku Borgerju niso našli orožja; molče so odšli v naslednje stanovanje v neki stari hiši na Samostanski cesti.

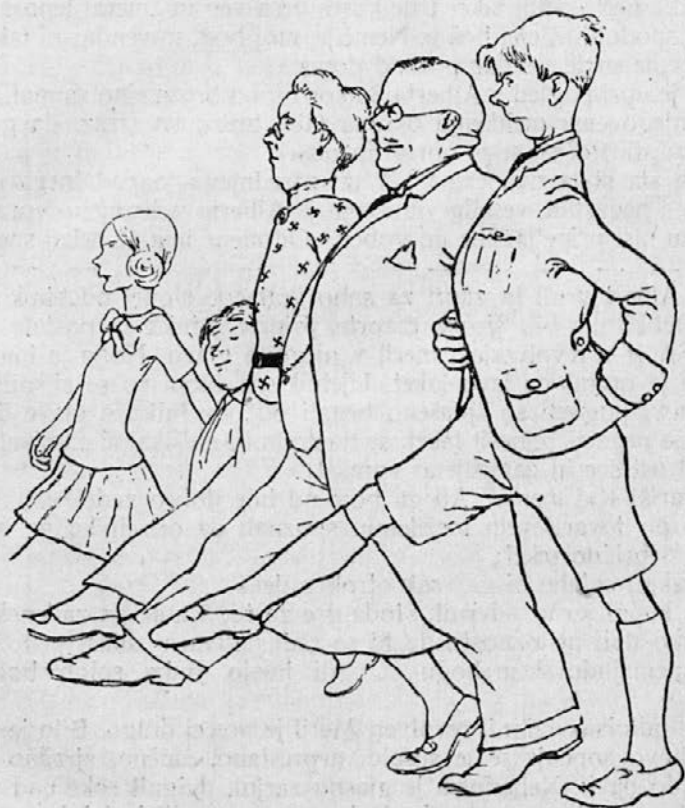
V SA kasarni

Wenn der Sturmsoldat ins Feuer geht,
ja dann hat er frohen Mut,
denn wenn das Judenblut vom Messer spritzt,
dann gehts noch mal so gut.

(Kadar gre vojak SA v ogenj,
tedaj je veselega srca,
kajti, če brizga od noža judovska kri,
se nam godi še bolje.)

(Himna narodnih socialistov.)

Nekega dne v začetku marca je imel Albert službo v pisarni standarte na Judovski cesti 50. Spomnil se je nekega dogodka iz vzhodnega okraja Lichterfelda: napadli so neko delavsko godbo, ki je bila v železniškem kupeju. Stal je nato z okrvavljeno lopato na progi, ko pristopi k njemu nekdo od berlinskega vodstva SA in mu reče:

S. Rabinovitch. Paradni korak nemške fašistovske družine

»Svojo dolžnost ste dobro izvršili! Vaša lopata je dokaz, kako mora nemški mladenič ravnati s sovražniki nacije. V imenu vodstva vam izrekam svoje najvišje priznanje.«

V sobi za pisarno je sedelo nekaj ujetnikov, ki še niso bili zaslišani. Čakali so molče, kajti govoriti jim je bilo prepovedano. Malega Juda na koncu klopi je Albert že nekje videl. Kadar je prišel mimo član SA, je plašno pobesil

oči k rokam in stisnil ramena. Albert ga je prepoznal po deklinškem obrazu. Njegov okrvavljen nos se je zdel velik, ustnice so mu bile svojstvene, skoro modrikaste barve brez bleska. Bil je neki odvetnik, ki je večkrat nastopal v procesih proti narodnim socialistom.

»Kaj si prav za prav,« ga je vprašal Albert, »socialni demokrat ali komunist.«

Odvetnik je vstal. Oči so komaj zadrževale jok, temne ustnice so se mu malce tresle, položil je roke na hlačni šiv in odgovoril:

»Sem nepolitičen, ne pripadam nobeni stranki, prosim lepo. Če se hočete zame zavzeti . . .«

»Oslarija, nisem za to tu, toda boš že našel ljudi, ki se bodo zate zavzeli, da se boš hipoma spomnil Palestine. Kar sedi zopet na svojo usrano rit!«

Odvetnik je zaprl oči. Obraz mu je vplival bedno. Albert se je znova zazrl v strnjeno kri na razbitem nosu in ga je vprašal:

»Si bil že zaslišan?«

»Ne, čakam, vse se bo izkazalo, že pet ur čakam na zaslišanje.«

»Boš že. Le ne trepetaj tako, trde kosti, prsa ven in zmeraj lepo pohlevno, kakor se Judu spodobi. Zletel boš iz Nemčije, moj bog, to vendar ni tako hudo! Saj so ljudje tvoje sorte vendar povsod doma.«

Odvetnik je uprl pogled v Alberta, kakor bi mu brezmejno zaupal. Strnjena kri je dajala njegovemu mehkeemu okrazu tako brezupen izraz, da ga Albert ni mogel prenašati. Počasi se je obrnil in odšel.

Ob vratih sta stala dva člana SA iz sosednjega napadalnega oddelka. Eden od njiju s pegastim, veselim obrazom je Alberta zategnjeno vprašal:

»Čemu mu nisi pripeljal ene po gobcu? Od mene ima že nekaj spominov.«

Ko se je Albert vrnil in zaprl za sabo vrata, je slonel odvetnik ob steni poleg okna. Oči so mu bile široko razprte, priprte ustnice so postale svetlejše. Pegasti član SA je z revolverjem meril v njegovo glavo. Noge je imel razkoračene, orožje je opiral na levo laket. Ujetniki na klopi so se stisnili drug k drugemu, njihovi pogledi so splašeno begali od odvetnikove glave do revolverja. Za hip je pegasti pobesil laket, se nasmehnil, mežikajoč zamižal, si z jezikom obliznil ustnice in zamišljeno vprašal:

»Hej, tovariš! Kaj meniš? Ali ga bom od tule dobro zadel?«

Albert je po tovariševem mežikanju spoznal, da odvetnika ne namerava ustreliti, in je nebrizno rekel:

»Oh, iz take razdalje bi ga vsak otrok zadel.«

»No da,« je oni jezno odvrnil, »toda gre za to, k a m ga zadeneš. Mrcini vendar ne bomo dali priložnosti, da bi se radi nestvarne smrti pritoževal pri svojem umazanem judovskem bogu . . . Ali imajo Judje sploh boga? Ne vem . . .«

Pegasti je odločno dvignil revolver. Meril je precej dolgo. Bilo je vse tiho, samo odvetnikovo sopenje se je slišalo, neprestano, mučno, strašno sopenje, kakor bi ga kdo davil. Nenadoma je glasno zarjul, dvignil roke nad glavo in ostro pogledal v odprtino revolverja. Potem se je zgrudil in ječal:

»Saj ne boste streljali. Saj vendar ne morete streljati, jaz sem nedolžen, nihče me ni zaslišal, vse se bo pojasnilo, vse, vse, gospodje . . .«

Ta hip je pegasti pritisnil. Kroglja se je zarila v zid pol metra nad odvetnikovo glavo. S stene se je vsul omet. Ujetniki so se strznili, sedaj so zopet dvignili glave. Nekaj sekund se odvetnik ni ganil na fleh, telo je ostalo nepomično. Nato pa je pogledal kvišku, videl veseli obraz pegastega, koža krog ust se mu je zopet napela, zasmejal se je histerično in dejal:

»Samo pošalili ste se, kaj ne?«

Pegasti je spravil revolver. Obraz mu je bil rdeč od veselja, vendar pa si je nadel takoj službeni izgled, ko so se odprla vrata in je prispelo nekaj članov SS.

Člani SS so spustili ujetnike na svobodo, češ, da niso pravi, sploh pa SA nima pravega instinkta. Samo judovskega odvetnika so odpeljali v črnem avtu s sabo.

Ujetniki ob steni so se stresli, ko so videli, da Karla Bäumerja zopet tepo. Voditelj SA s tremi zvezdami na ovratniku je pri vsakem udarcu zamahnil z usnjatim bičem daleč nazaj in si vmes večkrat pljunil v roke.

Ujetniki so stali s hrbti proti steni in so morali ves čas držati roke kvišku. V polutemnih kotih so stali člani SA s karabinkami, pripravljenimi na strel.

»Ali si marksist, ti mrhovina?« je zarjovel voditelj SA in udaril Karla z bičem po obrazu.

»Sem marksist,« je rekel Karl prav tiho, vendar so ga radi tišine vsi ujetniki slišali.

»Sem marksist in, če me boste še bili, — ostanem vseeno marksist! Figojci ste...«

Še nekaj udarcev in iz ust se mu je izlila kri, tekla je nenehoma v dveh rdečih curkih preko močne brade.

Oči so mu strmele v strop, proge, ki jih je zarisal v obraz bič, so potemnele. Roke je držal pred telesom, prsti so se mu zmeraj bolj krčili, kakor bi hoteli nekaj zgrabiti. Nato je odprl usta in ujetniki so videli, da je bil njegov jezik samo še brezlična krvava kepa. Brez glasu se je Karl počasi zgrudil na tla.

Voditelj SA je vrgel bič v kot, brenil Karla trikrat, štirikrat v sključeni hrbet in zarjul:

»Tu imaš za svoj marksizem. Bomo vas, barabe, že še naučili kozjih molitvic!«

Obrisal si je ob hlačah potne roke in pljunil pred nepremično telo, ki je ležalo na zemlji. Potem si je prižgal cigareto in jo nervozno kadil. Imel je široko, grčasto čelo, kratke plavkaste lase, ki so ob sencih vsi prepoteni okorno štrleli navzdol. Nos mu je bil čudovito velik, brada pa kratka — kakor pri Adolfu Hitlerju.

Voditelj SA je hropel, prsa so se mu težko dvigala. Čez nekaj časa je odšel in dal straži pri vratih z roko znamenje, naj puste Karla ležati.

Karl se ni ganil. Na obrazu mu je bila kri še svetla, čim pa je kaniła na tla, se je pobarvala popolnoma temno. Koža na obrazu mu je bila razdrapana. Udarec z bičem mu je desni uhelj na pol pretrgal. Čez nekaj minut je dvignil Karl roko v zrak, drugo pa je opiral na okrvavljena tla. Dvignil se je in se ječeč zopet zgrudil. Dihal je sunkoma.

Na stropu nad njim je visela že na pol izgorela, prašna električna žarnica. Z medlo svetlobo je obsevala njegovo telo.

Neki ujetnik ob steni se je sključil in boječe dejal:

»Umrł bo.«

»Boš miroval s svojim prekletim rilcem!« se je zadržla straža.

Karl ni umrl. Ko se je osvestil, ni imel toliko moči, da bi odprl oči. Obraz ga je strašno žgal.

Nato se je zopet strahotno zbal za svojo ženo... Ko bi ne imel žene. Vsega tega ne bo prenesla, ona že ne...

Pozneje so zgrabili Karla pod pazduho in kolena in ga odvedli ven. Obraz je ležal na desni lakti, iz ust mu je znova kapljala kri. Dolg rdeč trak na tleh — do sosednje sobe.

Voditelj SA, ki je Karla pretepel, se je zopet vrnil v sobo k ujetnikom.

Ujetniki so stali še zmeraj ob steni in držali roke kvišku. Med njimi so bili trije socialnodemokratični delavci, člani reichsbannerja iz okraja Kreuzberg. Bili so bledi od strahu in silnega ogorčenja.

»Tako, sedaj bomo pa zapeli pesmico,« je dejal voditelj SA in zgrabil za bič. Stopil je k ujetnikom in vsakemu izmed njih stisnil sredinec pod brado. Člani SA so se režali.

»Naučili vas bomo dostojno pesmico, saj ne znate drugega kakor samo pocestne popevke. Torej, ko naštejemo do tri, zakličite vsi: Našemu voditelju Adolfu Hitlerju prisegamo zvestobo — ena, dve tri!«

Ujetniki so molčali. Zrli so v tla. Ramena so se jim sključila. Mlad judovski fant z velikimi, plašnimi očmi se je nenadoma zgrudil. S prsi je padel na kolena, roke so se mu ploščato stegnile po tleh. Sedaj je stalo ob steni samo še šestnajst ujetnikov.

»Svinja je že sedaj nezavestna. Tega bi imel rad s sabo, kadar bi streljali. Odnosite ga ven, obrezanega psa!«

Voditelj SA je zibal bič sem in tja, sem in tja, skrivil hrbet kakor za naskok in poveljeval:

»Karabinke na strel! Kdor ne bo pel — ga ustrelite!«

Zapovedal je nekemu iz straže, naj poje naprej, drugi pa je igral melodijo na orglicah. Nekateri ujetniki so sedaj tiho peli. Žalostno je ječala pesem po prostoru.

»Našemu vo—di—telju — segamo v — roke . . .«

Nekdo od straže se je od gnusa obrnil proč: pesem, ki so jo jecljajoč in tresoč se peli ujetniki, ki so bili brez moči, se mu je zdela skoroda kakor žalitev.

Bil je to visok fant z mirnim, hladnokrvnim izrazom v obrazu.

»Glasneje, še glasneje,« je rekel voditelj SA. »Glasno in razločno, odprite usta, kakor bi požirali komis!«

Člani reichsbannerja niso peli, samo ustnice so pregibali.

»Proč z Judi — in izdajalci —

Našemu voditelju — prisegamo zvestobo . . .«

Stene so bile vlažne. Soba ni imela okna, pred vrati je bilo naloženih nekaj vreč. Velik paček je po pajčevinasti nitki vlezal k žarnici. Kri se je vsesala v tla, samo sredi luže se je še vlažno svetila. Voditelj SA je stopil v kri, pri vsakem koraku, ki ga je storil, se je poznal na tleh rdeč odtis podplatov.

Pogledal je na uro in dejal straži, da mora v okrožno pisarno; ujetniki naj večkrat »molijo«, da jim ne bo predolgočasno.

Na begu ustreljen

Ko se je voz ustavil, je neki moški odprl vrata in dejal Karlu Bäumerju:

»Tako, sedaj izstopi! In če boš skušal pobegniti, bomo rabili orožje!«

Poleg Karla sta stopala dva moža v civilu, šofer je ostal v vozu, bila je rdeča Opel-limuzina.

Šli so po ozki poti skozi gozd, nad potjo so visele veje svetlozelenih brez. Nihče ni govoril. Bil je predpoldan, moder aprilov dan. Na pot so poševno padali sončni žarki.

Karl je dihal enakomerno in globoko, ustnice je imel stisnjene. Na obrazu je imel rdeče proge od biča. Če je oči široko odprl, so ga pekle in se potemnile.

Na beg ni bilo misliti; za brezami je ležala gosta hosta, rjava tla so bila gladka, videlo se je daleč in možje so imeli revolverje v rokah.

Karl bi prav rad kadil, a mož ni maral poprositi za cigareto. Roke je imel proste, preje jih je imel več dni zvezane.

Nenadoma se je Karl spomnil, da mu je član SA, ki mu je prinesel vodo, rekel, da bo že še bolje. Toda Karl ni verjel, da bi ga po tej poti, ki je sploh ni poznal, peljali v koncentracijsko taborišče. Hodili so počasi, na levi in desni sta v razdalji koraka stopala spremljevalca. Vedela sta, da ni kos hitreje stopati.

S. Rabinovitch, Nemški profesor pod fašistovskim režimom

Moža sta se ustavila ob krivenčastem boru, ki je stal na križišču, in mlajši si je prižgal cigareto, pušnil sladki dim nekajkrat iz sebe in se obrnil h Karlu: »Tako, sedaj pa beži!«
Karl je vtaknil roke v žep.
Ni pobegnil, nego je rekel zaničljivo:

»Oho, stara metoda: na begu ustreljen! Kar tako me ustrelita, iz oči v oči, figovca!«

»Rilec, nesramni!« ga je nahrulil starejši. Toda mlajši je mirno odvrnil:

»Ne blebeči, človeče! Lahko greš, midva se vrneva. Samo pazi, da te zopet ne ujamemo: če boš še dalje delal za marksiste, ne bo šlo več tako gladko.«

Mimo Karlove glave je splaval modrikast oblaček sladkega cigaretne dima.

Karl se je obrnil in nekaj hipov počakal. Moža se nista ganila z mesta.

Potem je odšel Karl počasi dalje... Iskal je dreves, ki bi se utegnili za njimi skriti. Skušal je pritegniti glavo, toda potem so ga bolele na obrazu proge, kakor bi se hotele razpočiti. Pred njim je bilo sonce.

Stopil je hitreje, prsa so mu bila vroča, začutil je, da se mu je v sencih ustavila kri.

Ko je vrgel roke kvišku in so mu za sekundo obstale v zraku, ga je zadela druga kroglja v hrbet.

Poleg majhnega potoka se je zgrudil. Padel je na desno stran, v visoko, vlažno travo.

Usta so mu bila odprta, jezik mu je otekel ležal med zobmi.

Iz majčkene rane nad desnim očesom je curljala kri.

Nenadoma so postale proge na obrazu svetlejšje.

Krog rjave prsti in vrhuncev šaša so bile stisnjene Karlove pesti, robate, krepke pesti.

(Prevedel Talpa)

Fašizmu je vžgano Kajново znamenje v čelo. Njegovi principi so umor, nasilnost in sila. Fašistovska država ne spoštuje človeka in njegovih pravic ter se brutalno vmešava v človekovo zasebno življenje. Da bi opravičili potoke krvi in vse zatiranje, ki se dogaja samo radi častilakomnosti in vladohlepnosti fihrerjev, izrabljajo ime boga in naroda.

(Valter Rode)

Fašisti nasilno razbijajo delavsko gibanje, kar pa skušajo opravičiti, češ, da bodo ustvarili patriarhalne razmere. Delajo se, kakor bi skušali ustvariti državni socializem, v resnici pa kličejo milijonarje v gospodarski svet. Ustanavljajo delavsko fronto, v resnici pa dobavljajo kapitalistom in junkerjem cenene delovne sile. — — — — — Delavske voditelje preganjajo, jih mučijo in ubijajo; kmete in male obrtnike tlačijo z davki in nasilnim prosjačenjem; delavcem krajejo mezde, brezposelnim črtajo podpore; mladino silijo v tlačansko službo kraljev topov. Kaj je prva in poslednja ideja vsakega fašizma? Zmaga bandita nad delavcem!

(Valter Rode)

Narodni socializem žen in deklet je hrepenenje po močnem, uniformiranem, močno uniformiranem samcu. Da se slednji v odločilnem hipu izkaže kot varalica, je simbol vsega nacionalističnega slepila. Stoodstotna obljuba — ničodstotna izpolnitev.

(Valter Rode)

Ljubivoj Ravnikar. Gladovna stavka

M. Liebermann. Protijudovski pogrom

Rasisem ni nič drugega kakor perverzna radovednost, kakšne tajnosti se gode po spalnicah. To radovednost so fašisti proglasili za največjo znanost.

(Valter Rode)

Angela Vodetova, Fašizem in žena

1. Vzroki fašizma

Po svetovni vojni je industrija dvignila svojo delavnost do takega razmaha, kakršnega doslej zgodovina gospodarstva še ni poznala: vse njene panoge so vzcetele, da se je lahkoverni človek začudil, kakšno blagostanje mu je prinesla vojna. Tehnika se je povzpela do čudežnih višin in pospešila tempo produkcije do prej neslutene brzine. Meščanska gospodarska veda je pela pesem zmagovalja kapitalističnemu sistemu in že so se našli meščanski in revizionistični gospodarstveniki, ki so zanikali ugotovitev, da so krize bistvo kapitalističnega gospodarskega sistema. In vendar je bila ta, navidežno trajna prosperiteta samo blesteč privid pred zatonom.

Umevno je, da je v tej dobi gospodarskega razmaha primanjkovalo delovnih moči, vsled česar je tudi žena našla odprta vrata v vse delovne panoge. Že med vojno je nadomeščala moža na polju, v delavnici, v tovarni, v uradu, v šoli in je našla za svoje delo toliko priznanja kot še nikdar doslej. Tudi največji reakcionarci so pričeli priznavati njeno enakovrednost in tudi dostop na višja učilišča je postal prost ženski prav tako kakor moškemu. Visoko je zagorel poslednji zubelj liberalističnega individualizma, ki zagotavlja posamezniku svoboden razmah do najvišje možnosti in je zanetil plamen ponosa tudi v današnji ženi, v prvi vrsti intelektualki. Njeno stremljenje po enakopravnosti je začelo postajati resnica: skoro po vseh državah so ji pričeli priznavati politične pravice, s katerimi si je utrla pot v parlament. Žene najbolj kulturnih držav so slavile zmago z dosego državljanke enakopravnosti spolov in za najmlajšo žensko generacijo je pomenjalo to vprašanje le še zgodovinsko dejstvo. Resno se je razmotrivalo o pomenu ženinega sodelovanja pri ustvarjanju kulturnih vrednot, pri oblikovanju nove družbe. Vsepoprod je nastopala žena kot polnovreden človek, ki skuša doprinesiti svoj delež v družbenem snovanju ob strani moža. Njeno stremljenje je našlo pobudo in odobravanje najboljših mož.

Toda blesteči pojav gospodarske konjunktore je nosil v sebi kal pogina že v svojem začetku. Po končani svetovni vojni so ostali premaganci in zmagovalci, toda samo v smislu političnega in militarističnega pojmovanja. Gospodarsko so bili vsi razrahljani, premagani, četudi se to ni takoj pokazalo. Ako so hoteli uvesti normalne trgovinske odnose po zgledu predvojnega gospodarstva, se je izkazalo, da je ravnovesje med trgom in produkcijo porušeno. Svetovna industrija ni nikjer več našla tržišč, kamor bi odlagala svoje izdelke. Kolonijalne in agrarne dežele z naravnim gospodarstvom so se med vojno industrializirale ter same krile svoje potrebe. Dočim so kapitalistične države svoje povojno gospodarstvo na novo zgradile, svojo produktivno silo z racionalizacijo tehnike in delovnega načina stopnjevale v nedogledne višine, se je katastrofalno zmanjševala potreba svetovnega trga, povpraševanje ter kupna moč sta pričeli stalno padati. Cirkulacija proizvodnje je zašla v zastoj. Kapital v nekaterih primerih trgovanja ne krije več niti svojih režijskih stroškov, kam-li da bi dosegel prejšnje dobičke. Sistem odpoveduje na vsej črti in na vsem svetu. Kapitalistično gospodarstvo začinja izgubljati svoj pomen: za kapitaliste, ker ne donša več dovolj dobička, za mase, ki propadajo brez eksistence.

Tu se pokažejo vsi antagonizmi, vsa protislovja sistema. Racionalizacija in tehnicizacija v ekonomski produkciji sta povzročili ogromno nadprodukcijo dobrin, toda ne v tem smislu, da bi bili vsi ljudje preskrbljeni z vsem potreb-

nim, temveč nadprodukcija je nastala samo v smislu kapitalističnega pojmovanja gospodarstva — blaga ni mogoče spraviti v profit. Vsak stroj vrže nekaj — morda stotine in tisoče — delovnih ljudi na cesto, a s tem reducira tudi kupno možnost konsumentov. Tako je ravnovesje med produkcijo in konzumom čedalje bolj porušeno; treba je najti izhod.

Ko je kapitalistični producent počkal vse možnosti za odkritje novih tržišč, kamor bi dobavljal svoje blago, a je naletel povsod na prenapolnjena skladišča — saj so blago sežigali ponekod — se je zatekel v avtarkijo. Narod, država naj si sama zadostujeta v gospodarskem pogledu. To načelo je bilo dobrodošlo domačim producentom, saj jih je svetovna gospodarska konkurenca prisilila, da so v nekaterih primerih resignirali na znaten del dobička. Na domačem trgu pa bodo lahko diktirali take cene, da se ne bo treba odreči profitu, ki je edini smisel kapitalističnega gospodarstva. Skoraj hermetično zaprte meje vsakemu uvozu ter visoko carinsko obzidje zagotavljata uspeh izkoriščanju konzumenta. To je smisel avtarkije, to je rešitev kapitala — če tudi samo navidezna. Avtarkija pomenja v resnici absolutno samovoljnost domačega kapitala brez regulativa svetovnega trga, možnost obogatitve po inuacijah, a pomenja tudi vojno nevarnost.

Z avtarkijo se je močno pojačilo nacionalistično gibanje, poostrila pa so se nasprotja med narodi, zlasti, ker so povsod na delu demagogi, ki hočejo zgraditi dobrobit lastnega »naroda« na škodo pravic, da celo življenjskega obstoja drugih narodov, kakor tudi narodnih manjšin v okvirju lastne države.

Nosioci tega gibanja so fašisti. Pomen fašizma moremo premotriti samo, če poznamo vzroke njegovega začetka.

Fašizem predstavlja upor tistih množic, ki so bile vržene iz meščanske sigurnosti svojega prejšnjega ekonomsko stabilnega položaja, katerega smatrajo ogroženega od dveh strani: od uničujoče sile velekapitala ter od revolucionarnega dviga delavskih množic. To je tista družbena plast, ki je politično najmanj zrela, ki je živela zadovoljno življenje podložnika, za katerega mislijo drugi. To so nameščenci vseh vrst, uradništvo in učiteljstvo vseh kategorij, obrtniki, kmetje, mojstri, poslovodje. Ko so spoznali, da so ogroženi njihovi interesi, so vstali pod vodstvom demagogov, ki so se predstavili svetu kot rešitelji svojega naroda.

Preden pridejo fašisti na oblast, je njihovo gibanje skrajno revolucionarno. In sicer se obračajo proti kapitalizmu in proti marksizmu. Toda že v Italiji je velekapital spoznal v fašizmu svojega najboljšega zaveznika in ga finančno podprl. Zmagoviti fašistični pohod v Rim so denarno omogočile velebanke in veleindustrija. Takoj nato pa parola ni bila več: republika, razlastitev, socializacija, temveč: ohranitev in utrditev kapitalističnega družbenega reda.

Ko so dobili fašisti vso oblast v roke, so najprej uničili delavsko gibanje, vse delavske pridobitve, sindikate, potem pa so se vrgli na demokracijo in utrdili diktaturo — v korist finančni plutokraciji. Preden je prišel Mussolini na oblast, je obljubil: »Ko bomo zatrli boljševizem, bomo obračunali s kapitalisti in veleposestniki.« Toda na oblasti dela fašizem prav nasprotno: veleposestniki v Italiji imajo neverjetne predpravitve: oproščeni so davka na dediščino, znižal se je davek na kapital, velika industrija dobiva milijonske subvencije, magnatom izboljšuje država zemljo na lastne stroške, najemnikom pa zvišuje najemnine, podaljšuje delovni čas in znižuje plače.

Danes je fašizem na pohodu ne samo po evropskih državah, temveč po vsem svetu. Najbolj bestialno sliko te gospodarsko-kulturne anomalije pa je doživel zadnje leto nemški narod.

Nemška velekapitalistična in fevdalna klika sta videli edino možnost, da si podaljšata življenje v fašizmu, katerega sta vseskozi podpirali denarno, kar je dokazano dejstvo. Podelitev oblasti Hitlerju in izročitev državnega aparata sta bili posledici velekapitalističnega bega iz krize. Zato je predsednik železarskega trusta Thyssen že za volitve 1. 1932 izročil Hitlerju 3 in pol milijone mark. Tako so splošnemu položaju v Nemčiji pripomogla v veliki meri tudi denarna sredstva, da je bila lansko leto meseca marca Nemčija proglašena za diktaturo na podlagi plebiscita, saj je dobil Hitler pri volitvah 17 milijonov volilcev. Ne more se trditi, da ni bila večina teh volilcev tudi po prepričanju na njegovi strani. Vzrok je treba iskati v razpoloženju malomeščanske družbene plasti, ki je iskala izhoda pred proletariziranjem v narodnem socializmu kot nemški izdaji fašizma. Kakor v Italiji, so tudi tu množice iz uradniških, obrtniških in drugih malomeščanskih slojev neizbežno zapadle gmotnemu in moralnemu bankrotu. Proletarizacija srednjih plasti je napredovala s strahotno brzino. Nič pa te ljudi ne plaši bolj kakor misel, da bodo tudi oni padli med proletariat. Za nje je najstrašnejša zavest, da se lahko znajdejo nekoga dne v življenjskih okoliščinah meznega delavca ter da bodo z njim delili njegovo nesigurno usodo. Posebno uradnik je trepetal za svojo pozicijo, za svojo diplomu, za pokojnino. Zato so se vsi ti ljudje zatekli tja, kjer se je z blestečimi obljubami kazalo na izpremembo morečih razmer, zlasti pa na rešitev iz krize. To je bilo narodno socialistično gibanje, ki je te ljudi dvigalo v njihovem malomeščanskem stremuštju, saj so prišli tu skupaj s častniki, plemiči, grofi in celo s princji! Jasne politične ideologije in svetovnega nazora ta družbena plast nikoli ni imela — ne samo v Nemčiji, temveč nikjer. Pač pa je te vrste človek dostopen modnim pojavom, raznim atrakcijam političnih žonglerjev, zlasti pa vsakovrstnim obljubam. Ker mu manjka družboslovno spoznanje, je več kot umevno, da je nasedel Hitlerju, čigar najmočnejša poteza je zavestno demagoško fasciniranje ljudstva z najbolj blestečimi obljubami.

2. Kaj obljublja fašizem ženi, preden pride na oblast

Fašizem se je sicer že od vsega začetka upiral ženskim zahtevam po enakopravnosti v državljanskem in družbenem pogledu, toda obljuboval je ženi bogato in mnogo primernejše nadomestilo za te navidezne vrednote.

Že Mussolini je dokazoval, da žena po svojem celotnem telesno-duhovnem ustroju ne spada v javno življenje, češ, da je prešibka in premalo odporna, na drugi strani pa preveč zaupljiva in lahkoverna ter preveč čuvstvena, da bi mogla z uspehom delati v javnem, zlasti pa v političnem življenju. Pri neki priložnosti se je povzpел celo do trditve, da še nikdar v življenju ni srečal praktične žene in da bodo prešli še vekovi, preden bo žena zadostno razumela politično igro.

Toda žena naj ne obžaluje, da fašistična ideologija odklanja njeno sodelovanje v vseh panogah javnega življenja, kajti fašizem ji bo ustvaril v družbi tako stališče, ki bo edino primerno njeni biti in jo bo dvignilo nad vse njene dosedanje težnje. Fašizem bo ustvaril take pogoje, da bo žena brezskrbno zakraljevala v obnovljeni družini, materinstvo pa bo lahko zopet občutila kot najvišjo srečo in blagoslov. Nad njegovo svetostjo bdi sam Mussolini, ki obljublja svoje posebno varstvo italijanski materi in njenim otrokom.

Tu je treba vsekakor ugotoviti, da je bila italijanska žena že vedno brezpravna, radi česar je bila politično veliko manj zrela kakor na primer nemška žena, ki je bila pred Hitlerjevo vlado v političnem pogledu že popolnoma enakopravna z možem. In vendar je Hitler zmagal prav s pomočjo ženskih glasov. Kako je to mogoče spričo dejstva, da je tudi Hitler napovedal, še

preden je prišel na krmilo, da bo ženam okrnil vse njihove doslej priborjene pravice. Tudi ideolog narodnega socializma Alfred Rosenberg pravi, da žena na podlagi svojih lastnosti nima ničesar iskati v politiki in javnem življenju. Država, družba, bojno polje pripadajo možu, žena je zgolj spolno bitje, njena veličina je v ljubezni in materinstvu. V splošnem trdijo narodnosocialistični teoretiki, da narava in zgodovina ne vesta ničesar o kaki enakopravnosti žene z možem, kajti narava je opremila žensko samo z lastnostmi, ki jo označujejo zgolj kot spolno bitje, in zgodovina je to ureditev kot smiselno in modro vse-skozi afimirala. Tako sta živela mož in žena tisočletja skupaj v zadovoljstvo lašističnega ideologa Rosenberga in kompanije. Potem pa se je zgodil »zločin proti bogovom, življenju in zgodovini« — v 19. stoletju z žensko osamosvojitvijo. Da bi iskali ti učenjaki vzroke v zgodovinskih dejstvih na podlagi ekonomskega razvoja, ki je povzročil, da je prenehala biti družina produkcijsko središče — o tem ni sledu. Zato je razumljivo, da človek njihovega kova sprašuje po vzrokih ženinega stremljenja po enakopravnosti: »Vprašanje je, kako se je mogla žena tako izkoreniniti iz tal narave in zgodovinske nujnosti, kako se more takorekoč življenje samo uničevati. Priznati moramo, da tega vprašanja ne moremo zadovoljivo rešiti(!). Zavito je v nekaj skrivnostnega, podobno tistemu izmiralčenju telesnih stanic, kateremu pravimo rak.« Naposled prihaja do zaključka, da je vso nesrečo zakrivilo majhno število »nežensk«, manjvrednic, ki hočejo živeti zajedalsko življenje z družbenimi in političnimi predpravici. Toda trajen vpliv žen na državno in družbeno ureditev bi pomenjal očitvidno propast družbe.

Kljub temu, za ženo sramotnemu naziranju, so narodni socialisti pridobili, kakor že omenjeno, zase velik del žen, ki jim je slepo nasedel. To se jim je posrečilo z brezprimerim demagoštvom, z blestečimi obljubami o gospodarskem in družbenem preporodu družine in družbe, kjer so ženi zagotavljali tako lepo in brezskrbno življenje, kakršnega ni živela še nikdar doslej. Res je, da vlada tretjega carstva ne želi, da bi se žena ukvarjala s politiko in da bi delala izven doma v službi, toda to tudi ne bo potrebno, kajti ustvarili bodo take pogoje, da se bo žena lahko posvečala le domu, možu in otrokom.

Ko je Hitler prevzel oblast, je razglasil svoj gospodarski program, po katerem bo v Nemčiji v 4 letih odpravljena beda in brezposelnost. V vsej državi ne bo človeka, ki ne bi mogel najti dobro plačanega dela, če bo le hotel delati. Ena od najpomembnejših točk njegovega gospodarskega programa je podržavljenje dobrin: »Zahtevamo podržavljenje celotne trgovine, ki je bila doslej v rokah trustov. Uvesti hočemo reformo gospodarstva, da bo zadovoljevalo ljudske težnje, zaplenili bomo zemljišča, ki naj postanejo skupna last, odpravili bomo najemnine, ki jo morajo plačevati najemniki velikim posestnikom« itd. Prav kakor Mussolini v Italiji. Tudi nemškemu delavcu je fašizem obljubil delež na dobičku. Svojim pristašem iz prepričanja, malomeščanskim siojem je Hitler zajamčil, da jih bo zavaroval pred obubožanjem in pred izkoriščanjem po monopolnem kapitalu.

Od takih reform da bo imela korist tudi žena, ona celo v prvi vrsti. Saj bo imel njen mož, oziroma oče tako plačo, da se bo lahko brez vseh skrbi posvečala družini. Očetje bodo prejeli družinske plače, da bodo njihove hčerke veselo uživale svojo mladost v brezdelju ter čakale svojega »viteza«. Večina žen vidi zavestno ali podzavestno svoj življenjski smoter v srečnem zakonu, zato ni čudno, da so se navduševale za Hitlerjeve obljube, saj so videle v njihovem uresničenju naivne malomeščanke brez sociološkega spoznanja edini izhod za izboljšanje svojega bednega položaja. Mali uradnici, izkoriščani kon-toristinji in izmučeni prodajalki je nenadoma zasijal pred očmi ideal german-ske žene, ki gospodinji doma, v blagostanju rodi otroke in ima moža z dobro

službo, ki ji je opora za vse življenje. Nič več šikan po pisarnah in uradih, nič več pomanjkanja — v Hitlerjevem kraljestvu bo za vse dovolj kruha. Kaj so spričo take blesteče bodočnosti parole, kakor: služba, gospodarska neodvisnost žene, pravica do dela, enakopravnost! To so same fraze! Celo visokošolke in akademsko izobražene žene so drvele za Hitlerjem. Porazno, a značilno je prav dejstvo, da so nasedale intelektualke prav tako kakor preproste žene, ki so sledile svojemu čuvstvenemu razpoloženju. Edinole tiste žene, ki se zavestno uvrščajo v delavski razred, ter del politično zrelejših meščanskih žen, pripadnic ženskega gibanja, so vseskozi odklanjale Hitlerjeve obljube v svesti si, da se s samimi frazami ne zboljša družbeni red. Na drugi strani pa te žene načelno zahtevajo državljansko in družabno enakopravnost ter so tudi iz svojega ideološkega vidika obsojale narodnosocialistično stališče napram ženi.

»Vzgoja« italijanske mladine

3. Kaj nudi fašizem ženi, ko pride na oblast

Kjerkoli pride fašizem do oblasti, ne izpolni niti ene svojih obljub, s katerimi je obsipal svoje pristaše, temveč izvede v prvi vrsti dvojce: z brezprimerno brutalnostjo uniči marksistično gibanje ter delavske strokovne in politične organizacije, prav tako pa oropa ženo vseh njenih pravic, zaduši vsako težnjo po enakopravnosti ter zatre delavske in druge samostojne ženske organizacije.

To smo videli v Italiji, kjer je Mussolini na nečloveški način moral in preganjal delavske zastopnike in kjer se življenje delavstva iz dneva v dan slabša. Delavske strokovne organizacije vodijo fašistični plačanci tako, da delavstvo nima nobene možnosti protesta ter mora mirno sprejemati za svojo delo mezde, ki segajo globoko pod eksistenčni minimum.

Še slabši položaj kakor delavec, ima v Italiji delavka, kajti ona je še bolj izpostavljena izkoriščanju. Kvalificiranih delavk ne priznavajo, njihov položaj

je enak položaju težaka. Mezda delavke znaša često polovico manj kot mezda njenega tovariša delavca. V mnogih primerih v delovno pogodbo ženske niso vključene, tako da je delodajalcu na prosto dano, kako plačuje žensko delovno silo. Nedavno je izšla odredba, da dekleta in žene ne smejo delati več kakor 11 (!) ur dnevno. Iz te odredbe se pač jasno vidi, na kakšni višini je socialno varstvo delovne žene v Italiji. Ko so prišli v Italijo na oblast fašisti, so odstavili cele množice žen iz uradov in šol, ne da bi jim pokazali drugo možnost preživljanja. Sedaj je po vseh uradih glede ženskih moči v veljavi omejeno število, ki se ga morajo strogo držati. Posamezni upravni oddelki pa morejo odsloviti sploh vse žene iz uradov, če se jim zdi to umestno.

Posebno podrejeno in poniževalno vlogo ima italijanska žena kot učiteljica in profesorica. Poučevati namreč ne sme takozvanih »oblikovalnih predmetov«, kakor so zgodovina, filozofija in literatura, ker bi se lahko spozabila in podajala snov na »nemoški« način. V njen delokrog spada samo poučevanje prirodnih znanosti, risanja in telovadbe.

Političnih pravic italijanska žena nima. Mussolini je razpustil leta 1927 vse ženske organizacije in uničil vsa njihova glasila.

Mussolini se je neštetokrat z visoko donečimi frazami proglasil za varuha materinstva ter družinskega življenja. Dogodki, ki se odigravajo v resničnem življenju Italije pričajo o nasprotnem: Zakonca (Pietro Beck) sta skozi leta prenašala neznosne persekucije, za to sta nedavno sklenila pobegniti čez mejo. Miličniki so ustrelili ženo na begu. Bila je noseča... Fašistično varstvo materinstva!

Sredi noči plane četa podivjanih miličnikov v stanovanje ter odvede od družine očeta v ječo, v konfinacijo. Zakaj? Ker je tujerodec ali nefašist. Družina ostane brez rednika, prepuščana pomanjkanju. »Zavarovali bomo družino!«

Tak je za ženo fašistični paradiz v Italiji, »deželi lepote in sonca«.

Če se ozremo v Nemčijo, se nam nudi ista slika. Nobenega sledu o obetnem blagostanju. Beda med nemškim delavstvom narašča prav tako kakor v Italiji. Odpravljene so vse socialne pridobitve preteklih desetletij. Znamenito »prostovoljno delo« (Freiwilliger Arbeitsdienst) izgleda takole: nezaposleni morajo iti za leto dni v močvare junkerjev (pruskih veleposestnikov) izsuševati močvirno zemljo, pogozdovati puščino, graditi ceste in mostove — za najslabšo oskrbo ali pa za malenkostno denarno odškodnino. V taborišču je vojaška disciplina in vojaške vaje — priprava mladine na vojno. Tako odpravlja Hitler brezposelnost, ki pa vkljub temu v resnici narašča.

Kakor že omenjeno, si je od Hitlerjevega »socializma« največ obetal mali človek, obrtnik, mali trgovec, uradnik. Toda vsi gospodarski ukrepi, ki jih je Hitler izvršil, so v škodo prav tem slojem in v korist monopolnemu kapitalu: omejitve obrtniške svobode, zmanjšanje dajatev v socialne namene, zniževanje plač itd. Vsaka oseba pa, ki se drzne kritizirati Hitlerjeve gospodarske naredbe, je obsojena na globe ali zapor. Na ta način pač lahko ohranja videz vsesplošne zadovoljnosti.

Razumljivo je, da pri tem splošnem poslabšanju gospodarskega položaja širokih množic žena nikakor ni izvzeta. Nasprotno: nemški ženi je zadal fašizem najhujši udarec, a to ne samo glede na njen gospodarski položaj, temveč v socialnem pogledu na splošno. V Nemčiji se dosledno uresničujejo besede, ki jih je govoril ženam eden izmed »voditeljev«, dr. Krummacker, bivši pruski častnik: »Nova država ne razsiplje s pravicami, temveč z dolžnostmi.« To občuti nemška delovna žena na vsej črti.

Takoj po Hitlerjevem prevzemu vlade so bile izdane posebne odredbe glede ženskega dela, na podlagi katerih je bila tisočim ženam odvzeta možnost in pravica do zaslužka. Med njimi so bile tudi take, ki niso imele svojcev, da bi jih vzeli pod streho. Sledile so edini možnosti, ki jim je preostala, da si ohranijo golo življenje: cesta in prostitucija.

Kakor po mnogih drugih tovarnah so tudi v tkalnicah ob Dolnjem Renu odpustili vse žene in so na njihova mesta sprejeli moške. Ob tej priložnosti je pisal vestfalski dnevnik: »Moške mezde so za 50% višje kot ženske mezde, torej je treba tudi produktivnost moškega dela podvojiti.«

Vodstvo tovarne za smotke v Dresdenu je napravilo s strokovnim odborom pogodbo, v smislu katere sme tovarna odpustiti vse ženske, obenem pa znižati moškim mezde za 25%.

Tovarna mesnega ekstrakta v Singenu je odpustila 200 starejših delavk, na njihova mesta je pa sprejela 160 mladih deklet z močno znižanimi prejemki.

Iz tekstilne tovarne v Münsterlandu so bile odpuščene vse poročene žene, a na njihova mesta niso namestili brezposelnih moških, kakor so obljubovali, temveč mlada dekleta, ki so jih plačali s sramotno nizkimi mezdami.

Taki primeri se ponavljajo iz dneva v dan in pričajo, da je nemška žena v Hitlerjevem paradizu mnogo bolj izkoriščana, kakor je bila poprej.

Ofenziva proti dvojnemu zaslužkarstvu se je izkazala v resnici le kot napad kapitalizma proti mezdam vseh delavcev, moških in ženskih. Kapitalistom je z uredbo o dvojnem zaslužkarstvu popolnoma izročena usoda delavstva, zlasti pa usoda delovne žene. V tem temelji tudi podla igra, s katero ustvarja fašizem nasprotje med spoloma v delavskem razredu.

Jasno je, da pomenja boj fašizma proti ženskemu delu tudi boj proti vsemu delavstvu.

Nič boljši ko položaj delavke pa ni položaj žene iz srednjih slojev. Tudi tu velja pravilo, da mora poročena žena zapustiti službo, neporočena pa sme služiti samo tedaj, če ne odjeda nobenemu moškemu kruha. Po eni zadnjih Hitlerjevih odredb pa bo kaznovan vsak delodajalec, ki sprejme žensko v službo. Neporočene žene in žene brez otrok je treba posebej obdavčiti, prikrašajo naj se tudi pri pokojnini.

Notranji minister je izjavil v posebnem dekretu, ki se nanaša na omejitev ženskega poklicnega dela: »Ženske naj se odstranijo z njihovih dosedanjih mest ter naj se zaposle v slabše nagrajenih in manj odgovornih službah ali pa kot sluginje. Smatram za popolnoma pravično, da se pri enaki kvalifikaciji daje prednost moškim proslcem pri nameščanju v javni službi.«

V Nemčiji ne sme imeti žena vodilnega mesta niti na dekliški šoli. Sploh fašisti delajo sistematično na to, da bi ženo popolnoma izločili kot učno moč. Tudi sodna služba ni dostopna ženi, »ker je žaljivo za moško čast, da bi ga sodila ženska«.

Kolikor vlada sama ne zatira možnosti ženskega dela, ji pridno pomagajo fašistovske strokovne organizacije. Nedavno je nemška centralna organizacija zdravnikov objavila kot enega svojih prvih ciljev, preprečiti ženski mladini možnost medicinskega študija. Tudi profesorska organizacija dosledno pritrjuje glasovom o ženski manjvrednosti. Očividno je osnova vsem njihovim »načelom« kruhoborstvo.

Najbolj žalostno sliko v Nemčiji pa nudi ženska mladina. Dostop v višje šole je za dekleta omejen: na vseučilišče sprejmejo samo 10% žensk od celotnega števila vseh prijavljenih. Ko pa dovrše šole, ostanejo na cesti brez zaposlitve. Preteklo šolsko leto je končalo približno 600.000 deklet svoj študij po raznih strokovnih šolah, a plačanega dela ni dobila nobena. Ta dekleta se udinjajo brezplačno kot poljske delavke, kot pomočnice pri bogatih družinah,

kot vajenke pri obrtnicah. Na ta način so tudi za žensko mladino uvedli prisilno »prostovoljno« delo, ki se mu mora podvreči vsako nemško dekle.

Boj proti ženskemu poklicnemu delu utemeljujejo nemški fašisti s tem, da hočejo ozdraviti nemško družino, kateri bodo zopet vrnilo gospodinjo in mater. Zato tudi sistematično propagirajo poroke. Ženska, ki se poroči, mora zapustiti službo, a če se obveže, da ne bo iskala druge možnosti zaslužka, dobi takozvano poročno posojilo, ki sme znašati največ 1000 mark. Za ta denar si pa sme kupiti srečna nevesta samo to, kar prizna »urad za poročna posojila« kot najpotrebnejše. Toda med najpotrebnejše predmete ne spada perilo in obleka in živila, temveč urad sam priskrbi na račun posojila radio-aparat in fašistične knjige, da moreta novoporočenca uživati le »voto fašističnih fraz z ušesi in očmi — in s praznim želodcem! Toda pogoji za prejem posojila so zelo strogi: deležen ga je samo tisti par, ki se je že izkazal po svojem globokem nacionalno-socialističnem čustvovanju in ki je po svojem telesnem ustroju sposoben, podariti državi več otrok. To mora ugotoviti poseben zaupni zdravnik.

Posebne vrste je tudi fašistična skrb za naraščaj, ki pride za »socialno pomoč« v poštev samo v primeru, da pomenja v plemenskem pogledu vrednoto za državo; to se pravi, da samo zdravih in »čistokrvnih« otrok ne puste od lakote umreti. Bolehnim in dedno obremenjenim ter judovskim otrokom je vsaka pomoč prepovedana.

Ustanova »pomoč materi in otroku« nudi materam v prvi vrsti »moralno« oporo. Denarne dajatve so načelno prepovedane. Moralna opora obstoja v zdravstvenih in juridičnih nasvetih, ki proti lakoti najbrže ne zaležejo dosti. V Hessenu dobivajo matere, ki imajo troje ali več otrok, enkrat na mesec brezplačno vstopnico za gledališče. Edina realna pomoč je v preskrbi dela materi. Toda to delo je običajno take vrste, da loči mater od otroka, kajti v večini primerov mora iti mati na kmetijo za neplačano deklo ali poljsko delavko.

Tako gre nemška družina pod fašističnim pokroviteljstvom nasproti »novemu preporodu«.

Dočim se je nemška žena po vojni z uspehom udeleževala v političnem življenju, ni danes o njenem vplivu nobenega sledu več. Politika je po izjavi narodno-socialističnih prvakov gnojna greznica, ki ni, da bi ženske brozgale po njej. Res odkritosrčna izjava fašistov o lastni politiki.

Po isti poti kakor Italija in Nemčija korakajo hitreje ali bolj polagoma države vsega sveta. Da kaže fašizem povsod isto zverinsko lice in da je njegovo postopanje napram ženi povsod enako, je nedavno dokazala tudi Avstrija, čeprav je bil začetnik tega gibanja katoliški Dollfuss.

4. Zakaj se mora boriti žena proti fašizmu

Kot eno izmed posledic gospodarskega razvoja moremo smatrati tudi ženo gospodarsko osamosvojitvev. Gospodarska osamosvojitvev pomenja za ženo brez dvoma vrednoto, ki je prvi pogoj za njeno resnično enakopravnost. Toda kapitalistični gospodarski red je tudi to vrednoto izmaličil in žena je postala po tovarnah, delavnicah in pisarnah mezdna sužnja. Zato ni čudno, da pravico do dela in do enakopravnosti, kakor jo nudi kapitalizem, večina

žen ni mogla občutiti kot nekako dobrino, temveč si je želela bolj človeškega življenja, četudi samo pri domačem delu. To ženino razpoloženje je hitlerjevska progadanda spretno izkoristila in je z obljubami zamamila zlasti malo-meščanske žene v svoje mreže. Danes, ko žene na lastni koži občutijo dobrote fašističnega »odrešenja«, se žene dramijo in prihajajo do spoznanja, kaj pomenja fašizem za vse človeštvo, zlasti še za ženo.

Žene imajo dovolj vzroka, da se postavijo v borbi proti fašizmu v prve vrste. Saj pomenja borba proti fašizmu boj proti suženjstvu, uboštvu in vojni.

V vseh izrazito fašističnih državah, zlasti v Italiji in Nemčiji, je žena ponižana na stopnjo sužnje. Celo v družini, kjer je kakor pravijo, njeno »edino« pravo mesto, je popolnoma odvisna ter po novih zakonih nima ničesar odločati niti glede svojih otrok. Zlasti nemški zakon o dednem pravu pravi, da se ženin pravni položaj nič ne razlikuje od njenega položaja v srednjem veku. Po zakonu o dedovanju žena ne more postati dedinja moževega premoženja, kajti v prvi vrsti prihajajo v poštev sinovi, nato vnuki, potem oče, bratje ali njihovi moški potomci . . ., šele na osmem mestu pride na vrsto žena. Žene in hčere tudi ne morejo biti lastnice zemljišča. Tako ostane žena v lastni družini vse življenje podrejena moškim, prav kakor v javnem življenju. V službi je čisto še slabše, kjer je izročena na milost in nemilost kapitalističnemu izkoriščevalcu.

Najbolj pa trpi danes žena pod strašnim uboštvom, v katero zapada delovno ljudstvo zlasti v fašističnih državah. Današnja Nemčija živo spominja na leta stradanja in pomanjkanja med vojno. Celo uradno glasilo nemških zdravnikov priznava današnjo vznemirljivo situacijo glede prehrane nemškega ljudstva. List ugotavlja, da zavzemajo povsem izčrpane in oslabele množice čedalje večji obseg. Podpora brezposelnim nikakor ne zadošča, da bi se hranili z zadostno in zdravo hrano. Zato so povečini nedochranjeni in sestradani. Na državno podporo je pa navezana približno četrtnina prebivalstva.

Revija »Narodno socialistična občina« prinaša v januarski številki leta 1934 poročilo župana iz Bottropa. Po tem poročilu je prosilo v njegovi občini za podporo 51.000 ljudi; vseh prebivalcev pa ima mesto 86.000. Župan piše: »Ali Vam smem podati nekaj slik iz industrijskega mesta? Moje mesto je najbogatejše na otrokih. Ponosen sem na število rojstev, četudi stotine otrok ne pride na svet v postelji, kajti tu pri nas ni postelj. Ko sem nekoč stopil v hišo, kjer vlada beda, sem začul ženski krik. Na fleh je ležala žena in rodila. Okoli nje pa se je igralo še šest njenih otrok . . . V drugem stanovanju sem našel dvanajstorico otrok, ki ne morejo v šolo, ker nimajo ne čevljev, ne obleke . . .« Skoraj vsa Nemčija je danes v položaju Bottropa.

Spočetka je Hitler lahko varal svoje lahkoverne množice, češ, da obubožanja nemškega naroda ni kriv sedanji gospodarski sistem, kakor trdijo »židovski marksisti«, temveč verzajska pogodba in nemška demokracija, zlasti pa Judje. Toda danes so Judje gospodarsko uničeni, demokracija potepšana, a uboštvu narašča v kljub temu. Treba bo najti izhod, pa četudi v vojni. Da se Hitler temeljito pripravlja za ta izhod, v tem pravi njegova notranja in zunanja politika.

Dasi vse gospodarstvo propada, kažejo živahno delavnost zlasti tiste panoge industrije, ki služijo v vojne namene. Kljub temu, da ženske izločajo od produkcijskega dela, se je število delavk v vojni industriji znatno dvignilo: v kemični za 78%, v nekaterih drugih panogah pa celo za 500%. Narodni socializem pripravlja nemško ženo povsem sistematično na vojno ter ji skuša pokazati kot njeno moralno dolžnost, da pozdravlja bodočo nemško osvaja-

jalno vojno kot nekaj dobrodošlega. »Zveza nemških deklic« vzgaja dekleta povsem v vojaškem duhu s telesnimi vajami in v rabi orožja.

V Italiji imajo poleg moških fašističnih čet tudi 6000 ženskih čet z 233.000 članicami.

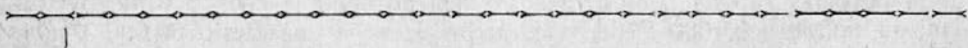
Poleg Nemčije in Italije je danes najbolj fašistična država Japonska, ki je tudi znana po svojih mladinskih in ženskih vojaških organizacijah, od katerih šteje »Federacija mladih Japonk« 1,600.000 članic. »Zveza patriotskih žen« pa 1,500.000 članic.

Fašizem pomenja vojno nevarnost za ves svet. Ali si more želeti vojno žena, ki je roditeljica novih življenj? Ali more mati, ki čuti prirodno, žrtvovati svojega sina brezdu nenasitnega imperializma? Ali ni povsem razumljivo, da se ji vzbudi upor: zakaj, čemu, s kakšno pravico?

Kako more razumeti fašistični evangelij o potrebi vojne, o »pravici do razmaha naroda« ona mati, ki ostane sama s kopico nepreskrbljenih otrok, katerim so vzeli rednika, očeta? Ona ve in razume samo to, da so njeni otroci lačni in zapuščeni, da se njen mož ne bo morda nikdar več vrnil, da mora ona prevzeti nase tudi njegovo breme.

Zato se kljub fašistični propagandi ne more ogreti za vojno nobena žena, ki sledi svojemu prirodnemu čutu. Ženska je v svojem bistvu ohranjujoča, zato nima smisla za junaštvo, ki razdira in ubija. A današnja vojna bi pomenila resnično razdejanje vsega, kar sta ustvarili kultura in civilizacija, pogin celo vsega življenja daleč naokrog, kjer bi zadivjala. V spoznanju te grozeče nevarnosti si morajo podati roke žene iz vseh držav k skupnem delu za rešitev človeštva:

»Žene vsega sveta, združite se proti fašizmu in vojni!«

Fašistovska diktatura je diktatura družinskega, pisarniškega in šolskega tirana.

(Valter Rode)

Reakcija nikoli ne pokaže pravega obraza, in kadar se reakcija prvič pojavi in nas obišče, tedaj ne reče: Jaz sem reakcija. Premislite malo zgodovino! Reakcija je zmeraj govorila: potrebna je prava svoboda, moralni red se mora obnoviti.

(F. de Sanctis, iz parlamentarnega govora l. 1878)

Zmaga kapitala nad delom ne more večno trajati. Bodočnost pripada socializmu. Bodočnost pripada svobodi.

(Ignazio Silone)

Marx o malomeščanstvu

Fašizem je gibanje sproletariziranega malomeščanstva, ki ne ve ne kam ne kod. Zato ne bo odveč, če si ogledamo, kako je ta razred in njegovo vlogo v revoluciji l. 1848 presojal Karl Marx. — Opomba uredništva.

Malomeščanstvo je v Nemčiji izredno mnogoštevilno vprav radi slabotnega razvoja velekapitalističnega in industrijskega razreda v tej deželi.¹⁾ V večjih mestih tvori skoro večino prebivalstva, v manjših pa prevladuje docela ... Ta razred, ki je v vsaki moderni državi in v vsaki moderni revoluciji največjega pomena, je zlasti važen v Nemčiji, kjer je v zadnjih bojih²⁾ igral odločilno vlogo. Njegov srednji položaj med razredom večjih kapitalistov, trgovcev in industrijalcev, torej pravo buržuazijo, in proletariatom mu določa njegov značaj. Stremi po položaju buržuazije, toda najmanjša nezgoda vrže posameznike iz tega razreda v vrste proletariata. V monarhičnih in fevdalnih deželah potrebuje malomeščanstva dvor in aristokracijo kot odjemalca, če hoče živeti; izguba teh odjemalcev ruiniira lahko velik del tega razreda. V majhnih mestih tvorijo prav često garnizija, okrožna uprava, sodnija z vsem osebjem temelj malomeščanskemu uspevanju. Odvzemi jim te institucije in mali trgovci, krojači, čevljarji in mizarji zdrknejo v propad. Tako nihajo neprestano med upanjem, da bodo lahko stopili v vrste bogatega razreda, in med strahom, da bodo poplačeni v proletarce ali celo berače; nihajo med upanjem, da bodo svoje koristi pri osvojitvi deleža pri vodstvu javnih zadev pospešili, in med strahom, da bodo z napačno opozicijo zbudili jezo vlade, ki razpolaga z njihovo eksistenco, ker ima pač moč, da jim odtegne najboljše odjemalce; majhna so sredstva, ki jih posedujejo, in negotovost posesti je v nasprotnem razmerju z njeno velikostjo: ta razred je v svojih nazorih skrajno omahljiv. Pod močno fevdalno ali absolutistično vlado je ponižen in klečeplazen, a se takoj obrne k liberalizmu, če buržuazija napreduje; takoj se ga polaste močna demokratična načela, če si je buržuazija priborila gospodstvo, pade pa v žalostno obupanost, če si razred pod njim — proletariatom — le upa samostojno ganiti.

(Prevedel Sigma)

1) Ta stavek velja seveda za nemške razmere okrog l. 1848.

2) to je v revoluciji l. 1848.

Ignazio Silone, Lisjak

Daniele je bil pravkar v svinjaku, da bi pomagal svinji pri porodu prašičkov, ko je zaslišal, da ga kličejo iz trideset metrov oddaljene hiše. Prav močno se je trudil okrog svinje in je že preje povedal, naj ga nikar ne motijo. Zato tudi ni na klice odgovoril. Njegova žena Filomena mu je že dvakrat ali trikrat zaklicala: — Daniele! Nekdo bi rad s tabo govoril! . . . Ker pa se ji ni odzval, je umolknila. Daniele je pripravil vse, da bi se pri porodu vse lepo izteklo. Toda to so reči, pri katerih nisi nikoli popolnoma gotov. Že včeraj je določil za svinjo strogo dieto in ji še iz posebne previdnosti vbrazil precej ricinovega olja. Bal se je, da bi žival ne zbolela na zapeki, kar bi povzročilo omrtvitev zadnjega dela, potem bi seveda ne dobila mleka. Daniele si je najel za pomoč Bergamaska¹⁾ Agostina, ki je že nekaj let živel v Tessinu²⁾; čeprav je bil po poklicu zidar, se je dal v mrtvi sezoni uporabiti za vsako delo. Porod se je pričel srečno. Prašički so že kakor tri miške prilezli iz krvave odprtine. Agostino se je ukvarjal predvsem s tem, da bi za vsakega prašička našel primerno ime. Četrta živalica pa kar ni marala na dan. Agostino je moral zgrabit svinjo za rilec, jo krepko držati, da je Daniele lahko vtaknil z oljem namazano laket v razmesarjeno odprtino, privlekel iz nje četrtega prašička in napravil tako pot za ostale.

Tedaj se je začul glas Luise, najmlajše Danielove hčerke:

— Papa! . . . Nekdo je prišel, ki bi rad s tabo govoril! . . .

Daniele je mirno nadaljeval z zavezovanjem popkov pri prašičkih. Moral je preprečiti zastrupitev. Doma je že povedal, naj ga nikar ne motijo, kajti pri delu mora človek misliti samo na delo. Zato tudi Luisi ni odgovoril. Daniele je spravil živalice v velik, s slamo postlani zaboj in jih pokril z volнено odejo. medtem ko je Agostino pospravljial po svinjaku. Tedaj pa se je začul s pota, ki vodi k svinjaku, glas Silvije, Danielove starejše hčerke:

— Papa! . . . Tu je nekdo, ki bi rad s tabo govoril! . . .

Silvia je prišla v spremstvu šivilje Caterine, stare device iz Florence, ki je že več let prihajala v Minusijo šivat. Preživljala se je manj z izdelovanjem novih oblek kakor s popraviljanjem in krpanjem.

Ko je Daniele zagledal Caterino, se ni mogel vzdržati, da bi ne rekel hčerki:

— Radi te me že vso uro nadleguješ? . . .

Caterina ni bila namreč znana po tem, da bi znala kaj na kratko povedati.

— Caterina bi rada s tabo govorila! — je odvrnila Silvia, ne da bi se zme nila za očetov očitek.

Agostino in dekle sta odšla proti hiši, šivilja pa je ostala sama z Danielom.

— Saj veste, da sem se zmeraj brigala samo za svoje stvari? — je začela Caterina.

— Te me prav nič ne brigajo! — je odgovoril Daniele z malo vzpodbudnim glasom.

— Saj veste, da se v vseh letih, odkar živim tu v Tessinu, nisem nikoli brigala, kaj počno drugi? — . . .

¹⁾ Bergamask = prebivalec istoimenega okraja v severni Italiji pod Alpami

²⁾ Tessin = švicarski kanton ob italijanski meji

— Me prav nič ne briga! — je Daniele še enkrat zagodrnjal in krenil proti hiši.

Ko je Caterina dognala, da je Daniele ne mara poslušati, je opustila uvod in prešla k stvari:

— Neki italijanski gospod je prišel k meni in mi predlagal, naj postanem špijonka . . .

Daniele je hipoma obstal. Caterina je globoko zadihala, pričela nato pripovedovati, kako jo je obiskal gospod, ki ga je nekoč slučajno srečala v neki pisarni v Locarnu.

Clément Moreau. Lisjak

— »Toliko let ste že tu v Tessinu,« — mi je dejal, »in poznate vse ljudi. Radi vašega poklica so vam odprta vsa vrata. K stotinam družin prihajate v hišo. Na stotine pogovorov slišite. Stari ste in sami; nihče se ne boji govoriti v vaši prisotnosti.« »Res je!« sem odvrnila, »vsi me cenijo, ker sem se zmeraj brigala samo za svoje stvari.« Govoril je v tem smislu dalje, končno pa je dejal: »Če ste pripravljeni zbirati poročila o delovanju nekaterih italijanskih anti-fašistov, ki živijo tu v Tessinu med Ascono in Bellinzono^{a)}, boste na starost preskrbljeni.« . . .

^{a)} švicarski mesti s pretežno italijanskim prebivalstvom blizu italijanske meje

Daniele se je opomogel od začudenja in vprašujoč pogledal Caterino, ki mu je vse to pripovedovala jokajoč in tresoč se:

— Zakaj pa si prišla s tem k meni? ...

— Kako zakaj? ...

— Sem Tessinec — je rekel Daniele — in vaše italijanske zgodbe me prav nič ne zanimajo. Čemu si prišla k meni? ... Kdo te je poslal k meni? ...

Devičica je zmedeno zajecjajala:

— Kako? Že trideset let me poznate ... Veste, da sem si zmeraj na pošten način služila kruh. Veste, da sem se zmeraj brigala za svoje stvari! ...

— Rad bi vedel — jo je Daniele s povzdignjenim glasom prekinil — ali te je poslal kdo k meni? ...

— Nihče! — je odgovorila Caterina in ponižno pristavila: — Oprostite, prosim, da sem motila; že grem ...

Stopila je na pot, ki je vodila mimo hiše na cesto proti Gordolu in Minusiju. Daniele je šel za njo in čez nekaj časa zopet načel pogovor:

— Če te ni nihče poslal k meni, čemu si pa potem prišla?

— Hotela sem vas vprašati za svet — je zamrmrala Caterina predse, ne da bi se ustavila.

— Za kakšen nasvet? ...

— Ali naj gospodovo ponudbo sprejemem ali ne — je dodala starka in obstala. — Kar nič ne vem, kaj naj storim. Sem tako zmedena, kakor še nikoli. odkar živim ... Če sprejemem, bom zaslužila nekaj soldov, toda s tem, da bi izdajala ljudi, ki mi nikoli niso storili nič žalega ... Če odklonim, bom prav gotovo veljala za antifašistinjo in potem bodo na vse nogoče načine spletkarili proti meni ... Trideset let me že poznate; veste, da nisem ne fašistinja ne antifašistinja; veste, da sem si kruh zmeraj služila na pošten način in da sem se zmeraj brigala samo za svoje stvari ...

Daniele se je zdel močno zamišljen.

Caterina je v joku zopet nadaljevala pot, on ji je pa sledil. Ob koncu pota je čakal Agostino.

— Čuj — je nenadoma dejal Daniele starki, — prav nič se ne boj. Povej Agostinu, kar si meni povedala, in napravi, kakor ti bo svetoval! ...

Daniele je zrl za obema, kako sta odhajala po poti proti Gordoli, nato pa se je vrnil v svinjak, da bi oskrbel prašiče.

Neko jutro je delal s hčerko Silvijo v vinogradu v Pergoli, ko je Agostino prvič zopet prišel mimo.

Daniele je nameraval prosti predpoldan uporabiti, da bi obvaroval trte pred trtno ušjo. Da bi odkril načeta mesta in ugonobil zarajajoče se zajedavce, je odrgnil bolne veje z malo kovinasto krtačo. Silvia je stopala za njim in jih obrizgavala z vrelo vodo. Tedaj se je pripeljal mimo Agostino na tovornem avtu, natovorjenem z opeko, in je zaklical Danielu:

— Ti, zgodba se lepo razvija! ...

— Kakšna zgodba? — je odgovoril Daniele, ki ni tako hitro razumel, za kaj gre.

— Saj veš, tista zgodba — je ponovil Agostino in zakrilil z rokami, medtem ko se je tovorni avto že odmikal. Daniele je zmajal z glavo.

— Tile Italijani so fejš ljudje — je dejal hčerki, — radodarni, impulzivni in drzni so ... toda klepetajo preveč! ...

— Oče — je rekla nato Silvia, odločena izreči željo, ki ji je bila že dolgo na srcu, — vem, da delaš mnogo za osvoboditev Italije, ne da bi kaj o tem govoril. Tako rada bi ti pri tem pomagala . . .

— Poberi na zemlji ležeče skorjice — ji je odgovoril oče — in jih sežgi. Drugega dela zaenkrat nimaš! . . .

Hči je ubogala. Daniele jo je opazoval, kako se je vrnila po stezi med trtami, se pri vsaki trti sklonila in znosila skrbno vse skorjice na male kupčke. 7. Novembra je bilo Silviji dvajset let in oče jo je opazoval s ponosom in strahom kot svoj najdragocenejši in najnezanesljivejši zaklad.

Nekaj dni kasneje, bilo je nedeljsko jutro, je prišel Agostino zopet mimo. Daniele in Filomena sta se pravkar pogovarjala z neko žensko o kokošnjakih v Cadenazzu in Robasaccu, ki jih je v pretekli noči obiskal lisjak.

— Blizu petdeset kokoši so našli zadavljenih in izkrvavljenih! — je pripovedovala ženska.

— Če so bile kokoši zadavljene in njihova kri izpita, ni bil lisjak, nego dehor — je omenil Daniele.

Mimo je prišel neki šofer iz Cadenazza, tudi njega so povprašali za mnenje.

— Bil je lisjak — je menil šofer — morda jih je bilo celo več . . . v nekem kurniku so ostala samo še peresa iz repa . . .

— Na naše kokoši moramo dobro paziti — je dejala Filomena Danielu. — Prejšnje leto nam je bolezen izpraznila dvorišče; letos nam res še manjka lisjak! . . .

— Lisičjo past bo treba nastaviti — je nasvetoval Daniele. Ta hip je pristopil Agostino:

— Je že dozorelo! — je rekel Danielu in ga potegnili v stran. — Caterina je napravila, kar sem ji svetoval. Ovaduh je zgrabil. Sedaj pa moramo paziti!

— Kaj pa nameravaš? — je vprašal Daniele napeto.

— Past mu je treba nastaviti, — je odvrnil Agostino. Daniele se je moral zasmejati, ko je slišal o pasti. Filomena je ujela samo to besedo in se je takoj vmešala v pogovor.

— Ena sama past ne zadošča vselej — je opomnila, obrnjena k Agostinu. — Lisjak je zelo zvit in preišče vsa tla naokoli, preden zgrabi za vabo, tudi takoj ne vgrizne vanjo, nego jo skuša s taco privleči k sebi . . . Past je že treba nastaviti, dobro pa je, če se razen tega okrog kokošnjaka nasujejo še zastrupljena jedila.

Agostino ni takoj razumel smisla tega primera.

— Zastrupljena jedila — se je Daniele obrnil k ženi — tudi niso vselej uspešna . . . Večkrat se pripeti, da se izstradan lisjak niti ne spomni, da bi se našel raztresenih jedil. In četudi požre kos zastrupljenega mesa ali nekaj zastrupljenih kostanjev, ni uspeh zmeraj gotov. Nihče ne ve, koliko strihnina je potrebno, da se neznan lisjak ugonobi. Če je namreč lisjak močan, strihnina pa je premalo, tedaj dobi žival samo mimogrede želodčne krče, kar je pa prav nič ne ovira, da bi ne podavila kokoši. Če pa je preveč strihnina, tedaj lisjak strup takoj izkozlja, si olajša želodec in s tem večjim tekom požre potem kokoši . . .

— Potemtakem pa je lisjaka nemogoče ujeti! — je posegel vmes Agostino, ki je končno razumel, o čem je bil pogovor, preden je prispel.

— Nemogoče ni, a težko je! — je odgovoril Daniele; nato pa je pristavil: — Naj bo, kakor hoče, nikoli se še ni ujel lisjak v past, napravljeno iz gobezdanja . . .

Potem je odšla gospa Filomena v hišo; poklicala jo je mlajša hčerka. Oba moža pa sta se spravila na vrt, da bi tam nadaljevala pogovor.

— Caterina je po dolgem obotavljanju ponudbo sprejela — je poročal Agostino. — Včeraj jo je italijanski ovaduh zopet poiskal in pustil pri njej neki naslov v Pallanzi, kamor naj bi pisala, če bi imela kaj poročati.

— Ali ji ni imenoval ovaduh nekaterih ljudi, ki jih naj izšpijonira? — je vprašal Daniele.

— Doslej, kakor se zdi, še ne — je odvrnil Agostino — toda dejal ji je, naj javi kar splošno imena vseh italijanskih sezonskih delavcev, ki dnevno prihajajo preko meje in prihajajo tu v stik s sumljivimi elementi ali pobeglimi revolucionarji. Povedal ji je tudi, da si lahko zasluži precejšnjo vsoto, če bi pomagala razkriti tiste osebe, ki uvažajo revolucionarne knjige in brošure iz Švice v Italijo ...

— Ali ji ovaduh ni rekel, — je še enkrat vprašal Daniele — ali že koga sumi? ...

— Kakor se zdi, ne! — je odgovoril Agostino in pristavil:

— Ovaduh je Caterini obljubil, da bo dobila sredstva in da se bo lahko naselila v Zürichu, če bi se zadeva kako zapletla in bi bila kompromitirana. Vseh trideset let, odkar je v Tessinu, je kajpak zmeraj sanjala, kako lepo bi bilo živeti v večjem mestu.

— Ali Caterina kaj sluti, da imam zveze z italijanskimi revolucionarji? — je znova poizvedoval Daniele.

— Izključeno! — je zagotavljal Agostino. — Zmeraj, kadar z mano govorim, kar sredi govora zavzdihne in zagotavlja, da se je zmeraj brigala samo za svoje stvari in se bo samo zanje tudi brigala, da se gospod Daniele, ki je vendar poštenjak in še Tessinec povrh, ni nikoli ukvarjal s politiko in na to lahko tudi priseže ...

Silvia je iz okna svoje kamrice opazila očeta z Agostinom.

— Ali smem doli? ...

— Seveda! ...

Dekle je zapustilo hišo in prišlo na vrt. Ko se je obema približala, sta zamenjala pogovor in pričela govoriti o vremenu.

Vsak večer je postavil Daniele pred kokošnjak past in je raztresel naokoli zastrupljena jedila; toda lisjaka ni bilo. Tudi Agostinov lisjak se kar ni maral podvzati, da bi prišel v past, ki mu jo je nastavlil Bergamask. Vsaj Daniele ni nič več o tem slišal.

— Kmetiško življenje je večni boj, — je često ponavljal —, boj z neurjem, z golaznijo, s pticami roparicami, toda najbolj ogorčen je boj z lisjakom.

Boj s trtnimi ušmi je bil končan in Daniele je pričel sedaj sadno drevje čistiti od zajedavk. Ko jih je iskal, je osvobodil drevje od suhih vej, odmrle skorje, od mahu. Kjer se je prikazala razpoka z rdečkastimi ivermi, se je Silvia takoj spravila nanjo. Dekle je drezalo vanjo z žico, da bi izbezala lesnega črva, ki je bil skrit prav zadaj. Ko so bila drevesna debela očiščena, je prišla mati Filomena z apnenim lugom in pobelila vsako deblo do višine moža.

— Od spodaj, od zemlje je drevje sedaj zavarovano — je dejal Daniele hčerki. — Kako ga naj pa zavarujemo od zgoraj, od neba? ...

Med hišnimi durmi je opazil Agostina, ki se je med čakanjem šalil s Silvijo.

— Kaj je novega? — ga je vprašal Daniele, ki je pristopil.

— Past je nastavljena! — je odgovoril Bergamask.

— In lisjak? ...

— Se bo drevi ujel! — je prerokoval Agostino.

— Če bi se le dalo z vsemi lisjaki tako zmeniti za sestanek! — je vzkliknil

Daniele.

Agostino je sedaj poročal, kako namerava ovaduha presenetiti:

— Caterina mu je pisala, da mu mora nekaj važnega poročati. Zgovorila se je z njim za drevi ob deveti na Rivi piani, prav blizu jezera in sicer pred staro kapelico San Querica. Tja bo odšla, tam pa bom tudi jaz in še dva druga.

— Kaj meniš, ali bi ne bilo dobro, če bi obvestili policijo? — je preudarjal Daniele.

— To bi bilo prav nespamentno! ... Konzulat bi takoj izvedel in poteni bi lisjak sploh ne prišel ...

Daniele ni imel kaj reči, kajti znano je bilo, da so bili med policijskimi uradniki nekateri prav nesigurni. Daniela pa so skrbele nevarnosti, ki bi končno utegnile nastati iz tega za italijanske emigrante. — Kar Tessinci naj vse opravijo! — je predlagal. Toda Agostino se je upiral:

— Potem bi moralo biti preveč ljudi posvečenih v zgodbo. Razen tega: italijanskemu lisjaku italijansko past! ...

Zvečer se je Daniele odpeljal z vlakom, ki vozi v Locarno, in je okrog desetih šel ob jezeru, v smeri proti Saleggiu. Čakal je Agostina, ki ga je nameraval obvestiti, kako se je zgodba končala. Okoli polu enajstih pa se je namesto Agostina prikazal italijanski mizar Luca iz Minusija.

— Agostino — je pripovedoval ta — je lahko ranjen na roki. Prišel ni, da bi z obvezo ne vzbujal pozornosti ...

— In oni? — je vprašal Daniele radovedno.

— Zapustili smo ga! ... Prišel je še z dvema na domenjeni kraj. Ta dva sta ga prepustila Caterini in sta odšla z obljubo, da se čez uro povrneta. Mi smo stali za San-Quiricom in smo čakali, da sta onadva izginila v smeri proti Navegni. Medtem je Caterina jokajoč in jadikujoč pripovedovala ovaduhu same bedastoče. Zmeraj znova mu je zagotavljala, da se v vsem življenju ni nikoli zanimala za tuje zadeve, da se tudi noče zanje zanimati, da pa popolnoma natančno ve, da so revolucionarne knjige in časniki, ki jih vtihotapljuje v Italijo, shranjeni v frančiškanskem samostanu Madonna del Sasso nad Locarnom ... Daniele se je moral temu odkritju prisrčno smejati.

— Najprej se je Agostino sam prikazal, nas pa je pustil za cerkvijo — je nadaljeval Luca s svojim poročilom. — Dogovorili smo se, da bo samo tedaj uporabil revolver, če bi ga skušal oni prehiteti. Agostino se je delal, kakor bi šel slučajno mimo. Ker je bila tema, si je prižgal cigareto in je ob svitu goreče vžigalice spoznal lopova.

— »Oh!« je vzkliknil, »to je pa znan obraz. Vi ste italijanski ovaduh!« Vrgel je cigareto proč in pričel se je boj. Tudi mi smo zapustili skrivališče, Caterina pa je pobegnila ...

— Ste tudi vi kaj posegli vmes? ...

— Ni bilo prav nič potrebno ... Samo pazili smo, če prihaja kakšen človek. Agostino je bil hitro v premoči. Vrgel je onega na tla in ga s tako silo bil s pestjo po obrazu, da bi se moral kamen razbiti. Da je Agostino zelo močan, smo zmeraj vedeli. Da je pa zmožen tolikšnega sovraštva, nam je bilo novo ...

— Pozabiti ne smemo, da so mu fašisti ubili brata — je rekel Daniele. Nato pa je vprašal: — Kako pa si je ranil roko? ...

— Ovaduh ga je vgriznil vanjo. Dobil je Agostinovo levico med zobe in je ni hotel izpustiti. S prosto pestjo je Bergamask kakor norec tolkel po sovražnikovi čeljusti, toda oni kar ni popustil. Potem ga je zgrabil Agostino za vrat in ga davil, da bi se skoraj zadušil.

— Ali ga je ubil? — je Daniele s studom vprašal.

— Zdi se ...

— Tedaj mora Agostino izginiti ... Morda v Francijo! ...

Ker se je tako zasukało, je Daniele sklenil prenočiti v Locarnu in odpotovati naslednje jutro v Bellinzono. Da bi ne vznemiril družine, je stopil v kavarno in telefoniral domov.

— Prava sreča, da si poklical — je takoj rekla Silvia. — Že vso uro kličem Boga in ves svet ...

— Kaj pa se je zgodilo? — je vprašal Daniele prestrašeno.

— Pri nas nič — je hitela Silvia razlagati. — Toda ne daleč od nas, na cesti, ki vodi proti Gordoli, sta trčila dva avta drug v drugega in neki gospod je bil težko ranjen. Takoj šo poklicali zdravnika, ki je smatral rane za tako hude, da je nadaljnje potovanje odsvetoval. Nato so po različnih hišah povpraševali, kdo bi prenočil ranjenca. Sosedje so rekli, da bi ga samo pri nas lahko prenočili. Mati je rekla, da v tvoji odsotnosti ne smemo nobenega tujca sprejeti v hišo. Jaz sem pa nasprotno mislila, da ne boš gotovo imel nič zoper to ...

— Seveda! — ji je segel Daniele v besedo. — Kam pa ste ranjenca spravili? ...

— V prvo nadstropje, v mojo sobo, — je odgovorila Silvia. — Jaz bom pa spala zaenkrat z Luizo ...

— Ali je ranjenec v življenjski nevarnosti?

— Zdravnik ni hotel ničesar povedati. Še ponoči bo poslal usmiljenko, čeprav sem se ponudila, da bom vse sama opravila ...

— Odkod pa je ranjenec? Iz katere družine?

— Ubožec se še ni zavedel — je pojasnila hči. — Mora pa biti iz bogate družine, kajti zdravnik je hotel mater brezpogojno že kar v naprej odškodovati za morebitne stroške ...

— Čuj — je rekel Daniele na koncu — prav žal mi je, da ne morem domov, da bi nesrečniku pomagal ... Ostati moram to noč v Locarnu, zjutraj pa se moram radi neodložljivih opravkov odpeljati v Bellinzono ... Toda saj veš, da ti zaupam! Napravi vse, kar ti bo naročil zdravnik, in napravi dobrosrčno! ...

Naslednji dan je Daniele še enkrat telefoniral domov, da bi poizvedel, ali ranjenec še živi! Najprej je odgovorila Luisa, ker je odšla Silvia zdoma nakupovat.

— Ubogemu možu je nekoliko bolje. Ponoči je prišla usmiljenka, Silvia pa vkljub temu ni marala v posteljo ... Pravkar je prišel tudi zdravnik ... Zdravnik je stopil k telefonu.

— Gospod doktor — je dejal Daniele — razpolagajte, prosim, z mojo hišo. Prav žal mi je, da nisem doma.

— Reči smem, da je ranjenec rešen — je odgovoril zdravnik. — Pretresli so se mu možgani, toda sedaj že smem reči, da bo minulo brez komplikacij. Kar se družine tiče, bom že sam opravil ...

— Kdo pa je ranjenec? Kje žive njegovi svojci? — je vprašal Daniele.

— Italijanski inženjer iz Bologne je, Umberto Stella, morda ste že kaj slišali o njem — je odvrnil zdravnik. — Prišel je v Švico, da bi preštudiral hidroelektrične naprave ...

— Naj bo, kdor hoče, — ga je prekinil Daniele, — razpolagajte svobodno z mojo hišo in mojo družino ...

V Bellinzoni je poizkušal Daniele takoj poizvedeti, koliko je že kaj oblast poučena o tajnem poizkusu umora na Rivi piani. Kot pameten možak ni začel sam o tem govoriti, nego je počakal, da bi začeli drugi. V tem smislu je obiskal tudi svojega advokata in odšel z njim na sodišče, da bi rešil formalnosti, ki niso bile prav nič nujne. Na cesti je pri vsakem znancu obstal. Kupil si je

dvoje jutranjih časnikov, toda nobeden ni sinočnje drame niti z besedico omenjal. Vse je kazalo, da v Bellinzoni ni bilo še nič znano.

— Govore — se je končno drznil Daniele namigniti advokatu, — da so se sinoči neki Italijani v bližini Locarna stepli radi politike...

— Tu še ni nič znanega — je odgovoril advokat. — Moral je biti kak nepomemben spopad... Če bi bilo kaj resnejšega, bi že tu izvedeli... Razmerje med obema smerema je tu do skrajnosti napeto!...

Odgovor je pomiril Daniela, ki je bil že itak negotov. Najbrže je Lukova domišljija brezpomemben pretep napihnila.

— Ti Italijani — si je rekel Daniele — so fejest ljudje, radodarni, impulzivni so, a gobezdači. — In bolje je tako — je še pomislil — sicer bi morala Agostino in Caterina zapustiti Svico... Pač pa ga je jezilo, da je radi brezpomembnega pretepa prenočil zdoma in izgubil dan. Ko se je vozil domov, je srečal v vlaku nekaj kmetov, ki so se pogovarjali o lisjaku, ki je v Magadinu uničil toliko kokoši.

— Lisjak je prav zvit! — je rekel nekdo izmed njih. — Mnogo bolj zvit kakor ljudje s pastjo...

— Iznašli so novo past, italijanski sistem... ga je prekinil drugi.

— Povzročča mnogo hrupa, a ne zgrabi nič! — je odvrnil prvi.

— To je res — se je vmešal Daniele, — povzročča mnogo hrupa, a ne zgrabi nič... Samo brezsmiseln hrup povzročča...

Prišedši domov je odšel Daniele takoj v prvo nadstropje, da bi videl ranjenca. Pred sobnimi vrati pa mu je Silvia zastavila pot in ga s prstom na ustih prosila, naj molči.

— Imeti mora brezpogojno mir — je zašepetala hči očetu v uho.

— »Nikakršnih obiskov, nič, kar bi ga utegnilo vznemiriti,« je ukazal zdravnik...

— Potem ne morem torej ničesar storiti? — je vprašal Daniele razočarano.

— Preden greš po stopnjicah navzdol, si sezuj čevlje, da ne boš hrumel! — je Silvia tiho svetovala. Daniele si je sezul škornje, odšel po stopnjicah navzdol in potem ven na vrt. Stopil je v drvarnico in je začel tam s sekiro obdelovati nove količke za vrtno ograjo. Komaj je začel, je že prihitela Silvia v copatah:

— Kaj si neumen? — V hiši imamo ranjenca, ti pa počneš tak spektakel!...

Daniele je odložil sekiro.

— Ali smem vsaj prekopavati? — je ponižno vprašal hčerko. Silvia je prikimala in odšla zopet v prvo nadstropje. Daniele je pograbil za lopato in pričel prekopavati sadovnjak.

Kmalu nato je opazil, kako je starejša hčerka z nakupovalno torbico stopila iz hiše. Takoj je odšel v hišo, si sezul škornje in hitro stopil v nadstropje. Iz sobe je prišla usmiljenka in mu dovolila vstop:

— Toda samo za hip!...

V Silvini ozki postelji ni videl Daniele nič drugega kakor ogromno glavo, ki je bila vsa belo povezana. Čeprav mu ni bilo na smeh, je moral pomisliti na sneženega moža. V veliki beli krogli je bila samo mala luknja za oko, nekoliko večja pa je bila preračunana za usta.

— Je že dovolj! — je rekla usmiljenka, medtem ko je odvedla Daniela zopet k vratom. Ko se je s škornji v rokah plazil po stopnjišču, je zadel ob Silvijo, ki je prišla zopet domov.

— Kje si bil? — ga je očitajoče vprašala.

— Kaj se tako govori z očetom? — je zamrmral in se vrnil na vrt, da bi ga prekopal.

Medtem ko je prekopaval, je prišla k njemu Filomena.

— Silvia je izgubila pamet! — se je pritožila možu. — Od včeraj ni niti očesa zatisnila in niti grizljaja se ni dotaknila...

— Našla je pravo pamet! — je odvrnil Daniele. — Dobro srce ima!...

— Predobro srce! — je dognala mati.

— Predobro? ... Srce ne more biti nikoli predobro! — je rekel oče. Daniele je bil s hčerko zadovoljen. Opazoval jo je poln strahu in ponosa. Zadaj v sadovnjaku za nizkim zidom je cvetelo nekaj trobentic.

Silvia je prišla in jih natrgala za bolniško sobo.

— Toda saj jih vendar ne bo videl. Saj ima zavezane oči! — je Filomena tiho odkimala.

— Mati — se ji je Silvia priliznila — saj vendar veš, da se dado cvetice tudi z zaprtimi očmi videti...

Daniele je bil podnevi večinoma v vinogradu na griču. Ko je prišel zvečer domov, je povprašal, kako je z ranjencem, in Silvia mu je povedala, da hitro ozdravlja. Usmiljenko so odpustili in Silvia je kar sama negovala bolnika. Daniele ga je videl dvakrat ali trikrat, toda vselej samo mimogrede. Po videzu se mu je zdel prav pošten človek. Gospodar je imel dovolj drugih skrbi. Toda vkljub temu je opazil veliko izpremembo v vsem Silvinem bistvu.

— Malo manj bi se brigal za druge in malo bolj za svojo hčer — mu je neki večer z očitajočim glasom dejala zakonska družica.

— Silvia ni več otrok in ima lastno pamet — je suho odgovoril Daniele.

— Pametna je, ni pa izkušena! — je odvrnila žena, ki se je skušala rešiti skrbi, ki so jo že več dni težile.

Daniele se je zamislil.

— Misliš, da bi z njo govoril? — je končno vprašal.

— In sicer, še preden bo prepozno! — je odgovorila žena. Naslednji dan je moral nesti Daniele vrečico grahovega semena prijatelju v Commo v Valu Verzasci in je vzel Silvijo s sabo. V Commi je kar hitro izvršil opravke, ki so mu bili samo za pretvezo, da je odšel zdoma, in je vsa vabila odklonil.

— Rajši grem s hčerko peš domov, — je pojasnil znancu. — Dekle je postalo v zadnjem času malce blede in potrebuje zraka... Spraviti jo bo treba na druge misli...

Oče in hči sta molče odšla po poti, ki vodi v Gordolo. Vozna pot vodi tu precej visoko nad reko, ki se penec vije po dolini.

— Kaj bi ne mogla iti ob vodi? je vprašala Silvia.

— Mislim, da ne — je odvrnil Daniele, toda pristavil je takoj, hoteč se v vsem pokoriti hčerki: — Ker utegneva, pa poizkusiva... Našla sta stezo, strmo kakor stopnjišče. Po mnogih ovinkih sta prispela do reke prav na mestu, kjer se je penec zaganjala ob skalnato čer. Tik poleg pa je bila voda mirna in prozorna in na dnu se je videl vsak kamen. Do tu sta oče in hči izpregovorila samo nekaj kratkih in brezpomembnih besed. Bolj ko vse drugo ga je vprav to prepričalo o globoki izpremembi, ki se je vršila v Silviji.

— Kako lepi kamni! — je pripomnila hči in pokazala na kamenit, približno čevelj širok trak pod vodo.

— To so ikre — je pojasnil oče. — Ob koncu septembra zapuste postrvi dolenji tek rek in se selijo proti izviru. Od jajc nabrekle ribje samice gredo iskat peskovitih, dobro zavarovanih mest. Z repki raztepejo kremence in izpušče jajca, ki obtiče na kamenju...

— In tako se rode postrvi?...

— Oploditev izvrši šele moški rod, ki gre po sledi ribjih samic in obrizga kamenje, ki počivajo na njem jajčka, z mlečnato, gosto tekočino... V nekaj dneh se začno jajčeca odpirati...

Silvia je z občudovanjem opazovala pešeni trak, ki se dogaja na njem ta misterij.

— Kako lepo in kako enostavno — je rekla nato.

— Postrvi, ljuba moja, ne gredo v cerkev!...

Kaj več na tem izprehodu nista govorila.

— Sta se pogovorila? — je vprašala žena, ko je prišel mož domov.

— Da...

— Kaj pa?

— Nič...

Neki dan je inženjer prvič zapustil sobo in je ležal v sadovnjaku na ležalnem stolu, ko sta prispela Caterina in Daniele skupaj iz Gordole. Inženjerjev glas je zadonel:

— Gospodična Silvia!...

Caterina je obstala kakor prirasla. Približala se je ograji, ki loči vrt od ceste, in si je skušala ogledati moža, ki je zaklical.

— Gospod Daniele, — je rekla nato, tresoč se po vsem telesu, — gospod Daniele, mož, ki ga imate v hiši, je špijon z Rive pianie!...

— Ali si znorela! — je vzkliknil Daniele in povedal šivilji, kako so med njegovo odsotnostjo prinesli moža v hišo.

Tedaj je stopila Caterina še enkrat k ograji in si še natančneje ogledala okrevajočega, ki se je pravkar šalil s Silvijo:

— In vendar je! — je ponovila Caterina, — oditi moram, še preden me opazi...

— Dobro, — je pokimal Daniele, ki je ves prebledel. — Povej Agostinu, naj pride jutri ob tej uri sem, bom že skrbel, da ga oni ne bo srečal...

Takoj nato je prišla k očetu Silvia in mu rekla:

— Ker je našemu ranjencu bolje, bi bilo lepo od tebe, če bi se z njim nekoliko pozabaval... Spoznal boš, kako finega in dobrega človeka je privedel slučaj v našo hišo!...

— Rad! Prav res me bo pogovor z njim zanimal — je odgovoril Daniele, ki je skušal prikriti razburjenje. — Danes bi lahko skupaj jedli...

Pri mizi je postal položaj nevzdržen. Gospodar kar ni mogel gledati, kako sedi ta moški med njegovima hčerkama. Zato se je opravičil, češ, da mu ni prav dobro, in je odšel ven.

Pozneje so se ostali zopet zbrali okrog njega v sadovnjaku.

— Kaj pa je kaj novega v časnikih? — je vprašal dozdevni inženjer gostitelja. — Že nekaj tednov nisem bral časnikov...

— Vsak dan se pripeti kaka tragedija — je odgovoril Daniele. — Včeraj se je zgodila v Franciji velika železniška nesreča, več sto ljudi je mrtvih!...

— Vsak dan tragedija — je ponovil inženjer. — Toda koliko bolj tragičen je še način, kako se ljudje bližajo svoji usodi... Treba je pomisliti samo na stotine ljudi, ki so se včeraj pri železniški nesreči ponesrečili. Bili so vmes študentje, kmetje, trgovski potniki v istem vlaku s častniki, zdravniki, modistinjami, notarji. Bili so v istem vlaku in vendar niso bili. Kmet je mislil na tržne cene, notar na križec častne legije, častnik je sanjal o svoji nevesti, zdravnik se je v mislih prepiral z županom svoje vasi, študent je škilil na svojo novo kravato. Tako je potoval vsak v svojem posebnem vlaku. V človeški družbi je imel vsak lasten vlak. In v istem hipu se je vendar vsak vozil v istem vlaku, v vlaku smrti. Študentova kravata je pristala pod kmetovimi škornji, častni-

kova sablja je prebodla trgovskemu potniku trebuh, novi modeli modistinje so izginili v plamenih. Vsi so bili v istem vlaku in se tega niso zavedali...

— Toda železniška uprava je takoj prihitela — je nadaljeval Daniele — in je razbila enakost, ki jo je ustvarila smrt. Železniška uprava je dala mrliča v kožuhih položiti na eno stran, tiste, ki so bili oblečeni v navadne suknje, pa na drugo stran!...

— Potemtakem so obsojeni ljudje, da so si celo onstran smrti sovražniki? — se je zanimala Silvia.

— Je prepad med človekovo naravo, njegovo usodo in tem, kar napravi družba iz njega — je odvrnil okrevajoči. — V dneh, ki sem se v njih boril s smrtjo, me ta misel ni zapustila... Vsak izmed nas se vozi v svojem vlaku in vendar smo vsi v istem vlaku...

— Današnja družba temelji na razliki in nasprotstvu med ljudmi — se je vmešal Daniele. — Velika večina ljudi je ločena od izdelka svojih rok. Komaj zapuste izdelki njihove roke, že niso več last tistih, ki so jih izvršili, in postanejo celo njihovi sovražniki. Izdelki so nasprotniki producentov. Izdelek postane fetiš, ki se mu mora človek ukloniti...

— Ali bo zmeraj tako ostalo? — je vprašala Silvia.

— Ko sem bil še mlad, — je odgovoril okrevajoči — sem tudi upal v boljše družbo, kakršna je ta, ki v njej živimo...

Daniele je vstal in zopet začel prekopavati vrt. Pomlad se je bližala in delo je klicalo. Močno je zasadil lopato v zemljo, stopil z vso težo svojega telesa z desno nogo nanjo in obračal zemljo. Za njim je mati Filomena z grabljami razbijala grude. Nad vrtom je ležal sladkoben duh po vlažni zemlji. Na izmučenem in vznemirjenem Danielovem obrazu so se bleščale velike potne kaplje. Okrevajoči je ostal na ležalnem stolu prav do večera, dokler se niso nad Monte Cenerijem zasvetile prve zvezde.

— Tako dolgo je že, toliko toliko let, da nisem zrl v nebo! — je s tihim glasom dejal družini, ki ga je obkrožala. Silvia se je dvignila in se takoj nato vrnila z neko knjigo.

— Tu — je dejala dekle — v prvem zvezku Tolstega *Vojna in mir* je prav nekaj sličnega. Princ Andrej je padel novembra 1805 blizu Pratzena v bitki med Rusi in Francozi. Ranjen se je zgrudil na tla in Tolstoj piše o tem sledeče:

»Nato je zopet odprl oči v upanju, da bo videl, kako se je boj obeh Francozov z artileristom končal, ali je bil rdečelasi artilerist umorjen ali ne; tudi bi rad vedel, ali so bili topovi zajeti ali rešeni. Toda videl ni ničesar več, razen nebo nad sabo, visoko nebo, ki ni bilo sedaj nič več jasno, vendar pa neizmerno visoko, in po njem so mirno plavali sivi oblaki. Kako tiho in mirno in veličastno je vse to, je premišljeval knez Andrej. Vse to kar nič ni podobno našemu tekanju, našemu kričanju in vojskovanju. Tiho plavanje oblakov po tem visokem, neizmernem nebu nima kar nič skupnega z bojem Francozov in artilerista, ki so si z razburjenimi, sovražnimi obrazi skušali drug drugemu iztrgati bodala. Kako sem vendar živel, da nisem preje nikoli videl tega visokega neba? In kako srečen sem, da sem ga končno spoznal. Da, vse je ničevno, vse je zmota in prevara — razen tega neskončnega neba. Nič ni razen njega. Toda tudi njega ni; nič ni razen tihote in miru. In Bog bodi za to zahvaljen!...«

Mesec je vzšel in s pravljničnim bleskom preplaval magadinsko ravnino.

— Mesec — je rekla Luisa — ima oči in nos kakor mi...

— To so gorovja in morja — je poučila Silvia mlajšo sestro.

— Če gledajo prebivalci meseca ta hip na zemljo, se jim najbrže tudi

ne zdi bistveno drugačna — je pristavil inženjer. — Kaj so velika zemeljska mesta, če bi jih gledali z njega? ... Od tam je Italija kakor vejica in Švica kakor majhna pika! ...

— Če gledamo od tam, kaj je Mussolini? — je vprašala Luisa.

— In kaj je Motta?⁴⁾ — je vprašal Daniele. Vsi so se smejali.

Ko je naslednji dan Daniele zapazil, da prihaja Agostino, mu je šel na-proti in ga pospremil v hišo; vstopila sta na tisti strani, ki je bila obrnjena od sadovnjaka. Kajti v sadovnjaku se je sončil »inženjer«. Oba moža sta odšla v Luisino sobo. Tamkaj je lahko Bergamask, skrit za zastorom, mirno opazoval gosta, ne da bi tvegaj, da bi ga ta opazil.

— Res je, on je — je šepnil Agostino. Potem pa je, maneč si roke, do-stavil: — To pot nam vsaj ne bo ušel! ...

— Kaj pa hočeš s tem reči? — ga je vprašal Daniele, ki se mu je čelo pomračilo.

— Hočem samo reči, da nam to pot ne bo ušel! ...

— Ti se pač šališ? — je odvrnil Daniele s takim glasom, da mu je Ber-gamask prisluhnil.

— Lisjak je v pasti. Ali ga naj pustimo uiti? ... Sedaj imamo končno brez našega truda v rokah enega izmed tistih, ki ubijajo v Italiji po ječah in po kazenskih otokih naše ljudi. In sedaj naj pustimo, da nam pobegne? ... je vzkipeł Agostino.

— V moji hiši je; moj gost je! — je mirno odvrnil Daniele.

— Špijon! — je siknil Agostino.

— Bil je špijon, sedaj je gost! — je z istim mirom odgovoril Daniele.

— Ko je umiral, je poprosil, naj ga sprejmemo v naši hiši. Ozdravel je pri meni ...

Agostino ni zaupal svojim ušesom.

— Čemu ti pomisleki? Saj veš, s kakšnimi sredstvi se fašisti bore proti nam, veš, da ne poznajo nikakršnih moralnih pomislekov ...

— Vem — je odgovoril Daniele — in zato tudi nisem fašist! ...

— Radi naše morale smo bili tepeni! ...

— In zato bomo zmagali! — je končal Daniele.

Spričo tolikšne trdovratnosti je Agostino samo zmajal z glavo.

— Koliko časa pa ostane še tu? — je vprašal nato.

— Morda teden dni, kajti še precej slab je ...

— Torej se bova že še utegnila pogovoriti, preden nama pobegne! — je dejal Bergamask.

Daniele je sklenil, da ne bo družini o vsem tem nič povedal; ni je maral vznemirjati. Tudi gostu ni nič pokazal. Sestra gospe Filomene, ki je bivala v Viri, je pred kratkim dobila otročička. Daniele jo je nameraval z ženo in hčerko obiskati. Luisa in okrevajoči sta ostala sama doma.

— Že več tednov si pri nas in si nisi niti naše hiše še prav ogledal — je dejalo dekle takozvanemu inženjerju.

— To se je zgodilo samo zato, ker sem ves čas ležal v postelji — je odvrnil. Luisa mu je razkazala vse: shrambo, ki so bili v njej krompir, čebula, sadje in orodje za delo na vrtu. V prvem nadstropju ga je peljala v svojo sobo, ki je v njej začasno spala tudi Silvia. Gostovo pozornost je zbudila tu na steno pribita in z dvema rdečima papirnatima nageljema okrašena foto-grafija.

— Kdo je to? — je vprašal.

⁴⁾ Giuseppe Motta = švicarski klerikalni politik, zelo nazadnjaški

- Matteoti! ...
- Gost je sedel na stol.
- Kdo pa je Matteoti? — je vprašal nato.
- To je bil mož, ki je branil reveže in so ga fašisti zato ubili — je odvrnilo dekletce.
- Ali si ti antifašistinja? ...
- Seveda! ...
- In Silvia tudi? ...
- Bolj ko jaz ...

Socialistični poslanec Matteoti — žrtev italijanskega fašizma

- In oče tudi? ...
- Bolj ko mi vsi ... Ne z besedami, nego z dejanjem. — Potem je Luisa razkazala gostu še drugo nadstropje.
- To je soba staršev ...
- In tam, kaj je to? — je vprašal gost in pokazal na vrata.
- Tu je vstop prepovedan ... Oče ne dovoli. Tam je mnogo papirjev in ne mara, da bi jih kdo zmešal ... Luisa in gost sta se vrnila na vrt. Pol ure je hodil mož po vrtni stezi sem in tja, sem in tja. Potem je odločno stopil k Luisi in dejal:
- Ali bi nesla brzojavko na pošto? ... Dal je dekletu besedilo ter denar in pristavil:
- Truden sem, grem takoj spat ...

Ko je naslednje jutro prinesla Silvia gostu zajtrk, je zaman trkala na njegova vrata. Zmeraj je znova potrkala, a odgovora ni dobila. Vrata so bila

zaklenjena. Silvia je bila prepričana, da se je zgodila nesreča, zato je začela klicati, da je vsa družina prihitela. Daniele je vdrl v sobo. Gosta ni bilo v njej. Postelja je bila nedotaknjena. Kovčegi so izginili.

— Odšel je! — je zaklicala Silvia.

— Odšel je, ne da bi se bil poslovil — je pristavila Luisa.

— Ze sinoči je odšel — je pripomnila gospa Filomena in pokazala na posteljo. Z dvema skokoma je bil Daniele v drugem nadstropju in takoj nato so ženske zaslišale, kako je jezno kričal:

— Tat! ... Lopov! ... Izdajalec! ... Odnese mi je vse papirje! — Tako je divjal Daniele, zadet do smrti. Zenske so odhitele navzgor. Vsa sobica je bila v neredu. Predali so ležali preobrnjeni na tleh.

Tedaj se je prikazal Agostino. Ničesar še ni vedel, pa je bil vkljub temu bled in razburjen.

— Sinoči — mu je dejal Daniele, — je špijon pobegnil in je v naši odsotnosti vzel s sabo mnogo mojih papirjev, med njimi vse o prometu preko meje ... Treba je, ne da bi minuto izgubili, obvestiti vse prizadete ...

— Davi — je odgovoril Agostino — so prijeli na postaji v Luinu dvajset sezonskih delavcev. In sicer tiste, ki prihajajo čez dan v Švico na delo in se zvečer vračajo v Italijo! ... Silvia je brezdušno zrla v očeta in Agostina, kakor bi bilo vse to izmišljeno, kakor bi bil to samo teater.

— Ne, ne — je začela stokati — vse to ni res! ... Vse to je samo šala! Agostino, za božjo voljo mi reci, da ni res! ...

Daniele je stisnil zobe:

— Takoj moramo premisliti, kako rešiti tiste, ki jih špijon še ni utegnil zgrabiti! — Z Agostinom sta hitro odšla.

Pozno zvečer se je Daniele vrnil.

Mati Filomena in Luisa sta sedeli ob kaminu, Silvia je čepela na zaboju, prav v ozadju temne kuhinje.

— Davi, že na vse zgodaj — je rekel Daniele pod kuhinjskimi vrati — so zgrabili naše tihotapce. Opoldne so zaplenili zbirko knjig v Brissagu. Policija je bila pri Caterini. Zdi se, da je Agostino aretiran in bo najbrže izgnan. In tu? Ali k nam še ni bilo policije?

— Ne! — je odgovorila Filomena.

Daniele je sedel na prag.

Približala se je noč, na lahki zvezdnati poti. Petelin je prvič zapel, a nihče se ni zmenil, da bi odšel spat; nihče ni maral iti mimo prvega nadstropja, kjer je oni do včeraj stanoval. Petelin je drugič zapel. Mati in mlajša hčerka sta še dalje sedeli ob kaminu, starejša hčerka je čepela v ozadju temne kuhinje na zaboju in oče na pragu. Bilo je, kakor bi stražili pri mrliču, kakor bi kdo umrl. Petelin je tretjič zapel.

Tedaj pa je nočno tišino presekal presunljiv živalski krik, podoben bolestenemu pasjemu laježu, nato pa je sledilo dolgočasno kokošje kokodakanje. Daniele je poskočil, šel preko vrta in hitel h kokošnjaku. Tam je zapazil lisjaka, ki mu je ena noga tičala v pasti. Žival je poizkušala osvoboditi ujeto nogo, da je prosto nogo opirala ob past in krivila hrbet. Ko je zapazil lisjak, da prihaja človek, je začel divje skakati na desno in levo, čeprav ga je veriga, ki je bila z njo past pritrjena, močno ovirala.

— Končno! — je z divjim glasom zahropel Daniele. Zgrabil je za sekuro, ki je bila naslonjena ob kokošnjak, in je s silnimi udarci tolkel po živali, kakor bi mu šlo za posekanje hrasta. Tolkel jo je po glavi, po hrbtu, po trebuhu, po nogah, zmeraj znova, kakor norec. Tolkel je po lisjaku še potem, ko je bila žival že docela razkosana, ko je bila že zmleta v krvavo gmoto.

(Prevedel Talpa).

Ignazio Silone,

Fašizem in katoliška cerkev

Ignazio Silone spada med najznamenitejše sodobne italijanske socialne pisatelje in živi danes v emigraciji. Znan je zlasti njegov roman »Fontamara«, ki v njem opisuje bedno življenje italijanskih kaŕonov pod fašistovskim režimom; roman izhaja v slovenskem prevodu v »Svobodi«, izšel pa bo tudi v knjigi. Razen tega je spisal Silone doslej najboljšo knjigo o fašizmu. Iz te prinašamo tudi pričujoči sestavek, iz katerega si bo čitatelj lahko ustvaril jasno sliko o zvezah med fašizmom in katoliško cerkvijo. Le tako bo doumel tudi dogodke, ki so se izvršili v preteklem letu v Avstriji. — Opomba uredništva.

1. Konkordat med fašizmom in Vatikanom

Problem medsebojnega razmerja med fašizmom in katoliško cerkvijo zaŕluži posebno pozornost. Ta razglabljanja nas bodo privedla do splošnih doŕnanj o pozicijah, ki jih je dosegla cerkev na političnem polju, kar za nas ni samo zgodovinskega, nego tudi političnega in taktičnega pomena; kajti vsak dan nam prinaša napačna presojanja, ki izvirajo iz pomanjkljivega poznavanja vseh dvoumnosti, vsak dan nam prinaša drugo »zmešano« kritiko o političnih gibanjih, ki so zvezana s katoliško cerkvijo. Da je to res, se lahko vsakdo prepriča, če zasleduje komentarje mednarodnega časnikarstva k mnogoštevilnim polemikam, ki so med italijanskim fašizmom in Vatikanom na dnevnem redu, ali če čita komentarje o odnosih španskih jezuitov do nove republike ali če čita razna ugibanja o odnosih katoliškega centra do nacionalnega socializma. Socialistična stranka Italije je v prvih poveljnih letih zagrešila veliko napako s tem, da je vlogo cerkve napak presojala; še danes je v nekaterih italijanskih ljudskih plasteh vkoreninjena iluzija, da bi papež lahko uničil fašizem, in ta iluzija se zlasti javlja v gorečnosti, s katero se vsi antifašisti zmeraj vržejo na polemike med fašisti in katoliki, skušajoč najti v njih potrdilo za tisto staro pravljico, ki ve povedati, da neprestani konflikt med posvetno in cerkveno oblastjo še danes obstoja.

Naše poznavanje razmer bo le tedaj resnično resno ter uspešno in le tedaj se bomo izognili nevarnosti, da ne zapademo v nasprotujoče si in nič manj usodne napake, če zgrabimo problem pri korenini, če odpravimo iz našega mišljenja vse nazore, ki so ostali v nas iz dobe idealističnega racionalizma; za to pa je potrebno, da z radikalno in objektivno kritiko znova presodimo celotno zgodovino medsebojnega razmerja med katolicizmom in modernim kapitalizmom.

Kot pripravno izhodišče za tako kritiko pa se nam zdi analiza dogovora in konkordata, ki sta ju 11. februarja 1929 podpisala v Lateranu Mussolini in kardinal Gaspari. Oglejmo si najprej vsebino obeh teh dokumentov!

Z dogovorom si je pridobil papež vlado nad tistim delom »večnega mesta«, ki meji na Vatikan, in na temelju istega dogovora je bil katolicizem kar najsvečaneje povišan v državno vero. Iz člena 1 stare italijanske državne ustave z dne 14. marca 1848 je bil črtan dostavek: »Zakoni primerno tolerirajo danes obstoječa druga verstva.« S konkordatom se je italijanska vlada odpovedala eksekvaturi (potrditvi) in placetu (odobritvi) pri imeno-

vanju knezoškofov, škofov, kanonikov in kaplanov (čl. 19, 21, 24). Pod vlado nove cerkvene države spada tudi določeno število cerkev in bazilik na poluotoku (čl. 11). Vse bogoslužju namenjene cerkve, vsa verska društva, redovi in vse verske kongregacije, ki so bile l. 1866 in 1873 razpuščene, se zopet obnove in se priznajo kot juridične osebe (čl. 29). Cerkvena uprava se osvobodi vseh davkov (čl. 29 h). Tudi duhovščina je v nasprotju z vsemi drugimi svobodnimi poklici oproščena vseh davkov. Država se obvezuje, da v bodoče

Iz italijanskega propagandnega filma: Duhovnik vodi z zastavo četo fašistov

ne bodo v budžetu nikoli zmanjšane vsote, ki so namenjene fondu za bogoslužje (čl. 30). Verski prazniki se uradno priznajo (čl. 11). Zločinec, ki se za teče v cerkev, — razen v nujnem slučaju — ne sme biti aretiran, preden se policija ne dogovori s cerkvenimi oblastmi (čl. 9 in 10). Če je duhovnik obtožen ali obsojen, so magistrati dolžni, da takoj obveste njegove predstojnike; duhovnik sme prebiti prisojeno kazen v ločenih prostorih (čl. 8). Razen nekaterih omejitev je duhovščina docela oproščena od vojaške službe (čl. 3), razen tega ne sme biti noben duhovnik brez škofovega dovoljenja pozvan na ofi cialno mesto (čl. 5). Odpadniki ali duhovniki, ki so bili kaznovani od predstojnikov z ukorom, ne smejo dobiti nobenega poklica, »ki bi jih spravil v neposredno zvezo z javnostjo«, kakor je n. pr. šolski pouk. Verski pouk ze znova uvede v ljudskih in ostalih šolah: »Italija smatra pouk v krščanski doktrini v obliki, kakor je zapopadena v katoliški tradiciji, za temelj in krono javnega pouka« (čl. 36). Cerkvena poroka je pravno enakovredna civilni. Sodišča smejo razveljaviti samo civilno poroko (čl. 34).

Italijanska vlada se obvezuje, da bo preprečila v Rimu vse, kar bi bilo v nasprotju z njegovim posvečenim značajem (čl. 1), to pa v praksi pomenja, da bo pazila na poimenovanje novih cest, na postavljanje kipov in spomenikov, da bo prepovedala prodajo nesposhljivih knjig in slik, tingeltangelško zabavo in prirejanje konferenc, shodov in kongresov in še vse mogoče, kar bi bilo v nasprotju s katoliško doktrino. Najvažneje pa je:

»Italijanska država priznava organizacije, ki pripadajo italijanski katoliški akciji, če razvijajo svoj vpliv — kakor je sklenila sveta stolica — izven vsakršne stranke in v neposredni odvisnosti od cerkvene hierarhije z namenom, da razširjajo in uresničujejo načela katoliške cerkve« (čl. 43).

Razlaga tega člena pa tvori stalni predmet živahnih polemik med obema strankama.

2. Konec tisočletnega spora

Sporazum med fašizmom in Vatikanom ni osamljeno dejstvo, ni slučajen dogodek, ni delo enega papeža ali kardinala. Ta sporazum je nasprotno posledica celotne cerkvene zgodovine, je nujnost, ki izvira iz celotnega prejšnjega razvoja. V novejši zgodovini katolicizma se ni nikjer našla trajna rešitev. Žato pa smemo ponoviti, da sporazum med fašizmom in Vatikanom ni delo enega papeža, nego vseh papežev, ni ideja enega teologa, nego ideja vseh teologov, ni akcija enega kardinala, nego vseh kardinalov. Dejstva, ki so sledila podpisu dogovora in konkordata, da je n. pr. papež blagoslovil fašizem kot »režim po božji volji«, da so se duhovščina in katoliška društva oficijelno udeležila fašistovskega plebiscita, da so se verske organizacije tesno povezale s fašistovsko državo, da se je državni pouk klerikaliziral, da je bila v fašistovska društva uvedena verska vzgoja — ta dejstva nam dovolj jasno dokazujejo, da je zveza med fašizmom in katoliško cerkvijo ustrezala življenjski potrebi današnje italijanske družbe. Zelo dolgo se je razpravljalo o tem, kateri od obeh podpisnikov lateranske pogodbe je zmagovalec in kateri je premaganec. To je pa prav nepotreben prepir! Tak prepir bi utegnil biti upravičen samo na temelju starega razlikovanja med civilno in cerkveno oblastjo, ki je bilo osnova celotnega liberalnega miselnega sistema in ki je na podlagi nekaterih elementov iz stare in nove cerkvene zgodovine v katoliških deželah sklepal, da spričo avtonomnega in nezavisnega izvora obeh sil (t. j. cerkve in države) ni mogoča nikakršna zveza in nikakršen kompromis med državo in cerkvijo in da sta obema silama v korist samo neprestani boj in medsebojni strah. Te teorije je izoblikoval za Italijo Cavour¹⁾ v sledečo formulo: »Svobodna cerkev v svobodni državi«, Giolitti²⁾ pa je to teorijo izrazil s prisposodbo »o dveh premicah, ki se sečeta v neskončnosti«. Toda dogodki so to teorijo zavrgli in prisilili premici, da sta se že preje sekali. Antagonizem (medsebojni spor za nadoblast) med civilno in cerkveno oblastjo je bil v dobi več ko tisočletne italijanske zgodovine zelo znan; posledice tega antagonizma so bili vpadi tujih armad v Italijo in pa zapoznelo zedinjenje poluotoka³⁾.

Že v 7. in 8. stoletju se je posluževal rimski škof, ki tedaj še ni imel papeškega naslova, a je bil gospodar obširnih zemljišč ne samo v Italiji, nego v Afriki, Grkov in Frankov, da je z njihovo pomočjo izgnal langobardske kralje iz Pavije. Na ta način je bilo Langobardom onemogočeno, da bi dobili

¹⁾ Cavour (1810—1861), italijanski državnik, ki se je boril za zedinjeno Italijo.

²⁾ Giolitti (1842—1928), italijanski državnik, ki je bil skoraj vedno minister.

³⁾ Italija se je zedinila povsem šele l. 1871, ko je bila uničena tudi cerkvena država.

slično vlogo kakor Franki⁴⁾, ki so zedinili Galijo⁵⁾; za Italijo pa se je začela sedaj doba invazij (vpadov tujih armad) in delitev, ki je trajala enajst stoletij. In tu sem spadajo Macchiavellijeve⁶⁾ besede: »Mi Italijani se moramo cerkvi in duhovnikom zahvaliti, da smo postali brezverski in neznačajni, še bolj pa se moramo cerkvi zahvaliti za ves naš propad. Cerkev je že od nekdaj stremela, da bi se Italija ne zedinila, kajti vsaka dežela je samo tedaj srečna in enotna, če ji vlada samo ena vlada, pa najsi bo republikanska ali monarhistična; samo cerkev pa je kriva, da Italija ni enotna republika ali monarhija, kajti radi cerkve je postala Italija prestolnica papežev, ki so imeli v njej posvetno oblast. Papeži pa niso imeli ne dovolj moči in ne dovolj veljave, da bi postali gospodarji vseh držav, iz katerih naša dežela obstoja; bili pa niso tudi ne dovolj slabotni, da bi za lastno obrambo ne priklicali tujih sil, ko so se začeli bati, da bi radi naraščujoče moči nekaterih italijanskih knezov izgubili svojo posvetno bolast.« (M. Macchiavelli, Govori o dekadenci Tita Livija, 12. pogl.)

3. Cerkev po meščanski revoluciji

Da pravilno presodimo pot, ki jo je napravila cerkev, preden se je zvezala s fašizmom, je potrebno, da se čitatelj spomni živega odpora, ki se je z njim ista cerkev upirala meščanski revoluciji. Treba se je samo spomniti, da je papež odklonil pristop k sveti alijansi,⁷⁾ ker se mu celo ta ni zdela dovolj reakcionarna. Papež se je zvezal s španskimi karlisti,⁸⁾ z grofom Chambord-

Beli kruh dobite samo, če nosite črno srajco

skim⁹⁾ in njegovimi francoskimi prijatelji in prav tako s portugalskimi miguelisti¹⁰⁾. Papež je podpiral poljsko vstajo proti Rusiji in ni maral novih liberalnih ustav Nemčije, Belgije in Francije priznati za legitimne. Papež se je upiral nacionalnemu zedinjenju Italije, ki se je izvršilo potem proti njegovi volji in na njegov račun. Katoliki (Joseph de Maistre, de Bonnard, Haller, Tapparelli

⁴⁾ Franki so v 8. stol. po Kr. ustvarili mogočno frankovsko državo, ki je imela svoje središče v današnji Franciji.

⁵⁾ Galija, rimska provinca, današnja Francija.

⁶⁾ Macchiavelli (1469—1527), italijanski državnik, znan po svojem delu »Il principe« (= vladar); po njem ima ime macchiavelizem, kar pomenja umetnost vladanja, ki se ne ozira prav nič na etične predpise.

⁷⁾ O sveti alijansi se poučiš iz članka »Revolucionarno leto 1848«.

⁸⁾ pristaši don Carla, ki je bil reakcionaren vladar Španije (1833—1839).

⁹⁾ Grof Chambordski iz fr. vladarske rodbine Bourbon je stremel v prvi polovici 19. stol. po francoskem prestolu.

¹⁰⁾ Miguelisti so bili pristaši Miguela, ki se je l. 1828 proti svojemu bratu sam proglasil za portugalskega kralja.

d' Azeglio) so bili ideologi poslednjega fevdalnega odpora zoper meščansko revolucijo. Družba Jezusova (t. j. jezuiti), ki je bila ustvarjena za borbo proti reformaciji in pozneje razpuščena, je bila znova obnovljena in ojačena za borbo proti liberalizmu. Katolike, ki so bili napram liberalizmu spravljivi — kakor Lammenais, Montalambert, Lacordaire¹¹⁾ — je zadelo prekletstvo. Papež je v celi vrsti enciklik in tudi v silabu¹²⁾ proglasil liberalizem za najhujše krivo-verstvo, pod liberalizmom pa je razumel princip ljudske suverenitete, svobode tiska, pravice združevanja, »ki je ne moremo nikoli dovolj zaničevati in preklinjati.« V mednarodnih vprašanjih je ostal papež zvest vestfalskemu miru (1648), ki je proglasil načelo »cuius regio, eius religio,«¹³⁾ in papež je grajal kralje, ki so popuščali liberalizmu. Tisti hip pa, ko se je začela moč cerkve majati, so dobili jezuiti nalogo, da oblikujejo cerkveno politično doktrino v najbolj nepomirljivem smislu. Dr. Schultze, katoliški teološki profesor na neki nemški univerzi, je v svoji knjigi »Moč papežev« to politično doktrino postavil na celo vrsto propozicij, ki se naslanjajo na pontifikalne listine. V vsakem oziru bo prav poučno, če si jo priključimo v spomin:

a) politična oblast izvira iz zlega, zato mora biti podrejena papežu, čigar oblast izhaja od Boga;

b) politična oblast se mora v svojih dejanjih ravnati po poveljih duhovne oblasti;

c) edino cerkev ima pravico, da podeljuje in odvzema oblast;

d) papež ima pravico, da katoliškim knezom podari tiste nekatoliške dežele in narode, ki bi utegnili zapasti suženjstvu;

e) krščanske podanike, kojih knezi in gospodarji so bili iz cerkve izobčeni, sme papež po lastnem prevdanku podeliti kateremukoli drugemu gospodarstvu;

f) cerkveni zakoni, ki se tičejo svobode cerkve in papeške oblasti, so od Boga navdahnjeni;

g) cenzura vseh knjig in tiskovin pripada cerkvi;

h) papež ima pravico, da razveljavi državne zakone, dogovore in politične ustave; če misli, da nasprotujejo pravicam cerkve in duhovščine, se mu jim ni treba pokoriti;

i) papež ima pravico, da graja vladarje za njihove napake, razen tega ima pravico, da pokliče krivce pred cerkveno sodišče, če so napravili smrten greh;

k) noben duhovnik in nobena cerkev ne smeta biti brez papeževega dovoljenja obdavčena;

l) papež ima pravico, da odveže podložnike od prisege, ki so jo prisegli iz cerkve izobčenemu knezu, in da osvobodi v takem slučaju podložnike od dolžne pokorščine do kneza in njegovih zakonov;

m) papež sme razveljaviti vse pogodbe, ki so jih izobčenci sklenili, zlasti poroke, krivcu pa sme tudi odpovedati zakonito varstvo;

n) kdor izobčenca ubije, ni morilec v jurističnem smislu.

To so bili ideološki temelji, ki se je zanje katoliška cerkev zgradila pred meščansko revolucijo.

Papeži so bili trdno prepričani, da je delo meščanske revolucije samo začasno in da se bo stari režim kmalu povrnil. Papeži so se motili, prav tako

¹¹⁾ Lammenais, Montalambert in Lacordaire — francoski politiki iz srede 19. stol.

¹²⁾ Syllabus sta izdala papeža Pij IX. (l. 1864) in Pij X. (l. 1907). V njem naštevata razne verske zmete; tako je naštel Pij IX. v svojem silabu 80, Pij X. pa še 65 verskih zmot.

¹³⁾ Cuius regio, eius religio (lat.) = čigar je dežela, tega je vera, t. j. o veri svojih podložnikov odločuj vladar!

pa so se motili tudi ideologi buržuazije, ki so spričo okamenelosti katoliške misli prorokovali skorajšnji konec cerkve.

Res pa najdemo stoletje pozneje vrsto duhovnikov, ki so s papeževim dovoljenjem zavzemali odločilna mesta v meščanskih vladah: v Nemčiji prelat Kaas, v Avstriji prelat Seipel, v Jugoslaviji Korošec, da ne omenimo katoliških laikov, ki so bili v različnih deželah na najvišjih mestih.

Kako pa je prišlo do tega?

V nobeni deželi ni bilo pravega razmerja med družbenim razvojem buržuazije in njeno gospodarsko in politično močjo. Buržuazija ni mogla nikjer sama organizirati države. Zato je bila prisiljena, da si je priskrbela posredovalcev iz drugih razredov. Ustvarila si je državno osebje, ki si ga je pod določenimi garancijami izbrala izven svojih krogov.

V dobi meščanske revolucije je bila buržuazija prisiljena, da je odvzela duhovščini celo vrsto socialnih funkcij, ki jih je slednja prej izvajala; na ta način je skušala preprečiti buržuazija sabotažo, ki bi jo pristaši starega režima utegnili izvajati. Poleg klera si je buržuazija ustvarila še druge posredovalce med svojo državo in ljudstvom. Posluževala se je volitev, ljudskih strank in delavskih strokovnih organizacij. Klerus je izgubil tako mnogo svojih funkcij. V nekaterih industrijskih pokrajinah je bil prisiljen, da je opustil skoro vse svoje pozicije. Na podeželju pa so se dogodki drugače razvijali.

V Italiji so vsi za fašizem

V Italiji, v Španiji kakor tudi v ostalih katoliških deželah je duhovnik na vasi še zmeraj voditelj medsebojnih socialnih odnošajev ljudi; on je posredovalec med očetom in sinom, med zakoncem in njegovo ženo, med posestnikom in kmetom, med bogom in človekom; razlaga šege, ki niso usidrane v zakonih. Vodi matične knjige. Često je on edini, ki poučuje ljudi v branju in pisanju. V vasi ni razen cerkvene ure nobene druge javne ure — in ta ura daje z zvonjenjem znamenje za vstajanje, znamenje za kosilo in večerjo, znamenje za počitek, duhovnik izdaja npravstvena izpričevala, določa davčne doklade. Skratka: cerkev je država v najstrožjem pomenu besede. V meščanski državi reprezentira katoliška cerkev agrarno državo. Boj med posvetno in cerkveno oblastjo pomenja v katoliških deželah v poslednjih pedesetih letih boj med državo mest in državo vasi.

Liberalni antiklerikalizem, ki je zahteval boj zoper duhovščino, se je izkazal nesposobnega prav zato, ker buržuazija radi socialne slabosti nikakor ni mogla nadomestiti iz sebe vseh funkcij, ki jih opravljajo duhovniki na vasi.

Na drugi strani pa je ohranitev privilegiranega stališča na vasi duhovščini dovoljevala, da je ohranila vpliv tudi na tisti del mestnega prebivalstva, ki je še tesno povezan z deželo, torej zlasti na zaostale delavske plasti, ki so šele komaj prišle iz obrti ali z dežele v tovarno. Samo v tistih podeželskih okrajih, kjer se je buržuaziji posrečilo, da je priskrbela vstop delavskim strokovnim organizacijam, to se pravi tam, kjer se ji je posrečilo postaviti druge posredovalce, je cerkev izgubila svojo funkcijo in to funkcijo so prevzeli delavski domovi. Toda to se je brez izjeme zgodilo samo tam, kjer večina podeželskega prebivalstva sestoji iz dninarjev. Drugeje pa je duhovnik še danes država.

To izkustvo naj pouči buržuazijo, da ne more voditi niti antiklerikalne politike (da bi izključila duhovščino od civilnega življenja) niti ne klerikalne politike (da bi znova obnovila duhovniški monopol nad zasebnim življenjem); njena politika je lahko samo eklektična; posluževati se mora vseh sredstev, ki so pripravni, da vzdržujejo sedanji socialni red in disciplino v ljudstvu; posluževati se mora duhovnikov na vasi in malomeščanskih delavskih tajnikov v mestih; izigravati mora fašiste proti duhovnikom in proti preveč zahtevajočim socialnim demokratom in izigravati mora fašiste, duhovnike in socialne demokrate drugega proti drugemu, kadar je nevarnost zelo velika.

4. Evolucija

Prvi znamenitejši korak v zblizanju katoliške cerkve s kapitalistično državo se je izvršil pod papeževanjem Leona XIII. (Enciklika *Rerum novarum*). Vsebina te enciklike je postala protirevolucionarno orožje cerkve v krilu množic. V njej je posest na najsvetanejši način ograjena od vsakršne oblike socializma:

»Zavedati se moramo, da so vsi tisti, ki hočejo brez dvoma dobrobit ljudstva, kot prvi temelj postavili nedotakljivost zasebne lastnine.«

Država mora postati neizprosna varuh zasebne lastnine.

»Predvsem je potrebno, da javni zakoni varujejo zasebno lastnino. In kar je sredi kipeče pohlepnosti najvažnejše — množice je treba zadržati v mejah dolžnosti.«

Če se dado množice zapeljati od zlobnih doktrin, tedaj se država ne sme obotavljati, da bi ne zagrabila z močno roko: »Tedaj naj javna oblast posreduje in naj obvaruje nrvnost delavcev s tem, da postavi ščuvanju voditeljev meje, ... in (da obvaruje) legitimno posest pred nevarnostjo ropa.«

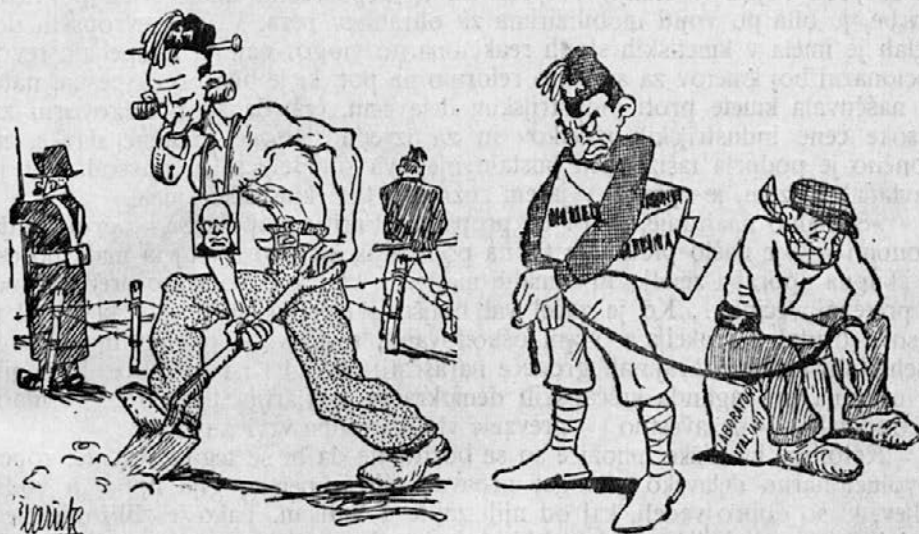
Kdor je za odpravo razredov in zasebne lastnine, mora biti postavljen izven zakona v imenu morale, čije temelj ruši. Združevalno pravo naj bo čim bolj omejeno. Če začne kako društvo zasledovati namene, ki so v ostrem nasprotju s pravičnostjo, pravico in varnostjo države, tedaj imajo javna oblastva pravico, da ustanovitev takih društev preprečijo ali jih pa razpuste, če že obstajajo. Ta pravica je za državo dolžnost.

Zblizanje med cerkvijo in kapitalističnimi državami se je izvršilo istočasno v Nemčiji, Franciji in Italiji. Sovražnik, ki mu je v teh deželah veljala borba, ni bil samo liberalizem, nego grozeče mlado delavsko gibanje. Potreba, da bi se proti socialnim demokratom zgradil nasip, je zblizala po kulturnem boju, po majskih zakonih, po antiklerikalni dobi od 1873 do 1875 Bismarcka in papeža.¹⁴⁾ V nekem znamenitem pismu nadškofu v Kölnu (1878) je Leo XIII. ponudil cerkveno pomoč »socialnemu in političnemu redu, ki ga rušijo uporni in nemoralni nauki marksizma.« Od 1880 do 1893 so bili razveljavljeni vsi

¹⁴⁾ Bismarck je bil nemški kancelar od zedinjenja Nemčije l. 1871 pa do l. 1890, ko ga je cesar odpustil. Nemci ga imenujejo »železnega kancelarja«. Spočetka se je boril proti klerikalizmu, l. 1878 pa je izdal znamenite protisocialistične zakone, nakar se je začelo silno preganjanje nemških socialnih demokratov.

zakoni, ki so omejevali nemškim katolikom svobodo. Centrum¹⁵⁾ je postal zakonito priznan in je v parlamentu služil odslej za manevriranje proti socialni demokraciji (»kravja kupčija«).

Ta sporazumna politika cerkvenih vodij s kapitalistično državo pa je sprostila reakcijo, ki je začela divjati nad katoliškimi kmeti in ki se je začela pojavljati v Nemčiji, Franciji in Italiji zlasti v letih od 1904 do 1906. Marca 1906 je centrum prešel v parlamentarno opozicijo in se je zvezal s socialno demokracijo (črno-rdeči blok). Liga proti indeksu, Ehrhardtova in Schnitzerjeva afera, akcija katolikov v Münstru — to so glavne opozicionalne epizode katoliških malomeščanskih slojev, čijih opozicija se je obračala proti politiki skupnega dela, ki sta jo Vatikan in katoliška veleburžuazija toli hvalisala. Katoliki so se razcepili v dve struji: v kölnsko in berlinsko. Kar pa je na vatikansko

Italijanski delavec je zadovoljen

in se ne upira in ne protestira

politiko odločilno vplivalo, niso bili ugovori demokratičnih katolikov na Badenskem in v Porenju, nego pritisk veleposestnikov, in sicer predvsem gornješlezjskih veleposestnikov. Imamo celo vrsto zelo obširnih dokazov, ki dokazujejo, da je knez Bülow¹⁶⁾ dosegel končno vse s papeževo intervencijo, česar ni mogel neposredno doseči od centra.

Drugo obdobje je zaključil 1904 v Italiji Giolitti, in sicer po splošni stavki, ki jo je organiziralo levo krilo socialistične stranke (revolucionarni sindikalisti). Takoj po stavki je stopil Giolitti v stik z zastopniki Vatikana, in ko so mu ti zagotovili, da bodo v vsej Italiji katoliki podprli vladne kandidate, je razpisal nove volitve. »Na vsem poluotoku, zlasti v Lombardiji, na Benečanskem in v Emiliji so nastala katoliška delavska društva. Ta so iskala člane zlasti med poljedelskimi in tekstilnimi delavci. L. 1903 so štejele katoliške strokovne organizacije že 400.000 članov in so imele v Bologni kongres. Ta kongres je sklenil, naj so katoliška društva po svojem duhu in po svojih voditeljih strogo verska in protirevolucionarna. In čeprav so bila se-

¹⁵⁾ nemška katoliška (klerikalna) stranka.

¹⁶⁾ Bülow je bil nemški državnik; najprej je bil nemški poslanik na tujih dvorih (od l. 1893 je bil poslanik v Rimu); pozneje je bil nemški kancelar.

stavljen samo iz proletarskih elementov, je bilo sklenjeno, da je njihov smoter skupnost kapitala in dela.« (B. Buozzi in V. Nitti: Histoire du mouvement syndical italien, str. 17). Z encikliko z dne 11. junija 1905 je papež dovolil italijanskim katolikom, da se smejo spričo »supremo bene sociale che ad ogni costo si deve salvare« (najvišje socialne dobrine, ki mora biti za vsako ceno rešena) udeležiti parlamentarnih volitev. L. 1913 se je Giolitti vnovič pogajal s katoliki radi volitev; ta pogajanja so se končala s pogodbo, ki je zbudila tedaj veliko pozornost (Patto Gentiloni).

Odločilni korak, da se je katoliška cerkev včlenila v meščanski diktatorski sistem, pa se je zgodil po vojni. V Italiji je dal papež Benedikt XV. dovoljenje, da se sme ustanoviti katoliška politična stranka (Partito popolare). Ta stranka je uspešno sodelovala pri pobujanju delavske akcije. Duhovščina, ki se pred vojno (v Italiji) v splošnem ni neposredno udeleževala politične borbe, je bila po vojni mobilizirana za ohranitev reda. V vseh evropskih deželah je imela v kmetiških slojih reakcionarno vlogo: najprej je speljala revolucionarni boj kmetov za agrarno reformo na pot, ki je bila brezuspešna, nato je naščuvala kmete proti industrijskim delavcem, češ, da so ti odgovorni za visoke cene industrijskih izdelkov in za izredno visoke državne davke, in končno je podprla fašizem in postala njegova služiteljica. In povsod, kjer je zavladal fašizem, je vpregel v jarem sužnjosti tudi katoliške kmete.

»Socialno naziranje, kakor ga propagira Partito popolare« — pripominja Bonomi — »je našlo plodovita tla na podeželju, kjer prevladujeta mala posest in skupna uporaba zemlje, in v malih mestecih, kjer je rokodelsko prebivalstvo v pretežni večini... Ko je začel val boljševiškega socializma — ki je bil v resnici brutalna reakcija v vojni oškodovanih revežev proti bogatinom — v vseh italijanskih pokrajinah grozeče naraščati, je zadel na množice, ki si jih je osvojila propaganda krščanskih demokratov in Partita popolare. Te množice so tako — nezavestno — prevzele vlogo rešilne vrvi ali zavore.«

Katoliške kmetiške množice so se borile, ne da bi se tega zavedale, zoper revolucionarno delavsko gibanje; uspavala jih je demagogija njihovih voditeljev, ki so dobro vedeli, kaj od njih zahteva Vatikan. Tako je zblizanje med cerkvijo in kapitalistično državo, ki se je vse devetnajsto stoletje sunkoma pripravljalo, izviralo iz nujnosti, ohraniti obstoječi socialni red in boriti se proti osvobodilnemu boju delavstva.

Ista nujnost je povzročila tudi poslednjo in odločilno etapo — ki se je dovršila v Italiji z lateransko pogodbo. Samo da je strah pred katastrofalnimi posledicami, ki bi jih povzročila polom fašizma in revolucionarna odprava sodobne italijanske družbe, še ostreje zahteval zvezo z vladajočo silo.

5. Katoliški fašizem

Cerkev, ki uboga danes doma in v kolonijah povelja finančnega kapitala, je že davno prenehala biti fevdalna institucija, kakršna je bila v prejšnjem stoletju. Neprestano izpreminjanje njenega socialnega temelja je povzročalo ideološke izpremembe, ki so se izvršile v teku poslednjega stoletja; te ideološke izpremembe so spremljale in sledile izpreminjanju socialnega temelja.

Pod staro lupino, pod staro ideologijo, pod staro organizacijo fevdalnega tipa se je izpremenila cerkev v zelo moderno organizacijo z industrijskim in bančnim imetjem, razen tega pa je bila precej soudeležena pri dobičku iz kolonij. Pri organizaciji finančnega kapitala je pripadla cerkvi vloga, da zbira v svojih rokah kmetiške prihranke, ki se stekajo v velike banke po kanalih mnogoštevilnih podeželskih gospodarskih organizacij, ki jih vodi duhovščina; na drugačen način bi namreč finančni kapital teh prihrankov ne mogel zajeti.

V enem samem članku nam ni mogoče obravnavati vseh pojavov, ki bi nam obrazložili kapitalistični temelj katoliške cerkve in njeno posebno vlogo v kolesju finančnega kapitala. Osnovni motiv, ki je dal papežu pobudo, da se je zvezal s fašizmom, moramo iskati v naravnem nagibu finančnega kapitala k čim večji centralizaciji. V teku poslednje krize je Mussolini priznal, da znaša izguba, ki so jo utrpeli italijanski katoliški kmetje, ker so od duhovščine vodene banke propadle in so jih morali drugi denarni zavodi sanirati, preko 1 milijardo Lir. Če hočemo razumeti italijansko politiko Vatikana, je pametneje, da študiramo trgovska poročila »Banke di Roma« kakor pa papeževe enciklike.

Ob štiridesetletnici enciklike »Rerum novarum« je spisal papež Pij XI. novo encikliko — Quadragesimo anno —, da bi obrazložil v njej nove dolžnosti katolikov in prikazal nove oblike razrednega boja. Encikliko »Quadragesimo anno« smemo označiti pač kot encikliko svetovne krize. Globoke izpremembe — beremo v njej — so se izvršile: »Odkar je bila objavljena enciklika Leona

Na delo!

XIII., je kapitalistični sistem z napredujočo industrializacijo sveta svoj vpliv močno razširil s tem, da je zgrabil in prepojil gospodarsko in socialno življenje celo tistih, ki so bili izven njegovega obsega, pri čemer je poleg svojih prednosti uvedel tudi svoje nedostatke in napake in jim takorekoč vtisnil pečat svoje narave.« »Quadragesimo anno« pa podčrtava še neko drugo pomembno izpremembo: razkol med komunisti in socialisti. Napram komunistom zahteva enciklika brezobzirno zatiranje in protestira proti nedelavnosti vlad . . . . . In glede socialistov? Ti so »pametnejši«, toda ne smemo se dati premotiti: tudi z njimi ne sme priti nikjer do kompromisa.

Kakšno sredstvo pa se da v tej situaciji uporabiti? Papežev odgovor je nedvoumen: rešitev je v fašizmu, v katoliškem fašizmu. Vatikanski fašizem ima dve fronti, ki vodita do istega cilja: beli teror in korporacije. Teror naj razbije delavsko gibanje, korporacije pa naj vprežejo množice v kapitalistični sistem in jim spodrežejo samostojna dejanja.

Kakor vsi njegovi predniki je tudi Pij XI. proglasil lastninsko pravo kot temelj vsakršnega socialnega reda; to je napravil celo v ekstremni obliki: proglasil je namreč, da je napačno trditi, »da je lastninsko pravo preživeto in zastarano radi zlorab, ki so se z njim zgodile, ali ker ostane posest neizrabljena.« »Quadragesimo anno« je manifest katoliškega fašizma, ki se postavlja kot rešitelj kapitalistične civilizacije na kandidatno listo. Mnogo se je govorilo tudi o naslednji encikliki (z dne 28. junija 1931), ki v njej Pij XI. napada italijanski fašizem. Toda ta enciklika samo potrjuje, kar smo pravkar povedali. V njej opozarja papež na vzroke, zakaj je fašizem katolicizmu dolžan zahvalo:

»Klerus, episkopat in sveta stolica niso nikoli pozabili, kaj se je v vseh teh letih izvršilo v prid veri.«

Papež pa tudi ne pozablja navesti vzrokov, radi katerih je fašizem dolžan cerkvi zahvalo. Fašizem očita verskim organizacijam, da so v svoje okrilje sprejele člane stare Partito popolare. Toda to se je zgodilo v prid fašizmu, odgovarja papež. Režim in (fašistovska) stranka, ki gledata v članih Partito popolare silo, ki se je je treba na političnem polju bati, imata dovolj vzroka, da se izkažeta katoliški akciji hvaležna, ker je spravila te člane s političnega polja in jim naložila dolžnost, da se ukvarjajo samo z verskimi zadevami.

6. Čigava je mladina

Kakšen je torej smisel takozvane »protifašistovske« enciklike z dne 28. junija 1931?

Povod zanjo je bil, ker je italijanska vlada razpustila vse katoliške mladinske organizacije. Po vatikanskem glasilu »Osservatore Romano« je bila slika članskega števila katoliških organizacij v Italiji sledeča:

Zveza katoliških moških 80.000 članov v 2000 sekcijah;

Katoliška mladina 300.000 članov v 4000 sekcijah;

Katoliška dekleta 380.000 članic v 4000 sekcijah;

Zveza katoliških žen 200.000 članic v 5000 sekcijah;

Zveza katoliških visokošolcev nekaj tisoč članov v 30 sekcijah.

Skupno število vseh v italijanski katoliški akciji organiziranih je znašalo približno 880.000 oseb...

Ze površna analiza teh sil (tu je treba upoštevati, da šteje Italija 40 milijonov prebivalcev in da smemo gorenje število radi slabe organizacijske tendence v tej deželi smatrati za zelo visoko) nas pouči, da je katoliško gibanje številčno visoko prekašalo fašistovsko:

a) dočim so šteje katoliške ženske organizacije 200.000 članic, štejejo fašistovske samo 66.000 žen;

b) proti 380.000 katoliških deklet jih je bilo fašistovskih 49.000;

c) prav tako je imela katoliška akcija tudi med mladimi kmeti več članov. Tu sicer nimamo točnih statističnih podatkov, toda številčno premoč katolikov vsi priznavajo.

Če poleg številčnega primerjanja upoštevamo še kvalitativno, potem spoznamo, da v kvaliteti katoliki še bolj prekašajo fašiste, kajti katoliškim organizacijam ne moremo odrehati ideološke homogenosti, razen tega pa je vsak član stopil vanje prostovoljno. O fašistovskih organizacijah pa moramo trditi vprav nasprotno: ideološka vzgoja se omejuje na ceremonije in poveljevanje Mussolinija kot »največjega človeka, kakršnega zemlja doslej še ni rodila«; razen tega je vstop v organizacijo prav često prisiljen, n. pr. v šolah, pri nekaterih kategorijah uradnic, kakor pri učiteljicah, babicah, bolniških strežajkah, poštnih uradnicah itd. Med delavkami fašisti nimajo vpliva, pač pa imajo katoliki močan vpliv na večino tekstilnih in poljedelskih delavk. Teže pa je dolo-

čiti vpliv katoliških organizacij na kmete, ker je ostala večina nekdanjih članov katoliških kmetijskih društev v »casse rurali« (poljedelske kreditne blagajne), ki jih je bilo l. 1925 — 200, l. 1926 — 600, l. 1927 — 1000 in v dobi zveze s fašizmom 1500.

To naraščanje »casse rurali« in ostalih oblik katoliških kmetijskih organizacij si lahko razlagamo samo na ta način, da so vstopali vanjo protifašistovsko usmerjene kmetijske plasti, ki so po razpustu prejšnjih razrednih organizacij ostale brez vodstva. Ker so katoliški krožki na podeželju uživali sloves, da so nezavisni od fašizma in mu celo nasprotujejo, je naravno, da so si pridobili simpatije mnogih delavcev, zlasti mladih.

Sodobna cerkvena politika je posledica nasprotujočih si vplivov, izvira-jočih iz njenega temelja; nanjo vplivajo na eni strani bankirji in veleposestniki, neločljivi elementi fašistovskega bloka; na drugi strani pa od gospodarske krize zatirani in do mozga izsesani kmetje. Da bi prevaril kmete, piše papež

Društvo narodov, kakor si ga zamišljajo nekateri

Pij XI. enciklike, iz poslušnosti do denarnih magnatov podpira na podeželju disciplino. Če upoštevamo španski zgled, se izkaže besedna opozicija Vatikanu proti fašizmu kot živa skrb o bodočnosti. Vatikan zmeraj poizkuša zakriti verige, ki ga vežejo na usodo imperialističnega kapitalizma, da bi pa te verige razbil, tega ne zmore. V vseh deželah je katolicizem zvest zaveznik fašizma, medtem ko površni opazovalec ne opazi njegove moči.

Število katolikov v različnih delih sveta navajajo statistike različno; toda brez ozira na to se moramo zavedati dejstva, da šteje cerkveni aparat več sto tisočev duhovnikov (samo v Italiji jih je 70.000), 1400 škofov in 50 nuncijev, to se pravi, da vzdržuje Vatikan s petdesetimi državami diplomatske zveze. Dovolj zgledov imamo na razpolago, ki nam nazorno kažejo reakcionarne intervencije teh papeževih poslanikov v notranji politiki dežel, ki so v njih

akreditirani. Potrdilo za to najdemo tudi v uradnem priročniku vatikanske diplomacije. Knjiga nosi naslov »Diplomatske lekcije na papeževem seminarju v Rimu«, ki jo je spisal monsignor Gubbio.

»S posredovanjem nuncijev« — čitamo v tej knjigi — »dosežejo vlade prednosti, ki bi jih sicer posredno ne dosegle. Zlasti je v konstitucionalnih državah in v državah z vsemogočnim parlamentom nunciju dovoljeno, da priskrbi večino kabinetu, ki bi brez njegove pomoči moral pasti.

Vpliv nuncija doseže lahko nepričakovane uspehe, lahko premaganemu kabinetu pripomore do zmage« (Str. 216).

To je pač odkrita govorica!

Tako posreduje papež zmeraj in izdaja preko organa nunciature nezmotljive direktive, bržko začne pritisk katoliških kmetijskih množic toli močno naraščati, da so voditelji prisiljeni, da morajo zavzeti od velekapitala neodvisno zadržanje, s čimer se začne red ovirati. »Pazite na duha nereda, on je satan...«

(Prevedel Sigma).

A. Th. Steinlen. Delavec

Februarским žrtvam v spomin

Koloman Wallisch

Josip Stanek

Georg Weissel

Karl Münchreiter

Viktor Rauchenberger / Johan Hoys / Josip Arer

Mile Klopčič, Ceste pred pomladjo

Zdaj stopi kamorkoli na križišče:
pripravljen zrak je za viharje pomladanje,
pripravljene so ceste v vse strani,
pripravljena je zemlja za oranje.

Zdaj so predmestne ceste skoraj dobre;
iztekajo se v polje in nikjer ni zanje kraja.
Vse, česar si želiš in česar ne želiš,
vse, vse po njih nasproti nam prihaja.

A mi koraka ne premaknemo nikamor,
in zmerom bolj smo ôtok na tem svetu.
Mar pretežko smo gazili po snegu,
pa so noge odrevenele nam v zametu?

Boriti smo se morali za vsak razgled,
za vsako gaz, ki bi vodila kam od nas.
Še pred večerom si prižigal luč,
da videl si, čigav sosedov je obraz.

Zdaj svet je kakor da je ves prozoren,
težko bi kdo zašel — in mi stojimo.
Viharji čistijo postani in zatohli zrak,
in vsi jih slišimo — in vsi zvesto molčimo.

Tako je z nami sleherno pomlad:
odpro razgledi se do vseh razpotij,
a mi ne ganemo se ni za ped do njih,
čepprav hite vse ceste same nam naproti.

(Iz Klopčičeve pesniške zbirke, ki jo izda Tiskovna zadruga v Ljubljani in ki jo svojim bralcem priporočamo.)

SLOVENSKA NARODNA PODPORNA JEDNOTA

največja slovenska gospodarska in dobrodelná zadruga v Severni Ameriki. — Najboljša zavarovalnica za življenje, za bolezen, poškodbe i. t. d. — Posluje v Zedinjenih državah, Kanadi in Mehiki. Ima približno 63.000 članov v obeh oddelkih in blizu 650 podružnic po različnih krajih Amerike. Premoženje nad 4.000.000 — Dolarjev.

Za nasvete in informacije se je obrniti na:

Glavni urad S. N. P. J., 2657-59 So. Lawndale Ave., Chicago, Ill

B. Traven, Diplomati

B. Traven! Nihče menda ne ve, kdo se prav za prav skriva za tem izmišljenim imenom, morda niti ne založba Büchergilde, ki leto za letom izdaja njegova dela, ki so znana proletariatu vsega sveta. Traven nam v svojih delih opisuje življenje v Mehiki, ki jo pozna dodobra, prikazuje nam naravno preprostost Indijancev, borbo mehiškega proletariata proti izkoriščevalcem, divjo džunglo in življenje na plantažah. Dasi se Traven vsepovsod bori za proletariat, vendar njegova protikapitalistična borba ni docela v skladu z marksizmom. V slovenskem prevodu je izšel doslej v »Svobodi« (l. 1932) njegov zanimivi roman »Zaklad Sierre Madre«. — Opomba urednika.

Pod vlado diktatorja Porfirija Diaza¹⁾ ni bilo v Mehiki ne banditov, ne upornikov, ne napadov na železnice. Porfirio Diaz je osvobodil deželo od banditov na prav enostaven in prav diktatorski način, Vsem časnikom je namreč prepovedal, da niso smeli niti besedice napisati o banditskih napadih, razen, če jim je vlada sama poslala poročilo. Tu pa tam se je zdelo namreč Porfiriju Diazu celó koristno, da so časniki poročali o banditskih napadih in napadih na železnice. To je bilo takrat, kadar je hotel kakemu generalu, ki ga je potreboval za politične namene, da bi se sam obdržal na vladi, priskrbeti dober zaslužek in ga je poslal z njegovimi četami v banditski okraj. Tak pohod je donášal izvoljenemu generalu postranski zaslužek nekaj deset tisočev dolarjev. Ko je general opravil posel in imel denar že v žepu — pobral ga je pri vseh trgovcih tistega okraja, ki so morali plačati boj proti banditom po računih, ki jih jim je predložil general —, potem so po vsem svetu izšla poročila, da je veliki državnik Porfirio Diaz vnovič z železno roko očistil deželo od banditov in da je tuji kapital v Mehiki prav tako varen, kakor bi ležal v kletah angleške banke. Nekaj tucatov banditov je bilo postreljenih, med njimi mnogo takih, ki sploh niso bili banditi, nego kmečki delavci, ki so se začeli gibati, da bi stresli s sebe strašni jarem, ki so jim ga bili naložili posestniki latifundij. V časnikih je bilo objavljeno pol stotine imen banditov, ki so bili ustreljeni, da bi se tako generalu olajšalo vnovčevanje računov. Tista imena so se zdela pristna. Imela so samo to slabo plat, da se ni nihče več tako imenoval, nego si jih je generalov tajnik prepisal z nagrobnih kamnov ali pa enostavno izmislil. V tistih časih so banditi še vse bolj kakor dandanes odvajali izplačevalce, manažerje in inženjerje velikih ameriških kompanij v gore, kjer so jim zagrozili, da jih bodo na kose razsekali, če ne dobe v šestih dneh odkupnine. Porfirio Diaz je plačal banditom odkupnino samo, da bi ameriški časniki ničesar ne izvedeli in bi se tuji kapital ne uplašil. Razen tega je še osvobojenemu možu stisnil v roko vsotico — za bolečine in za molk. Toda Porfirio Diaz ni plačeval odkupnine in podkupnine iz lastnega žepa. Če bi to delal, bi si pač ne zaslužil slave, da državni zaklad posebno dobro upravlja. Zato si je znal pridobiti izplačano odkupnino in podkupnino od istih ameriških kompanij, v čijih korist — ali bolje v korist osvobojenih nameščencev tiste kompanije — jo je plačal. Za drag in težak denar je prodajal tistim kompanijam posebne koncesije in skupno zemljo, ki jo je vzel Indijancem. S tem si je pridobil dvoje novih prijateljev, ki jima je bila njegova diktatura v korist.

¹⁾ Porfirio Diaz (vladal 1877—1911) je bil prvotno general, ki je prišel z uporom na vlado. Vladal je Mehiki sila diktatorsko, dokler ga ni l. 1911 vrgla revolucija s prestola.

Prvi novi prijatelj je bila ameriška kompanija, ki ji je pomagal, drugi novi prijatelj pa je bil mehiški veleposestnik, ki si je pridobil s tem, da je bila Indijancem vzeta skupna zemlja, novo število helotov²⁾, ki so za tri centave delali — »del sol hasta sol« — od sončnega vzhoda do zahoda.

O čemer časniki ne poročajo, ne eksistira. Zlasti ne za inozemstvo. Tako si vsaka dežela zmeraj pridobi dober glas. Vsi diktatorji delajo po istem receptu.

Kakor takrat, tako so tudi še danes časniki v Mehiki — brez izjeme — v konservativnih rokah, v rokah pripadnikov tistega razreda, ki slavi diktaturo Porfirija Diaza kot »zlato dobo Mehike«. In ker se je začel ta razred v Mehiki radi napadov indijanskega in poluindijanskega proletariata majati, so danes časniki tega razreda polni zgodb o banditih, upornikih in napadih na železnice; ta razred proslavlja vsakega garjavega zavratnega morilca in vsakega brezvestnega generala, če ubije človeka, ki je sedanji vladi neprijeten. Danes je v Mehiki — po časniških izjavah — tiskovna svoboda dnevno v nevarnosti. V dobi diktature Porfirija Diaza pa ni bilo nikoli govora o ogroženi tiskovni svobodi — vkljub strogi prepovedi, poročati o banditih. Kajti tedaj je vladala res resnična in edino prava tiskovna svoboda, tista hvalisana tiskovna svoboda, ki dela za korist kapitalističnega razreda in dovoljuje samo v njegovo korist tiskovno svobodo.

Vkljub temu da je Porfirio Diaz na svoj enostaven in uspešen način dočela iztrebil vse bandite, so se vendar včasih pripetile stvari, ki so vplivale prav mučno in grozile porušiti lepo, pozlačeno stavbo — zgrajeno lepše in spretneje, kakor bi jo mogel kadarkoli zgraditi Potemkin.³⁾

Prišel je čas, ko je bilo treba skleniti med Mehiko in Združenimi državami novo trgovsko pogodbo ali pa prejšnjo razširiti. Pri vseh takih pogodbah je bil Porfirio Diaz zmeraj prepričan, da je on premeteni lisjak in veliki državnik; ko pa je bila pogodba sklenjena in če si jo v vseh njenih posledicah natančneje premislil, si zmeraj spoznal, da je bila Mehika pošteno namazana.

Vlada Združenih držav je poslala svojega najboljšega trgovskega diplomata; kajti Združene države so zmeraj smatrale Mehiko za najvažnejšo deželo v trgovskopolitičnih odnosih z Združenimi državami. In Mehika bo ostala za večno — v bodočnosti še vse bolj kakor v preteklosti — najvažnejša dežela za Združene države. Važnejša kakor vsa Evropa.

Da bi Porfirio Diaz diplomata severoameriške vlade dodobra namilil, da bi ga potem — kakor je menil — tem bolj obril, in da bi mu obenem pokazal, kako bogata je Mehika in kako bogato, kako kulturno in civilizirano je njeno prebivalstvo — namreč gorenji razred, ki je štel manj nego pol odstotka prebivalstva —, je priredil v čast severoameriškega trgovskega diplomata razkošno slavnost.

Redkokdo je znal prirejati take slavnosti kakor Porfirio Diaz. Slavnost, ki jo je priredil l. 1910 — to je bila centenarijska slavnost, slavnost o priliki stoletnice mehiškega osvobojenja od Španije — je bila brez dvoma največja javna slavnost, ki se je doslej praznovala na ameriškem kontinentu, da ne rečemo na vsej zemlji. Vse je kar kipel in se bleščalo od zlata, da so bili obiskovalci iz tujih dežel kar omamljeni. Milijoni dolarjev, ki jih je moralo

²⁾ helot = suženi, ki je popolnoma brez vsake pravice.

³⁾ Potemkin = minister ruske carice Katarine II. (18. stol.), znan po »Potemkinovih vaseh«. Ko je potovala carica po Krimu, ji je njen minister pokazal nekaj vasi, zgrajenih samo na videz, da bi jo na ta način prepričal o svojih zmožnostih in gospodarskih uspehih.

za to slavnost plačati mehiško ljudstvo, niso bili nikoli prešteti. Obiskovalci so videli samo od zlata kipeče fasade. Na prav spreten način je bilo poskrbljeno, da ni mogel noben tujec videti, kaj se prav za prav za zlatimi fasadami skriva. Za tistimi fasadami je čepelo pet in devetdeset odstotkov mehiškega ljudstva v cunjah in krpah, pet in devetdeset odstotkov ljudstva ni imelo čevljev ali škornjev, pet in devetdeset odstotkov ljudstva je živel samo od tortill, frijolov, chila, pulqua in čaja iz drevesnih listov, pet in osemdeset odstotkov ljudstva ni znalo niti podpisati svojega imena. Kje na vsej civilizirani in necivilizirani zemlji se je še kdaj priredila taka slavnost! Knez Potemkin je bil samo beraški vaški godec v primeri z velikim fanfaristom Porfirijem Diazom, ki so mu o priliki one slavnosti vsi kralji in cesarji obesili na prsa toliko redov in križcev, da ni šestdeset do vrha napolnjenih železniških tovornih voz zadoščalo, da bi transportirali vse tiste redove in častne znake. Taka je bila zlata doba njegove vlade.

Priznati moramo, da je Porfirio Diaz znal prirejati slavnosti. In slavnost, ki jo je nekaj let prej priredil onemu severoameriškemu diplomatu, je bila samo skromna predslavnost tiste bleščeče fasade.

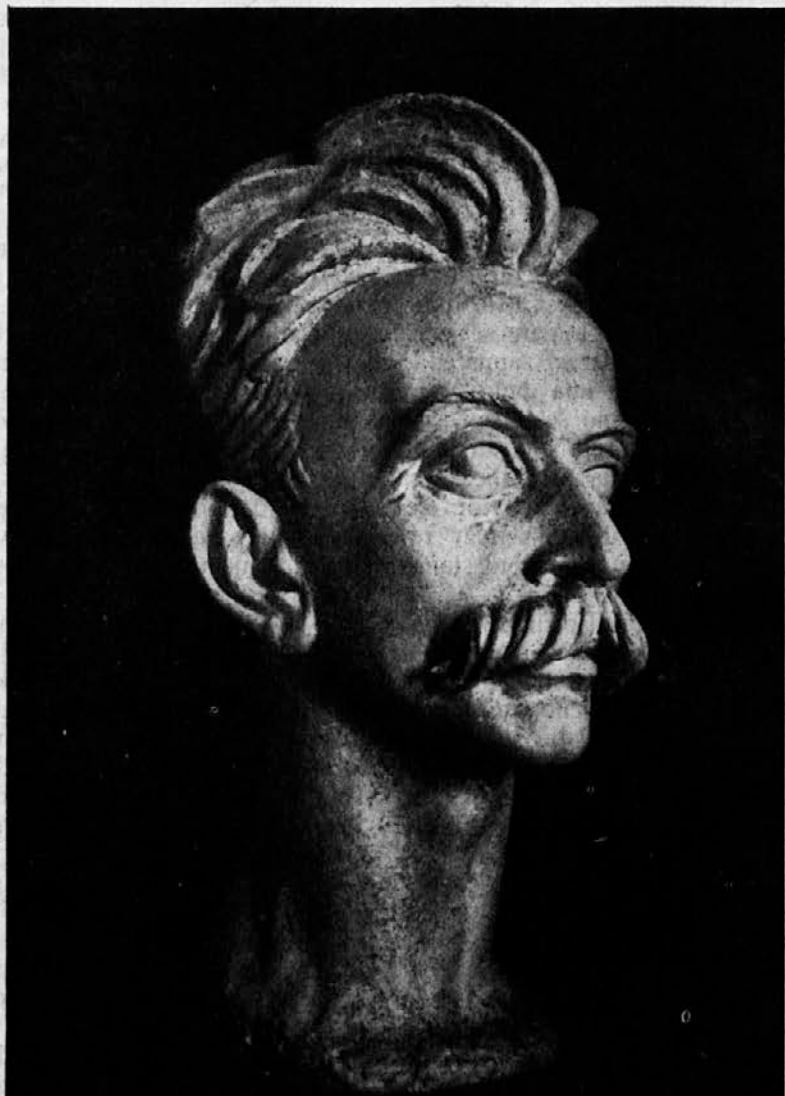
Slavnost v čast diplomatu se je vršila v gradu Chapultepec v Mehiku. Po revoluciji je ta grad precej zapuščen. Sedaj se vrše tam prav redke slavnosti, kajti mehiško ljudstvo ima danes važnejše opravke kakor praznovati bleščeče slavnosti. Grad je samo še muzej za tuje turiste, ki žele videti posteljo cesarice Charlotte in jo obtipljejo, ali je Charlotta tudi dovolj mehko v njej spala. Tu je bila tudi poletna prestolica cesarja Aztekov, čigar kopalnica je dobro ohranjena in se še prav lepo vidi. Čeprav je grad oficielno stanovanje predsednika mehiške republike, vendar revolucionarni predsedniki redko v njem stanujejo. Predsednik Calles⁴⁾ ni stanoval nikoli v njem, nego v preprosti hiši v bližini.

Toda pod vladno Porfirija Diaza je bilo v chapultepeškem gradu prav veselo in sijajno. Da bi ostal na vladi, je skrbel za veselo razpoloženje sicer malega, a bogatega plemstva — prav tako kakor si skušajo drugi diktatorji pridobiti papeža, če začno kapitalisti radi propadanja trgovine spoznavati, da ima diktatura tudi slabe strani. Na slavnost, ki je bila prirejena na čast onemu diplomatu, je bila povabljena samo smetana najvišje mehiške družbe, da bi se v diplomatu še poglobil vtis, kako elegantni, kako civilizirani, kako kultivirani in kako bogati so Mehikanci. Generalskih uniform je kar mrgolelo. In Porfirio Diaz, ki je bil prek in prek prešit, prelepljen in pobešen z zlatimi našivi in zlatimi vrvicami, je bil videti kakor cirkuška opica, ki ima glavno vlogo v kaki burleskni opereti, koje dejanje se odigrava v katerikoli pravljичni orientalski deželi. Dame so bile obložene z dragulji kakor polica v zlatarski izložbi v najbolj elegantni pariški ulici med drugo in šesto uro popoldne. Da na kratko povemo: zbrana je bila tam najizbranejša družba, ki jo je le mogel Porfirio Diaz najti.

Severoameriški diplomat ni dobil sedaj prvič v svojem življenju od vlade naročila, da se posvetuje v tujih deželah o trgovskih pogodbah in jih z njimi sklene. Maloprej je prav spretno sklenil trgovsko pogodbo med svojo deželo in Anglijo. Pri tej pogodbi pa je ujela Anglija mastnejši grižljaj, kakor se Angliji v vseh takih in podobnih slučajih zmeraj posreči; niti diplomat niti ameriška vlada nista tega zapazila. Da bi severoameriškega diplomata za to pošteno delo odlikoval in počastil in ga za tako dolgo hipnotiziral, dokler bi

⁴⁾ Calles — predsednik mehiške republike, ki je vse bolj skrbel za državo kakor njegov prednik Porfirio Diaz.

ne bila trgovska pogodba podpisana in ratificirana od parlamentov obeh dežel, ga je sprejel angleški kralj v zasebni avdienci; ker ga ni mogel povzdigniti v viteza — dober republikanski Amerikanec kaj takega ne dovoli —, mu je podaril zlato žepno uro, ki je bila bogato posejana z briljanti in opremljena z zvonečim ter častnim posvetilom in vgraviranim podpisom Edvarda VII., kralja Anglije in cesarja Indije.

Peter Loboda, Ivan Cankar

Na to uro je bil diplomat seveda zelo ponosen, kakor je vsak dober republikanski Američan ponosen, če ga prime kak evropski kralj ali vojvoda za gumb na suknjiču. Kajti o tem pišejo ameriški listi na prvi strani.

Bilo je docela naravno, da je diplomat na slavnosti pokazal to uro Porfiriju Diazu. Don Porfirio se je čutil izredno počeščenega, da ga smatra

severoameriška vlada za tako važnega, da pošlje v Mehiko tako znamenitega diplomata, ki ga je celo angleški kralj odlikoval, da se z njim, z donom Porfirijem posvetuje o novi trgovski pogodbi in jo z njim sklene. Porfirio Diaz se je čutil visoko počaščenega, kajti menil je, da ga smatra severoameriška vlada za prav tako važnega kakor angleškega kralja. Tako enačenje s kralji in cesarji je napravilo Porfirij Diaza dovtetnega za vse; to je bilo znano vladarju vseh tujih držav in vsem diplomatom in to so tudi vse vlade in diplomati brezobzirno izkoriščali v škodo mehiškega ljudstva. Kajti Porfirij Diaz je bil kakor večina diktatorjev samo skorojevič, ki ni imel niti po rojstvu, niti po svojem rodu, niti po vzgoji, ne po premoženju in ne po nadarjenosti pravico, da bi ga domača aristokracija štela za svojega. Lastnost, ki je bila v njem najbolj razvita, se imenuje ničemurnost.

Ko si je ogledoval uro, je že preudarjal, kako in na kakšen način bi darilo angleškega kralja še prekosil, tako da bi se o tem slišalo in pisalo po vseh deželah sveta.

Uro so si, kajpak, ogledali tudi vsi navzoči generali in jo občudovali, kakor se spodobi.

Ko so bile pozdravne ceremonije in formalnosti predstavljanja končane, so odšli vsi k velikemu banketu, kjer je bilo mnogo govorov o izvrstnem razmerju med Mehiko in vsemi drugimi deželami in kjer si je vsak navzoči diplomat olajšal dolžnostni govor s tem, da je slavil zlato dobo Mehike, zlasti pa onega, ki je bil za zlato dobo Mehike edino odgovoren, in ta ni bil nihče drug nego don Porfirio.

Ko je bilo tudi to končano, se je pripravljalo vse na veliki ples, ki je bil odplesan v slogu pariških poslaniških sprejemov. Kajti don Porfirio je zaničeval vse, kar je bilo mehikanskega ali celo indijanskega, občudoval pa je vse, kar je dišalo po Franciji ali kar je utegnilo biti podobno dunajskemu dvornemu življenju. To občudovanje je bilo včasih že docela idiotsko. Dokaz: Opera v Mehiku.

Med plesnim odmorom pa je severoameriški diplomat nenadoma zapazil, da njegove dragocene in častne ure ni več tam, kjer je bila prvotno. Ko jo je dalje časa ves razburjen iskal, je ni našel tudi v nobenem frakovem žepu. In ko si je nato vse natanko ogledal, je dognal, da je bila ura prav elegantno odrezana z zlate verižice, ki je na njej visela, in sicer — kakor so pozneje dognali detektivi — s škarjami za nohtove.

Ameriški diplomat je bil dovolj takten, da je vedel, da se kaj takega ne sme omeniti, če gre za navadno zlato uro, ki izgine na taki diplomatski slavnosti. Morda se samo mimogrede namigne obredniku. Če se ura najde, je prav; če se ne najde, jo pač plača zunanji urad. Taki slučajji se mnogo česče pripete, kakor morda domneva mali človek, ki nima nikoli dostopa na diplomatske plesne; kajti tudi diplomati imajo bolj, kakor se misli, denarne težave in te se dajo često odpraviti samo na tak način, ki ni docela v skladu z navadami, ki jih zahtevamo na poslaniških plesih. Toda tudi diplomati so ljudje. In kjer je ves poklic samo v tem, da spretno opehariš drugega — navadno kar ves narod, tam se prav rad prikrade maneverček, ki služi golim osebnim koristim. Pri diplomatskih sprejemih se izgubi dovolj bisernih zavratnic, draguljastih zapestnic in zlatih ur, tako da so visoki izdatki za »posebno diskretne« postavke zunanjih uradov docela upravičeni. Vsaka diplomatova žena nima namreč dovolj takta, še manj pa denarja in dobre volje, da bi kar meni nič tebi nič prebolela biserno zavratnico. Na možovo karijero se požvižga, če je stala zavratnica deset tisoč dolarjev, in tako začne resno groziti, da bo napravila škandal in obvestila časnike. Kaj preostane sedaj zunanjemu uradu? Zavratnico nadomesti, pa je.

Toda ta ura se ni dala nadomestiti. Da diplomat lastnoročno darilo angleškega kralja tako malo ceni, da to darilo izgubi, je skoroda razžaljenje angleškega kralja. Tak diplomat utegne izgubiti dober glas in diplomatsko službo. Od ameriškega diplomata ne smemo pričakovati tolikšnega takta, ka-

Maksim Sedej. Predmestje

kršnega najdemo pri francoskem, angleškem ali ruskem diplomatu. Francoski diplomat bi si izmislil prav duhovit izgovor, kako je izgubil uro; ta izgovor bi bil tako fin in eleganten, da bi mu v diplomatski karijeri prej koristil kakor pa škodil. Toda mi smo na tem polju še kmetje in učenci in zato povzročamo hrup. Diplomat bi se namreč tudi v svojem klubu rad s tisto uro postavljaj. Če bi ne imel ure, bi mu ne preostalo mnogo stvari, ki bi se z njimi

laliko postavljaj in ki bi z njimi lahko črno na belem dokazal, da ga je angleški kralj sprejel v zasebni avdijenci. Kajti nihče se ne potruji, da bi poiskal in prebrskal vse časnike, da bi se preprical o resničnosti take trditve. Zlasti nihče v klubu ne. Časopisni izrezek pa ti napravi vsak tiskarniški vajenec za dva dolarja odškodnine.

Ameriški diplomat je stopil takoj s tisto malobrižno netaktno robustnostjo, ki je lastna njegovemu narodu, k donu Porfiriju in ga poprosil za kratek pomenek v navzočnosti svojega tajnika, ki je govoril španski.

»Oprostite, don Porfirio,« je dejal diplomat, »prav odkrito mi je žal, da vas moram nadlegovati, toda pravkar mi je bila tuje v dvorani ukradena ura, ki mi jo je podaril angleški kralj.«

Porfirio Diaz ni prav nič skremžil obraza. Ni rekel: »To ni mogoče!« ali »Ali se morda ne motite?« Saj je poznal svoje ljudi in nihče ni vedel bolje kakor sam, da so banditi iztrebljeni samo v časniških poročilih, ne pa v deželi; kajti najprej bi moral postreljati vse svoje generale in guvernerje in župane in davčne oskrbnike in državne tajnike, če bi hotel iztrebiti vse bandite. In če bi res postreljal vse bandite, ki so živeli pod njegovo vlado, potem bi najbrže ne ostal niti en Mehikanec, ki bi ga lahko vladal. Vladajoči razred je ropal iz nenasitne lakomnosti, nevladajoči razred pa iz strašne lakote.

Tako je Porfirio Diaz diplomatu samo odgovoril: »Nikar naj vas nič ne skrbi, ekselencia, brez dvoma se je zgodila samo mala šala. Dam vam častno besedo, da bo ura v teku osemindesetih ur zopet v vaši posesti.«

Predsednikova častna beseda. Porfirio Diaz je lahko mirno dal častno besedo. Kdor je namreč mojster vseh banditov in lopovov, kdor namreč vse bandite in lopove ter njihove zvijače in pota tako dobro pozna kakor Porfirio Diaz, ki je bil sam mojster v vseh takih stvareh, ki se ne tičejo samo navadne žepne tatvine, ta bo že znal najti uro.

Ob določeni uri je Porfirio Diaz z najvljudnejšimi besedami odslovil severoameriškega diplomata, ne da bi pri tem tudi z besedico omenil malo neprijetnost.

Toda don Porfirio je besnel, kakor je znal besneti samo on, čeprav so opazili to samo njegovi najbližji zaupniki. To je bil bes diktatorja, čigar sleparstvo grozi biti odkrito.

»Starega je zopet popadel bes,« so si prestrašeni sluge pošepetavali in so se kar tresli od strahu, kaj bo, ko se bo ples končal. Diktatorjevih napadov besnosti so se bali bolj kakor potresa. Kajti tedaj je bil zverinski kakor stara razkačena divja mačka.

Česar si je bil najprej v svesti, je bilo, da je imel uro samo Mehikanec, da jo je mogel samo Mehikanec imeti. In z mehiškimi lopovi je znal postopati.

Če je vzel uro kdo izmed strežnikov, je bilo sedaj že prepozno, da bi množico številnim detektivom naročil, da ne smejo nikomur izmed strežnikov dovoliti, da bi zapustil grad. Kajti če je uro res ukradel kak strežnik, ni mogel trenutno več uporabiti detektivov, kajti ura je bila medtem že iztihotapljena iz gradu. Seveda, uro bi utegnil imeti tudi kak detektiv. Prav nič gotovo ni, da bi si detektivi ne prisvojili nečesa, kar se da na lahek način dobiti. Porfirio Diaz je sprejel namreč v policijsko službo dovolj lopovov, žepnih tatov, vlomilcev in obcestnih roparjev, kajti lopovi znajo često bolje loviti lopove kakor dostojni ljudje.

Da bi tat izpraskal diamante iz ure ali da bi uro razbil, da bi jo tako po kosih na nesumljiv način prodal, tega se ni bilo bati. Ura bi namreč izgubila preveč na vrednosti. Preje je bilo že pričakovati, da bi izbrusil, kar je bilo vgraviranega, preden bi se ura zopet kje pojavila v nakup. Brez tega, kar je bilo vgravirano, pa je bila ura seveda za diplomata brez vrednosti. Zlato uro,

pa najsi bi bila obložena še s tolikimi diamanti, bi don Porfirio takoj pri-skrbel, če bi bilo diplomatu s tem kaj pomagano. Toda stvar je bila taka, da je bilo treba najti prav isto uro.

Porfirio Diaz ni pobesnel zato, ker bi se morda bal, da ne bo mogel ure več najti. Naloga, da jo najde, se mu je zdela izvedljiva. Ne, kar ga je spravilo v penečo besnost, je bilo nekaj docela drugega.

Maksim Sedej. Predmestje

S tem, da je bila ura ob taki priložnosti ukradena, se je odkrhala z bleščeče fasade zlata prevleka. Prikazal se je navadni, goli in resnični sadreni omet.

Ves svet je bil namazan s pravljico, da je veliki mehiški državnik Porfirio Diaz z železno roko in jekleno metlo deželo tako docela in tako trajno

očistil banditov in lopovov, kakor se ni posrečilo dotlej še nobenemu drugemu nikjer na svetu. Po poročilih, ki jih je Porfirio Diaz razširil v svet, si tedaj lahko potoval z vrečo, polno zlatnikov, na desni in z vrečo, polno zlatnikov, na levi, jezdec na konju od enega konca republike do drugega, in ko si prispel na drugi konec, si imel na desni kakor tudi na levi strani po eno vrečo zlatnikov več kakor tisti dan, ko si dopotoval. Deloma je bilo to tudi res. Ameriški kapitalist, ki je pri El Pasu prekoračil mehiško mejo s petdeset tisoč dolarji v čekih, je lahko šest tednov pozneje preko Nogalesa zopet odpo-toval iz Mehike s sto tisoč dolarji v čekih, ki jih je v tem kratkem času s pomočjo Porfirija Diaza izžehljal iz mehiške dežele in ljudstva. Toda če smatramo dobesedno, pa je bilo pod Porfirijem Diazom mnogo bolj nevarno brez vojaškega spremstva potovati po deželi z denarjem ali blagom kakor dandanes. Često se je tudi zgodilo, da je začelo vojaško spremstvo na poti računati, koliko bolj pametno je, da si kar samo prisvoji denar, ki bi ga naj varovalo. Potem pa je izšlo poročilo — če se ni vladi privatno posrečilo, da je rešila zadevo v splošno zadovoljstvo —, da je zašel transport v močvirje, ali pa, da ga je zasul udor.

Toda, da je bila tako važnemu severoameriškemu diplomatu na diplomatski slavnosti med stenami chapultepeškega gradu iz žepa ukradena ura, da torej celo diplomatski dostojanstvenik na diplomatski slavnosti v Mehiki ni bil varen svojega premoženja, to je raztrgalo vso lažnjivo tkanino, ki si je vanjo diktator postlal. Če so bili banditi celo okrog diktatorjevega prestola, kako je šele bilo na deželi? Če bi ta dogodek izšel v ameriških časnikih, potem bi ves svet spoznal, da je bila železna roka velikega državnika Porfirija Diaza samo iz lepenke; tuji velekapitalisti store torej prav, če so pri naložitvi kapitala v Mehiki prav previdni.

Diplomat je imel diktatorjevo častno besedo in obenem izjavo, da gre tu samo za malo šalo. Zato ni diplomat črhnil časnikarjem o dogodku niti besedice, kajti njegova dolžnost je bila sedaj počakati, ali bo Porfirio Diaz izpolnil častno besedo. Porfirio Diaz je vedel, da ne sme Američan po diplomatskih običajih domačemu tisku ničesar poročati, dokler je krila dogodek diktatorjeva častna beseda.

Še isto noč je pozval Porfirio Diaz k sebi policijskega predstojnika, da bi se z njim dogovoril, kako bi se dala ura zopet dobiti, ne da bi se poslužil časniških inseratov.

Ves način, kako sta vzela stvar v roke, nam kaže razliko med možmi, ki so gospodarili med diktaturo Porfirija Diaza, in možmi, ki so krmarili po revoluciji mehiško ladjo med viharji in čermi.

Poznejši predsednik Calles bi dal policijskemu predstojniku šest ur odloga, da prinese uro. Ali pa bi — in to je verjetneje, ker je napravil večkrat tako z generali — ozmerjal policijskega predstojnika kakor šolarčka ali ga celo po desnem in levem licu oklofotal, in ga nato vrgel iz urada; če bi bil mož še za kaj sposoben, bi ga morda kazensko prestavil v oddaljeno mesto republike, ali pa bi mu dal potnino za zdravstveno potovanje v Evropo z resnim svarilom, naj se v Mehiki nikar več ne prikaže.

Tudi Porfirio Diaz je včasih zmetal generale in ostale visoke dostojanstvenike brez ceremonij iz služb; toda storil je kaj takega samo tedaj, če je natanko vedel, da nima dotični nobenih pristašev, da bi mu torej ne mogel škodovati. Kakor vsi diktatorji je bil tudi Porfirio Diaz zelo boječ. Rajši je spletkaril in intrigiral v ozadju, druge pa pošiljal naprej.

Calles bi si niti za hip ne delal skrbi, če bi bil dogodek naslednji dan popisan v časnikih. Smejal bi se vsemu prav tako kakor ves mehiški in ameriški narod. Na svoj suhoparen način bi dejal: »Čemu si da le takle oslovski

Gringo⁵⁾) ukrasti uro iz žepa? Saj je vendar v Mehiki, kjer vidi na vsaki postaji nalepljene listke: 'Varujte se žepnih tatov!' In če koštrun Mehike bolje ne pozna, naj ne hodi vanjo, sploh pa s takim človekom ni mogoče skleniti pogodbe.« Casnikarjem pa bi dejal: »Nu, sedaj vidite, kakšno lopovsko drhal imamo v Mehiki. Vso to drhal je vzgojil lopov Porfirio. Zopet bom moral enkrat prav sakramensko hudičevsko prekleto vsekati vmes!« Nato pa bi pobrcal vse policijske veljake v okrajih, tucat državnih pravnikov in dva tucata sodnikov iz služb, da bi se kar bliskalo.

Taka brezobzirna, malobrižna, z mastnim dovtipom opoprana ameriška metoda pesti je bila hinavskemu značaju Porfirija Diaza prav tako tuja, kakor pozna vsak presbiterijanski župnik vse različne znamke škotskega whiskyja prav tako dodobra kakor štiri evangelije.

Naslednje jutro so začeli po vsej mehiški deželi brskati, da bi našli ukradeno uro ameriškega diplomata.

V Belenu se je prikazal policijski predstojnik. Belen je preiskovalni zapor v Mehiku, kjer imajo zaprte vse moške in ženske hudodelce, dokler niso obsojeni.

Policijski predstojnik je zaukazal, naj nastopijo vsi moški in ženski jetniki in jim je govoril sledeči govor: »Sinoči je bila ukradena zlata ura. V uri je mnogo briljantov. Na notranji pokrovni strani je vgravirano posvetilo v angleškem jeziku. Posvetilo je podpisal Edvard VII. Sedaj je točno sedem zjutraj. Če bo ura drevi do sedmih oddana jetniškemu ravnatelju, vas bomo drevi izpustili vse na svobodo in nihče ne bo preganjan radi dejanja, radi katerega sedi sedaj v Belenu. Tistega, ki bo uro prinesel, ne bomo vprašali po imenu; prav tako svobodno, kakor bo prišel, bo lahko tudi odšel; tudi ga ne bo nihče vprašal, kako je uro dobil; prav tako ga ne bomo preganjali ali zaprli ne radi ure, ne radi kake druge stvari, ki jo je napravil do davi ob sedmih. Razen tega dobi od ravnatelja nagrado dve sto pez v zlatu. Sedaj bo dobil vsak polo papirja, kuverto in svinčnik. V ta pisma smete napisati, kar hočete. Nadzorstvo pisem ne bo prebralo. Nihče od direkcije tudi ne sme prebrati naslovov. Čez uro pridejo pismonoše, ki jim sami izročite pisma. Pismonoše bodo odnesli pisma naslovnikom in sicer službeno tajno. Tu imam potrdilo, ki ga je podpisal don Porfirio, jaz in ravnatelj tele jetnišnice. Potrdilo ima zakonito moč do drevi ob sedmi uri trideset.«

Nagovor policijskega upravitelja in pa potrdilo, ki je bil na njem nagovor dobesedno napisan, dokazujeta, kako dobro je don Porfirio poznal svoje lopove in bandite. Če so uro res imeli navadni žepni tatovi in prikrivalci, potem bo ura oddana do sedmih ali še prej.

Kakor drugod se tudi v Mehiki vsi lopovi in prikrivalci medsebojno prav dobro poznajo. In če vsak ne pozna vseh ostalih, jih pozna vsaj dvajset, ve za njihova skrivališča, ve za krčme in pulquerie⁶⁾) in kvartirje, ki jih tista dvajsetorica obiskuje, pozna njihove ljubice in ve, kje žuli vsakega čvelj. Vsak izmed te dvajsetorice pa pozna zopet celo množico drugih, ki jih prvi ne pozna. Tako je prav gotovo — in tu se ni vračunal ne don Porfirio in ne policijski upravitelj —, da bodo zvedeli za vsebino nagovora v nekaj urah vsi lopovi v Mehiku in tudi vsi prikrivalci. Pisma, ki so jih napisali jetniki brez nadzorstva zunanjim malopridnežem, so vsebovala vse, kar je jetnik že davno nameraval v svobodi živečemu malopridnemu tovarišu prav temeljito povedati. Pisma so vsebovala vrstice približno sledeče vsebine: »Poslušaj, querido Pedro, če ne greš k lopovskemu prikrivalcu, k tistemu Gomezu in ga z revolver-

⁵⁾ Gringo = mehiška zbadljivka za Amerikance.

⁶⁾ pulqueria = žganjarna.

jem v roki ne vprašaj, kje je ura in da jo mora prinesiti sem, potem bom povedal državnemu pravdniku, da si se tudi ti udeležil vloma pri senjorju Balsi in da si večji del plena sam pobasal. Ne vem, čemu naj sam vse to požrem, ko sem vendar dobil samo ušivo obleko, radi katere so me zgrabili na Voladorju.«⁷⁾

Drugo pismo se je glasilo zopet takole: »Ljuba in najdražja Josefina. Veš, kako hrepenim po tebi. Tistemu fantu sem v Bucarelijevi ulici ponoči samo zato dal eno po glavi, ker sem hotel imeti njegov denar in ker sem vendar njegov denar moral imeti in ker sem ti vendar s tem denarjem kupil zeleno svileno obleko in lepe lakaste čevlje, da bi bila lepa, ko bi šla v dvorano pri Mariji Redondi na ples. Tako hrepenim po tebi, draga Josefina, tega si sploh misliti ne moreš in če pride ura, bom drevi že zunaj. Pojdi takoj k Jeromini, to je čisto navadna kurba, tista, ki hodi na Perujsko cesto na lov, to pa sedaj nič ne de. Ta živi z Emilijem Patrotejem in ta prav gotovo ve kje je ura in če do štirih ne prinese ure bom povedal da sem ga videl kako je v Monedu policaja Tecolota sunil dvakrat v trebuh in še sedaj leži v bolnišnici vse bom povedal če ne prinese do štirih ure sem in potem dobi dve sto pez od ravnatelja za uro. Če Emilio ne ve za uro pa stopi k Angeliki ki je prav debela kurba in ti bo povedala kdo ima uro.«

Ali naslednje pismo: »Querido Lorenzo ti prav dobro veš kdo je odščipnil zlizanemu buzerantu uro in ker postavljaš na kegljišču v chapultepeškem gradu keglje in tvoj nečak Carlos ki streže v bilardni dvorani v chapultepeškem gradu ima prav gotovo uro in če mi sedaj ne pomagaš ven si mojo sestro Anito kar iz glave izbij in ti bom tako zmlatil kosti, da boš kar na mestu obležal in ti prav natanko veš kje je ura saj si videl in tudi sestri Aniti bom rekel da si dober fant in da tudi ne letaš za dekleti kar prav dobro vem.«

Vsi jetniki brez izjeme so napisali pisma; kakor je bilo obljubljeno, ni pisem nihče pregledal in še isto uro so jih pismonoše odnesli naslovljencem.

V veliko žalost jetnikov in pač v še večjo žalost Porfirija Diaza pa ura ob določenem času ni bila oddana. Sredstvo, ki ga je Porfirio Diaz uspešno uporabil v slučajih, ki so se zdeli docela brezupni, je to pot odpovedalo.

Pozneje se je v Mehiki govorilo, da so dobili uro res na ta način s pomočjo jetnikov in so bili tudi vsi jetniki izpuščeni na svobodo, kakor jim je bilo obljubljeno. Toda ta govorica ni docela resnična. Razširili so jo samo zato, da bi zakrili resnico.

Ko ura ob sedmih zvečer ni bila oddana, je Porfirio Diaz dobro vedel, da je niso ukradli navadni lopovi in da tudi še ni v rokah prikralcev. Iz tega je povsem pravilno sklepal, da je moral imeti uro človek, ki je sicer potreboval denar, vendar pa ga ni tako nujno potreboval, da bi se moral s prodajo požuriti. To je moral biti človek, ki je znal vrednost ure pravilno ceniti in je čakal samo na čas, da bi uro tako ugodno prodal, kakor se le da prodati ura iz druge roke.

Ker ni bilo z navadnimi lopovi nič, se je Porfirio Diaz takoj spomnil na naslednjo plast lopovov, ki je prišla v poštev. To sicer še ni bila poslednja plast, vendar pa je bila tista plast, ki je bila najbližja navadnim lopovom in obcestnim roparjem — v morali in večnih denarnih stiskah kakor tudi v tem, da je nesramno kradla, kjer se je le dalo.

Porfirio Diaz je povabil za večer v avdijenco vse generale, ki so se udeležili diplomatske slavnosti, da bi jo s svojimi od zlata bleščecimi se uniformami poživali. Imel je seznam generalov, ki so bili takrat v gradu, in je pazil, da so tudi vsi prišli v avdijenco.

⁷⁾ Volador = trg v Mehiku, kjer prodajajo tatovi nakradeno blago.

Zgodilo pa se je, da eden izmed generalov, in sicer neki divizijski general ni prišel. Divizionar se je opravičil. Ker je šlo za nujno službo, ki se ni dala odložiti, je Porfirio Diaz opravičilo sprejel.

Porfirio Diaz je zbrane generale nagovoril: »Caballeros, včeraj ste v gradu videli uro, ki mi jo je pokazal ameriški diplomat. Ta ura je v gradu izginita. Sumim, da je kdo izmed službujočih vojakov ali pa kdo izmed vaših slug,

Maksim Sedej, Ljubezen

ki so vas spremljali, našel uro. Jutri do desetih zjutraj moram uro imeti. Če bo ura v tem času v mojih rokah, dobi vsak izmed vas, caballeros, posebno nagrado tisoč dolarjev za trud. Tudi sicer se bom potrudil, da se vam izkažem hvaležnega. Seveda pa postopajte tako skrivno, kolikor je le v vaših močeh;

ne želim, da bi ostala na naši slavni armadi samo senca sumnje. S hudodelcem pa postopajte po svojem prevdarku. Hvala vam, caballeros!»

Vsak, kdor Mehiko pozna, ve, da ima navaden mehiški vojak vse mogoče napake in grehe, da brez vsega umori ljubezenskega tekmeča. Mehiški vojak krade. To je res. Krade pa samo to in nič več, kar je ostalo od generalov in drugih predstojnikov. V morali, v hrabrosti, v časti, v ljubezni do domovine, v lojalnosti pa generale visoko prekaša. Nezvesti in brezčastni generali ga uporabljajo, da se bori proti svojim bratom, očetom, sinovom, materam in tovarišem v drugih polkih in jih ubija. Bori se, ker je svojemu generalu zvest, ker nosi v sebi zvestobo, ki je njegov general ne pozna. Njegovi generali skujejo vojaško vstajo, češ, da bodo osvobodili deželo od tiranov, medtem ko v resnici povzročijo vstajo samo zato, da izropajo banke in imovite trgovce, nato pa spravijo naropano blago v Združene države na varno, še preden so jim zvesti polki za petami. Takim generalom mora služiti in jih ubogati človek, ki velja za najhrabrejšega, najzvestejšega in najbolj z malim zadovoljnega vojaka vseh armad na svetu.

Porfirio Diaz je natanko vedel — in to so vedeli tudi zbrani generali —, da imajo obdolženi navadni vojaki vse mogoče slabe lastnosti in grehe, toda nekaj popolnoma gotovo niso bili: namreč žepni tatovi.

In zato se je tudi Porfirio Diaz prav dobro zavedal, da je tolkel s palico po vreči, mislil pa je na osla. Saj se tudi po vseh izgubljenih vojnah zmeraj pripisuje krivda za poraz navadnim vojakom, proletarcem, ki se niso marali dalje bojevati, katerih morala je bila zlomljena, ki so poslušali zapeljivce in mirovne apostole, ki ne poznajo domovinske ljubezni. Nikoli pa niso krivi poraza nezmožni generali, nikoli politiki s poapnenjenimi žilami, nikoli topoglavi in živčno oslabljeni diplomati, nikoli lakomni profitarji. Zmeraj je vsega kriv vojak, proletarec. Če pa je bila vojna dobljena, tedaj se je treba za to zahvaliti samo možnim generalom, modrim državnikom in spretnim diplomatom. Generale, državnike in diplomate v raznih svetovnih zgodovinah in v šolskih čitankah kar obsipajo s častmi. Navadni vojak pa dobi za plačilo paradni korak, ki si ga sme izstradani, ušivi in pokvečeni municijski delavec mirno kakor ovca ogledati izza kordona policajev, ki vihte gumijevke; ogledati zato, da imajo generali dovolj kričačev, ki jim kriče hura in vihte v rokah mehiške zastavice.

Tudi generali so se dobro zavedali, da Porfirio Diaz niti za hip ni resno mislil, da bi ukradel uro kak službujoči vojak ali pa generalov sluga. Seveda so vsi generali vedeli, kaj je Porfirio Diaz v resnici mislil o njih, kakor se je tudi Porfirio Diaz prav dobro zavedal, kaj vsi generali o njem mislijo. Vsi skupaj so namreč izsesavali bogato, a vendar ubogo deželo.

Naslednje jutro ob desetih ura še zmeraj ni bila oddana.

Za hip, toda samo za hip se je Porfirio Diaz zmedel, ker se mu je zazdelo, da se je vračunal.

Potem pa je pomislil na divizijskega generala, ki se je sinoči opravičil, ker je moral biti v važni službeni zadevi izven mesta, v Tlalpamu.

Tega divizijskega generala je poklical sedaj Porfirio Diaz nujno k sebi.

Ko je stal general pred njim, ga je Porfirio Diaz nekaj časa gledal, nato pa mu je kratko in trdo dejal: »Divisionario, izročite mi uro ameriškega diplomata!»

Ne da bi se namrgodil, ne da bi bil količkaj zmeden, je segel general pod uniformo, nekaj časa v žepu mečkal in nato privlekel uro.

Stopil je dva koraka bliže k diktatorju in mu izročil uro z besedami: »A sus apreciables ordenes, don Porfirio, v vašo najpokornejšo službo.»

Porfirio Diaz je vzel uro in jo položil predse na mizo.

Čutil je, da mora nekaj reči. In zato je rekel: »Divisionario, ne razumem —e— čemu?«

Divisionario mu je suhoparno odgovoril: »Bal sem se, Porfirio, da bi je ti ne vzel, in tedaj sem mislil, da je morda bolje, da jo vzamem jaz; kajti ti si jo laže kupiš kakor jaz.«

Da pa je bil Porfirio Diaz zopet pametnejši, kakor so priznavali tisti, ki so ga preklinjali, pa je najbolje dokazal s tem, da je na divizionarjev odgovor molčal. Kajti težko bi bilo domnevati, da bi se Porfirio Diaz spuščal v navadno žepno tatvino. Zlasti pa ne v poslednjih petih letih svoje vlade, ko je postal že nekoliko klopotav.

Toda nekaj pa moramo še pristaviti.

Porfirio Diaz je moral z diplomatom lepo ravnati in ga obdržati v vselem razpoloženju, da bi se za dogodek ne razvedelo. Kajti Porfirio Diaz je bil bolj zaskrbljen za dober glas svojega dvora kakor katerikoli drug diktator. In da bi diplomata pomiril in ga razveselil, je bil prisiljen, da mu je pri sklepanju trgovske pogodbe priznal prednosti, ki jih je moral sicer plačati mehiški narod, ki pa so diplomatu prinesle čast, da je veljal za najspretnjšega diplomata Združenih držav.

(Prevedel Talpa)

Nega zob

Nega zob je postala v naši kulturni dobi zelo važna stvar. Današnji način življenja stavlja zdravje v veliko nevarnost. Zlasti preti nevarnost, da se zobje pred časom pokvari. — Vzrokov za to zlo je zelo veliko. Eden od glavnih je ta, da se zobje v mladosti premalo trudijo, ker so jedi tako pripravljene, da zobovje z lahkoto vrši svojo nalogo. Kakor ostanejo nerazvite mišice človeka, ki se z njimi ne služi, ravno tako zobje nimajo notranje moči, ako se od njih premalo zahteva. Drugi vzrok leži v tem, ker mnoga jedila izločajo gotove količine apna. Znana stvar je, da vroče ali preveč mrzle jedi in pijače škodljivo delujejo na sklenino, zlasti, ako izpremembe temperature sledijo neposredno ena za drugo, kakor na primer, ako se takoj po vroči jedi pije zelo mrzla pijača. Ako se daje prednost močno začinjenim in kislim jedem in pijačam, katere puščajo med zobmi drobce, to zelo škodljivo deluje na zobe. Neposredno ali potom raznih parazitov se tvorijo v ustih škodljive kisline, proti katerim oslABLJENO zobovje nima dovolj odporne sile. —

Eden od glavnih vzrokov propadanja zob je zobni kamen. On nastane tako, da ostanki jedil tvorijo lepljivo snov, katera obviija iz slin izločene kalcijeve soli ter se sčasoma z istimi spoji v trde kepice. Zobni kamen tiči za zobmi navadno na notranji strani, kjer radi površnega čiščenja zob zaostanejo ostanki jedil. —

Nega zob mora biti v prvi vrst namerjena proti glavnim uničevalcem zob, a v drugi vrsti, da se z redno nego zob in usta paralizira škodljivo delovanje, katero prihaja od zunaj. —

Mile Klopčič, Blazni France

(Iz cikla: Domá.)

Ni ga pogreba, da ne bi šel tik muzikantov,
ni v koloniji vrat, da potrkal ni nanje.
Ni ga človeka v dolini, da bi uganil,
kakšno v očeh skeli ga vprašanje.

Tujina in vojna sta ga pehnili domov,
naj blazen berači, umira doma.
Izgubil na fronti je rôko in pamet
(prej kôpal je v Spittlu na cehi V a).

V obrazu zareze, a vse so negibne,
neznani mu je jok, neznani mu je smeh.
Vsi ga poznajo, a vsi so mu tuji,
pri starših potrka kakor pri tujih ljudeh:

»Bil sem pri muziki v Essnu in Spittlu.
Dajte mi dinar, če hočete, ali pa grem!
Za vsakim pogrebom sem marše igral.
Dajte mi dinar za žganje, ali pa grem!

Potem pa je prišel tisti hudičev hudič!
Po glavi me je, po glavi, saj vam povem.
Kje je zdaj flavta? Kam dali ste ženo?
Dajte mi dinar za flavto, ali pa grem!

In zdaj je tako, da se bog usmili.
Brez moje flavte pokopavajo mrliča.
Dajte mi dinar, dajte mi flavto,
dajte mi njega, iz Judenburga hudiča!«

Za sabo je pustil odprta vrata
in za plotovi v dolino drevi.
Za njim otroci, in smeh in krik! —

Na pragu odprtih vrat nekdo v svojo dlan ihti.

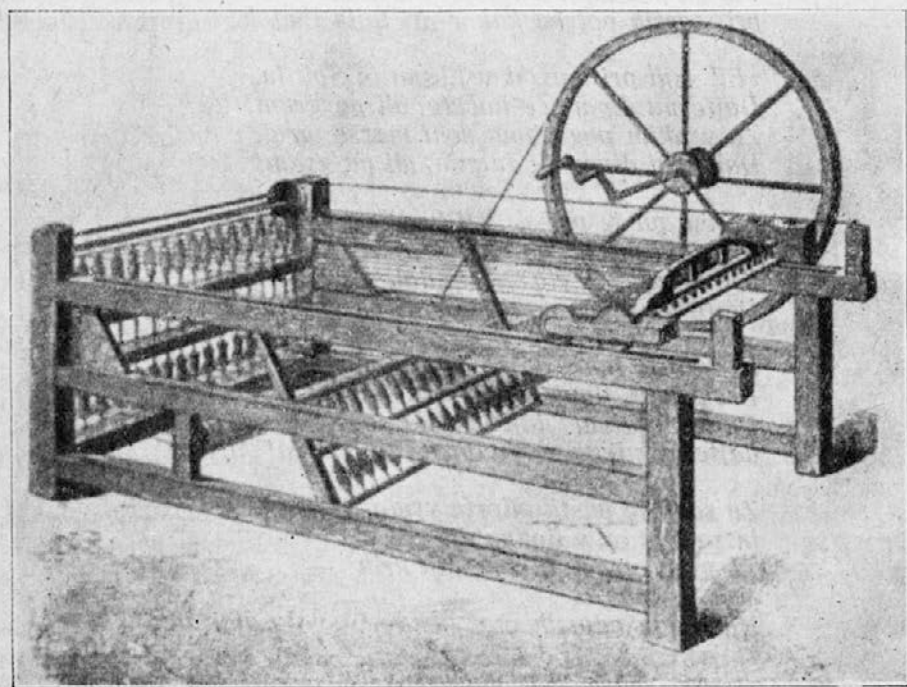
(Iz Klopčičeve pesniške zbirke, ki izide pri Tiskovni zadrugi v Ljubljani in bo stala okrog 35 Din. Zbirko priporočamo. — Op. uredništva.)

Bolezni na pljučih! Zahtevajte takoj knjigo o novi umetnosti hranjenja, ki je rešila že mnogo ljudi. Knjiga se more uporabljati pri vsakem načinu življenja. Knjiga se more uporabljati pri vsakem načinu življenja. Knjigo dobe naši bralci popolnoma brezplačno in poštneine prosto, ako jo zahtevajo z dopisnico (frankirano z Din 1.75) pri poštnem zbiralniku Georg Fulgner, Berlin-Neukölln, Ringbahnstrasse 24, Abt. ZAD.

Talpa, Revolucionarno leto 1848

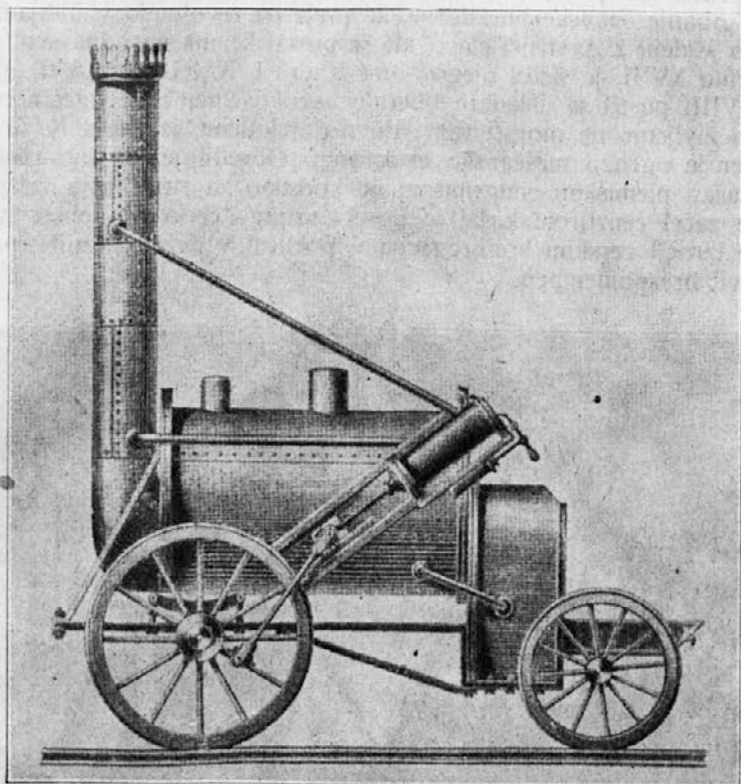
Splošna reakcija, ki je zavlada v Evropi po l. 1815, je bila logična posledica, da je angleška vlada iz konkurenčnih razlogov in v zvezi s fevdalnimi silami evropske celine vrgla dediča francoske revolucije: Napoleona. Da bi se reakcija tem bolj obvarovala, je Rusija ustanovila sveto alijanso, zvezo evropskih reakcionarnih držav; glavno vlogo v tej alijansi pa je imel avstrijski spletkarski kancelar Metternich. Slednji se je na eni strani naslanjal na glavno trdnjavo reakcije — Rusijo, na drugi strani pa je s svojim vplivom v nemškem bundestagu tlačil vsako svobodnejše gibanje v Nemčiji, dočim se je doma vzdrževal s ščuvanjem naroda proti narodu; njegov vpliv je segal tudi globoko v Italijo, kjer je v severnih pokrajinah uvedel najstrožji avstrijski režim, dočim je v srednji in spodnji Italiji utrjeval prestole malih vladarskih rodbin in papeževe države. Toda poleg naštetih je imela evropska reakcija še eno središče, namreč Pariz, kjer si je reakcija ustvarila kraljestvo.

Pletilni stroj »Jenny«, ki ga je iznašel tkalec James Hargreaves

Z reakcijo je bil v Evropi utrjen fevdalni družbeni red, a ne za dolgo. Po silnih izumih 18. in prve polovice 19. stoletja so produktivne sile povsod naraščale. Izmed iznajdb naj predvsem omenimo mehanski pletilni stroj in železniško lokomotivo. V Angliji, klasični deželi kapitalizma, je imel kapitalistični razred svobodne roke, pa tudi v Evropi je začela moderna industrija poganjati iz tal. Fevdalizem je postal ovira napredka: proti njemu je vstala buržuazija s proletariatom, ki ga je sama ustvarila, spodaj so mrmrale ogromne nezadovoljne kmetiške množice, ki so fevdalne okove zmeraj težje pre-

našale. Vsa ta nasprotstva je mogla odpraviti edinole vrsta revolucij, o katerih pravi Marx, da so lokomotive zgodovine. Na čelo vsega celinskega gibanja je zopet stopila Francija, ki je bila radi svoje civilizacije, narodne enotnosti in centralizma v to tudi najprej poklicana. Prvi sunek v trhlo reakcionarno evropsko zgradbo se je izvršil že le 1830, ko je v Franciji izbruhnila julijska revolucija.

Stephensonova »Raketa« — prva lokomotiva

1. Pariška julijska revolucija

Rešitelj francoskega meščanskega razreda, ki je bil v veliki revoluciji ogrožen od nižjih plasti, je bil Napoleon. Spravil je proletariat na bojna polja, kjer ga je vodil od zmage do zmage, dočim je doma meščanski razred dobro služil kot vojni liferant in obenem uredil državo v svojem smislu. L. 1804 je bil novi red že toliko utrjen, da se je smel Napoleon za plačilo kronati za francoskega kralja.

Vse to pa ni šlo v račun prvi evropski kapitalistični deželi Angliji, ki je ljubosumno zrla na napredek Francije, gledajoč v njej nevarnega konkurenta na svetovnem trgu. Angliji je bilo jasno, da bo ohranila svetovni monopol samo tedaj, če pade vsa Evropa zopet v srednji vek in če uniči Napoleona. Vprav zato je organizirala evropsko fevdalno reakcijo v močno zvezo. Tako je Napoleon propadel ob množici armad, ki jih je reakcija proti njemu spravila na bojno polje, ob angleškem denarju in ne najmanj radi izdaje francoskega meščanstva, ki so mu postale vojne predrage: njegovo gospodarstvo je bilo

že toliko utrjeno, do se mu proletariata zaenkrat ni bilo treba bati. Tako je končal Napoleon svojo pot v pregnanstvu na Sv. Heleni.

Po Napoleonovem padcu je postal francoski kralj Ludvik XVIII. (1815—1824) iz hiše Bourbon, brat v veliki revoluciji obglavljenega Ludvika XVI. Ludvik XVIII. je skušal uvesti v Franciji zopet razmere, kakršne so vladale pred l. 1789: v deželi je zopet zavladovalo plemstvo z višjo duhovščino. Ni pa napravil samo v domači deželi »reda«, nego je udušil l. 1823 z vojsko liberalno gibanje španske buržuazije, še preje pa revolucijo v italijanskih mestih. Tako je delil z Avstrijci slavo, da je postal krvnik narodne svobode.

Ludviku XVIII. je sledil njegov brat Karel X. (1824—1830). Dočim je Ludvik XVIII. pustil še nekatere liberalne svoboščine, brez katerih bi se gospodarsko življenje ne moglo razvijati, nedotaknjene, je Karel X. uničil tudi te, s čimer je ogrozil meščansko eksistenco. Odredil je, da mora meščanski razred plačati plemiškim emigrantom odškodnino za zaplenjena veleposestva, uvajati je začel cenzuro, skušal je doseči vrnitev cerkvenih posestev cerkvi, šolstvo je izročil verskim kongregacijam, poklical v deželo jezuite, parlament pa napravil brezpomemben.

Eugène Delacroix, Julijska revolucija (slika v Louvru)

Čim bolj je Karel X. jadral v reakcijo, tem^o bolj se je meščanski razred spominjal svojih revolucionarnih tradicij. Ogrožen pri mošnji je stresel s sebe mir: med buržuazijo so nastajale zarote in tajni klubi. Da bi to gibanje na levo zajezil, je Karel X. poveril vlado Polignacu, reakcionarju stare šole, 25. julija 1830 pa je odpravil tiskovni zakon, poslabšal volilni zakon ter razveljavil zadnje volitve, ki je v njih opozicija zmagala. Te odredbe so povzro-

čile silno ogorčenje najprej pri časnikařjih, in ker so začeli ti širiti nemir, se je razburjenje preneslo na borzo, kjer so začeli vrednostni papirji padati. Splošni opoziciji so se tako pridružili še bančniki, špekulantje in delničarji. Gibanje se je kmalu preneslo na ulico: ko je nastopilo vojaštvo, ga je delavstvo sprejelo s streli in kamenjem in vojaštvo se je moralo umakniti. 29. julija je skušala deputacija parlamenta in veleburžuazije doseči od vladarja preklic »ordonanc«, toda bilo je že prepozno: množica je vdrla v Tuilerije, odstavila Karla X., posle pa je prevzela provizorična vlada.

V julijski revoluciji so se borili na barikadah predvsem delavci; njihova zahteva je bila republika. Toda meščanski razred se ni dal dvigniti s sedla, imel je že pripravljenega novega vladarja, to pot iz hiše Orleans. 9. avgusta 1830 je zasedel francoski prestol »meščanski« kralj Louis Philippe (1830—1848).

Honoré Daumier, Gospodična finančna aristokracija

2. Francija med dvema revolucijama

(1830—1848)

Z meščanskim kraljem je v Franciji znova zavladal meščanski razred. Ne ves, nego samo del njegov, in sicer finančna buržuazija, kamor štejemo bankirje, borzne in železniške kralje, lastnike rudnikov in gozdov. Začetek nove dobe je 1. 1830 pravilno označil liberalni bankir Lafitte z besedami: »Odslej bodo vladali bankirji«. Njihov reprezentant je bil Louis Philippe, ki je bil po rojstvu in imenu sicer aristokrat, a je živel docela v meščanskem slogu: namesto krone je nosil klobuk, namesto žezla neizogibni dežnik. Tako opravljen se je rad sprehajal po pariških ulicah ter ogovarjal znane meščane.

Kako pa se je finančna buržuazija obdržala na vladi? Julijska monarhija je bila radi finančnih stisk docela odvisna od nje: posojala si je od nje denar,

zato pa ni zviševala davkov. Neprestana zadolženost vlade je bila za finančno »aristokracijo« glavni vir njenih špekulacij: vsako novo posojilo je pomenilo novo ogoljufanje države, obenem pa odvzem denarja publiki, kajti v finančne skrivnosti so bili posvečeni samo veliki finančniki, ki so imeli svoje eksponente v vladi; tako so lahko publiko po mili volji eksploatirali. Posledica tega sistema je bila čudovito nagla obogatitev vladajoče meščanske frakcije, obenem pa propadanje malih kapitalistov. Vladajoča meščanska frakcija pa ni eksploatirala samo državnih posojil, nego tudi gradbe železnic in sicer tako, da je naprtla bremena za zidanje na rame državi, sama je pa spravila dobiček.

Ob teh finančnikih se je moral razbiti vsak poizkus reforme. Marx ima zato docela prav, ko pravi, da je bila julijska monarhija delniška družba za

Napad na Louvre

eksploatacijo francoskega narodnega premoženja: dividende so si delili ministri, poslanci in njihov privesek, ravnatelj te d. d. pa je bil Louis Philippe.

Dočim je finančna aristokracija sedela na prestolu, diktirala zakone in oddajala državne službe, pa je bila industrijska buržuazija docela odrinjena od vlade. Vkljub temu pa je izboljševala produkcijo, da se je silno dvignila, kakor nam povedo sledeče številke:

leto	izkopan premog v milijonih ton	parnih strojev v industriji
1831	2	616
1847	7.5	4853

Od tega ogromnega industrijskega napredka je imelo malo meščanstvo in delavstvo spočetka samo škodo. Stroji so metali ljudi na ce-

sto, industrialci pa so sprejemali v delo predvsem ženske in otroke, ki so jih strašno izrabljali. Junaki julijske revolucije (delavci) so bili razcapani in so živeli po luknjah. Balbi je izračunal, da se je moralo od 31 milijonov Francozov 26 milijonov zadovoljiti dnevno s 5-11 souji (= 1-2 franka).

Slabe socialne razmere so bile kaj plodna tla za širjenje socialističnih idej, ki so jih pričeli najprej propagirati utopični socialisti (Fourier, Saint-Simon), ki še niso poznali razrednega boja, nego so pričakovali, da bo socializem uresničila uvidevna buržuazija iz dobrosrčnosti. Intelektualci, ki so bili tudi nezadovoljni, so ustanavljali tajna društva; v teh društvih so vladale še močno fantastične ideje, njihova taktika pa je bila pučistovska, zato niso mogla uspeti. V 30tih letih je bilo več pučev, ki so bili seveda takoj zadušeni.

Pač pa sta izšli dve vstaji iz delavskih mas in sicer v Lyonu l. 1831 in 1834. Vzrok prve vstaje, ki je bila lakotna vstaja, je bila trgovska kriza l. 1830-1, ki je imela za posledico popoln zastoj svilene industrije v Lyonu in s tem v zvezi brezposelnost. Delavstvo je tedaj zasedlo Lyon, nakar je vlada poslala tja 26.000 vojakov, ki so po delavskih predmestjih strašno pustošili. Vstaja l. 1834 je imela bolj politično obilježje, a je bila tudi v krvi zatrta.

V 40tih letih sta bila najbolj znana pariška socialistična teoretika: Louis Blanc in P. J. Proudhon. Prvi je v delu »Organizacija dela« (1842) obsodil konkurencu kot vir bede ter predlagal ustanovitev delavskih produktivnih združenj; njegovo geslo »organizacija dela« je imelo v februarjski revoluciji veliko vlogo. — P. J. Proudhon je v delu »Kaj je lastnina?« obsodil vsako lastnino in vlado, zato ga smemo šteti med prve anarhiste. — V 40tih letih pa je prišel v Pariz tudi K. Marx, ki je tu študiral socializem in postal utemeljitelj znanstvenega socializma.

Skoraj osemnajstletno vlado Louisa Philippa označuje dvoje vrst dogodkov, ki teko vzporedno, in sicer: 1. vrsta korupcijskih afer in parlamentarnih škandalov, ki se v njih kaže meščanski pohlep po obogatitvi; 2. vrsta lakotnih vstaj in pučev, ki se v njih zrcali obupanost izrabljanega delavskega razreda. Med tema dvema strelskima jarkoma pa se je bil rivalitetni boj med finančnim in industrijskim kapitalom za oblast. Nezadovoljno je bilo torej vse in treba je bilo samo nalega sunka, da je zaplamenela revolucija. Preden govorimo o njej, si oglejmo še položaj v drugih deželah!

3. Predmarčna Nemčija

Današnja Nemčija je bila v tistih časih razkosana v 36 držav, ki je v njih vladal popoln despotizem. Najmočnejša država je bila Prusija. Vse te nemške države je prav za prav vodila sveta alijansa; medsebojno so bile povezane v »Nemški zvezi« (Deutscher Bund), toda imele niso nič skupnega: ne zakonodaje, ne carin, ne mer in uteži. »Nemška zveza« je pomenjala samo medsebojno pomoč v zatiranju svobode, politično iniciativo v njej pa je imel Metternich.

Sestav družbenih razredov je bil v Nemčiji vse bolj kompliciran kakor drugod. Dočim je v Angliji in Franciji meščanstvo skoro docela uničilo fevdalizem, je imelo v Nemčiji fevdalno plemstvo še zmeraj mnogo privilegijev: imelo je sodstvo nad kmeti, bilo je oproščeno vseh davkov, obenem so bile samo njemu odprte višje službe v uradih in vojski. Fevdalizem je bil popolnoma uničen samo ob Renu, kjer ga je odpravil Napoleon.

Nemška buržuazija še daleč ni bila tako bogata kakor angleška ali francoska. Vzrok za to moramo iskati najprej v nepovoljni zemljepisni legi Nemčije, ki je oddaljena od glavne prometne žile: Atlantskega oceana, v njeni razkosanosti, v fevdalnih vezeh in strašni birokraciji, ki je ovirala vsak gospo-

darski napredek; mnogo je Nemčiji škodovala tudi angleška konkurenca, ki je docela ubila staro nemško laneno industrijo. Najbolj je seve škodovala politična razkosanost z nebrojnimi carinskimi pregrajami, ki so ovirale razmah trgovine. Prav zato je postala buržuazija nositeljica nacionalne ideje, skušajoč ustvariti enotno, zedinjeno Nemčijo. Prvi korak k temu je bil storjen l. 1818, ko je finančna stiska prisilila prusko državo, da je vsaj na svojem ozemlju odpravila carinske meje; pozneje se je carinski uniji pridružilo še 18 malih držav, tako da je do l. 1834 nastala nemško-pruska carinska zveza s 30 milijoni prebivalcev, ki je na zunaj nastopala kot enota. S tem je bil storjen prvi korak k narodnemu zedinjenju, obenem pa se je položaj buržuazije utrdil.

Razvoj veleindustrije je bil v Nemčiji — če izvzamemo Porenje — zelo počasen. Še l. 1837 je bilo v vsej Prusiji komaj 423 parnih strojev. Razvoj so pospešile železnice — prva železnica je stekla tu l. 1835 — in kmalu je začela buržuazija čutiti fevdalizem in birokracijo kot oviro. Predvsem so še železnice odprle bogastvo rudnikov, pospešile razvoj industrije, obenem pa rušile partikularistične predsodke.

Radi počasnega razvoja industrije je bilo v Nemčiji malo meščanstvo zelo mnogoštevilno. Semkaj štejemo predvsem rokodelce, ki pa je bil njihov položaj silno slab. En del rokodelcev je delal za veletrgovine in je predstavljal tako od veletrgovcev zaposlene in močno izrabljane domače delavce; drugi del je delal za industrijo produkte v sirovem stanju in je bil zopet izrabljan od industrije. »Svobodnih« rokodelcev je bilo tako prav malo in ves položaj nemškega malomeščana je bil tak, da je moral stopiti v revoluciji na plan.

Radi slabega razvoja industrije pa je tudi delavski razred v razvoju močno zaostal. Zaposlen v malih obratih in živeč v nemodernih življenjskih razmerah je zaostal tudi idejno. Vendar pa se je tudi med delavstvom — zlasti v modernem Porenju in pod vplivom potovanj — ustvarilo jedro, ki se je v revoluciji zavestno borilo za emancipacijo proletariata.

Večino prebivalstva so tvorili kmetje, ki so bili deloma pod fevdalnim jarmom; svobodni kmetje pa so bili močno zadolženi. Radi tega je tudi med njimi rasla nezadovoljnost.

Opozicija proti tem razmeram se je začela gibati po l. 1840. To leto je zasedel pruski prestol romantični kralj Friderik Viljem IV. Že takoj ob nastopu vlade je pokazal karte: obnoviti je nameraval popolni fevdalizem, vladati je hotel kakor kak srednjeveški vladar, obdan z bleskom dvorjanskega plemstva. Razrede je skušal obdržati v takem ravnotežju, da bi bil samo on resnični vladar.

Meščanski razred, ki je pričakoval od njega ustavo, je bil kmalu tako razočaran, da je paktiral z najbolj levičarskimi elementi. Sad te koalicije je bila »Rheinische Zeitung« (ust. v Kölnu 1842), ki je pri njej sodeloval tudi Marx. Opozicija pa se je pokazala tudi na verskem in literarnem polju ter v filozofiji. Zgodovina nam kaže, da se v deželah, kjer je absolutizem zvezan s cerkvijo, pojavlja verska opozicija, ki je navidezno naperjena proti cerkvi, udariti pa namerava predvsem vlado. Ta verska opozicija je stremela po »nemškem templju«, kjer bi se združili katoliki in protestanti; v bistvu je bila to zahteva nemške buržuazije po — zedinjeni Nemčiji. — Na literarnem polju je nastopala pesniška šola »mlada Nemčija«, ki je v ostrih satirah bičala nemško zaostalost; med temi pesniki moramo predvsem omeniti nesmrtnega Heineja, ki je iz Pariza pošiljal ostre strelice v despotizem, dalje »železnega slavca« Herwegha in Freiligratha, ki sta klicala k svobodi. — V filozofiji je bila to doba Heglovih učencev, med katerimi je bil zlasti pomemben Marxov predhodnik Ludvik Feuerbach.

Razvoj buržuazije pa vsepovsod spremlja njena senca: proletariat. Slednji se je prebudil v Nemčiji šele l. 1844. To je bilo leto vstaj šlezijskih tkalcev, ki so živeli v najmizernejših razmerah. Te vstaje sicer niso bile naperjene proti vladi, nego proti podjetnikom in so bile, kajpak, zadušene v krvi. Imele pa so za posledico, da so odprle med proletariatom pot močni socialistični propagandi; socialistične ideje so bile sicer še precej nejasne, vendar pa jih je uredil znameniti Marx—Engelsov »Komunistični manifest«, ki je izšel tik pred revolucijo (febr. 1848).

Medtem je Friderik Viljem IV. porabil ves denar in v državnih blagajnah so zijale luknje. Apelirali je moral na rejene mošnje industrijalcev in je zato 1847 sklical deželne stanove, ki bi naj dovolili nove davke. Dasi je bilo v njih plemstvo v večini, ni nihče hotel dati denarja — razen proti pobotnici ustave. Friderik Viljem IV. pa zopet o ustavi ni maral nič slišati in tako je ogorčenje naraščalo. Buržuazija je šla sedaj celo tako daleč, da je iskala zvez s proletariatom, in l. 1847 ni bilo v Nemčiji opozicionalnega kapitalista, ki bi se ne izdajal za »socialista«.

Ob koncu l. 1847 je bil torej položaj sledeč: Kapitalistični razred se je čutil močnega in ni maral več prenašati fevdalnih in birokratičnih vezi, ki so mu spodrezovale napredek; z buržuazijo je šel tudi del podeželskega plemstva, ki je začel producirati špirit in sladkor. Program obeh razredov je bil: enotna in svobodna Nemčija z meščanskim parlamentom. Malomeščanstvo je bilo nezadovoljno, ker se je proletariziralo, vendar ni imelo določenega programa. Delavci so sovražili kapitaliste in vlado, med njimi so močno odmevale socialistične ideje. Od fevdalcev in oderuhov izrabljani kmetje so bili prav tako nezadovoljni. To je bila opozicija: bila je sicer heterogena, vodila jo je buržuazija, vendar pa je obsegala skoraj ves narod. Na drugi strani pa so bile despotske vlade in vladice s praznimi blagajnami, ki pa niso marale v ničemer popustiti. Konflikt med obema silama je bil tedaj neizbežen.

4. Predmarčna Avstrija

Zelo važno središče evropske reakcije je bila Avstrija, kjer je skoro suvereno vladal knez Metternich, v čigar rokah so se stekale vse spletkarske niti svete alijanse. Vsa umetnost njegove notranje politike je bila v tem, da je spretno izrabljal narod proti narodu in razred proti razredu. Vendar pa se je pri vladanju naslanjal na fevdalne veleposestnike in finančnike, ki pa jih je znal zopet držati v šahu. Finančni kapitalisti so bili interesirani na ohranitvi sistema, ker so mu posodili visoke zneske. Avstrija pa je kot središče svete alijanse zopet imela povsod kredit; zato ni bila navezana na domače kapitaliste, ki jih je Metternich zato lahko vodil na vrvici. Sijajen sistem! Razen tega je imel Metternich v svojih rokah še armado in birokracijo. Zlasti je bila še poslednja izboren vladni inštrument. Avstrijska birokracija je bila sploh nekaj posebnega: v njej so bili složno zastopani vsi narodi, vendar so pa redki uradniki služili med domačim narodom, nego so bili v službi vprav na nasprotnem koncu monarhije. Tako si je sistem ustvaril k. k. uradnike, ki niso predstavljali nobene narodnosti, oziroma so bili edini, ki so predstavljali »avstrijsko narodnost«.

Vsi ostali razredi so živeli v najgloblji temi. Buržuazija se je radi neugodnih razmer zelo počasi razvijala, malomeščanstvo je bilo stlačeno v preživele cehe, delavstva je bilo malo, kmetje so ječali v okovih fevdalizma. Pravic ni bilo nobenih, kajti ovlasuljeni državniki so sklenili: Ljudstvo naj dela in moli! Cenzura je bila kar se da stroga, dovoljena je bila ena sama znanost: jezikoslovje; časopisje je bilo razvito samo na Ogrskem, a še uvoz tega časo-

pisja je bil v Avstrijo prepovedan; vzgoja je bila docela v rokah duhovščine. Po vsem tem ni čudno, da je bila Avstrija ostali Evropi prav toliko znana kakor Kitajska, a da tudi o Evropi Avstrijec ni imel ne sluha ne duha. Značilno je n. pr., da je bil med vsemi Slovenci en sam mož, ki je l. 1848 vedel, kaj je — ustava. Metternichov sistem je znal držati podanike v temi!

Pa vendar se je začela celo v tej Avstriji v 40tih letih polagoma oblikovati opozicija. Preobrazujoče je vplivalo tu dvoje dejstvo: 1. Radi uvedbe parne sile je začela industrija naraščati; mali kmetje so odhajali v mesto, kjer so postali proletarci. Samozavest meščanskega razreda je naraščala, industrija pa je obenem izpodkopavala cehovstvo. Industrijalci, ki so po poslih potovali v inozemstvo, so prinašali domov vesti o pravljicnem napredku civiliziranih dežel. — 2. Radi posebnega položaja na Ogrskem je bil tam še zmeraj parlament, kjer se je obubožana masa malih plemičev borila proti magnatom. Ta parlament je nudil ugodno platformo, da so se začeli na njej razvijati boji, ki so kasneje zavzeli širši obseg.

Naraščujočim produktivnim silam so postale stare produkcijske razmere preozke, kar je povsod povzročalo duha nezadovoljnosti. Ob koncu l. 1847 je bilo v Avstriji vse nezadovoljno: kmet je bil proti fevdalcem, delavec proti podjetnikom, rokodelski pomočniki proti mojstrom, trgovci proti bedastim predpisom, fabrikanti proti cehovstvu in birokraciji, ki je povsod vtikala svoj nos, učenjaki in izobraženci pa so bili proti ignorantski duhovščini in birokratičnim predstojnikom; razen tega so vstajali še narodi, ki v Metternichovem sistemu kar niso mogli razviti svoje kulture.

Skratka: nova doba je trkala tudi na evropsko Kitajsko!

5. Ostala Evropa

Francija, Nemčija in Avstrija so bile tri dežele, ki je v njih radi opisanih razmer vzplamtela revolucija. Ni pa segla ta revolucija v Rusijo in Anglijo. V Rusijo zato ne, ker tam meščanstva sploh še ni bilo, v Anglijo pa zato ne, ker je imela tam buržuazija proste roke, proletariati pa si je v nekrvavi revoluciji izbojeval koalicijsko in akcijsko svobodo: že l. 1835 je nastalo v Angliji močno delavsko gibanje (chartizem), ki zabelezuje nekaj prav lepih uspehov.

Pač pa je segla revolucija v zatrto Poljsko in v Italijo; v slednji je nastopilo meščanstvo za zedinjeno Italijo, pri čemer se je moralo pozneje še dolgo boriti z Avstrijo in papeštvom.

6. Prva faza revolucije: meščanstvo si osvoji oblast; reakcija si ustvari bazo

Opisane razmere v treh glavnih središčih reakcije pa za revolucijo še niso zadoščale. Gibanje je moral sprožiti še močan sunek in sunek je prišel zopet iz ekonomskih razmer. V l. 1845/6 so bile po vsej Evropi slabe žetve, ki so povečale draginjo; razen tega se je tedaj močno razširila bolezen krompirja, ki je ponekod docela uničila to jed »nižjih« slojev.¹⁾

Tem uimam pa se je pridružila še angleška trgovska kriza, ki je vprav l. 1847 dosegla višek; njena posledica je bil bankerot londonskih kolonijalnih trgovcev, faliranje bank in zapor mnogih angleških fabrik. Obenem s propa-

¹⁾ Bolezen krompirja se je razširila tudi v naših krajih. Kakšne posledice je imela tudi pri nas, spoznamo iz pesmi, ki je izšla takrat v »Novicah« in ki v njej pesnik takole kliče krompirju:

... o pridi, da nas ta (lakota) več ne grudi,
darilo od milosti božje nam poslano,
in daj se nam v obilno zopet hrano!

danjem angleških bank so začele propadati tudi francoske in nemške banke. Položaj francoske finančne aristokracije, ki je sedela na vladi, je postal nevzdržen: iskra revolucije je vzplamtela najprej v tej deželi, ki je imela v njej finančna aristokracija vso oblast.

Preden preidemo k opisu same revolucije, moramo poudariti še neko prav važno dejstvo. Revolucija l. 1848 je bila zadnja revolucija v večjem obsegu, ki ni nastala po izgubljeni vojni. Državni aparat radi nemoderne oborožbe vojaštva ni bil tako močan kakor v poznejših dobah; vojaštvo je imelo za poulični boj na razpolago samo nerodne puške in sablje in je zato v navalu nmožic često podleglo.

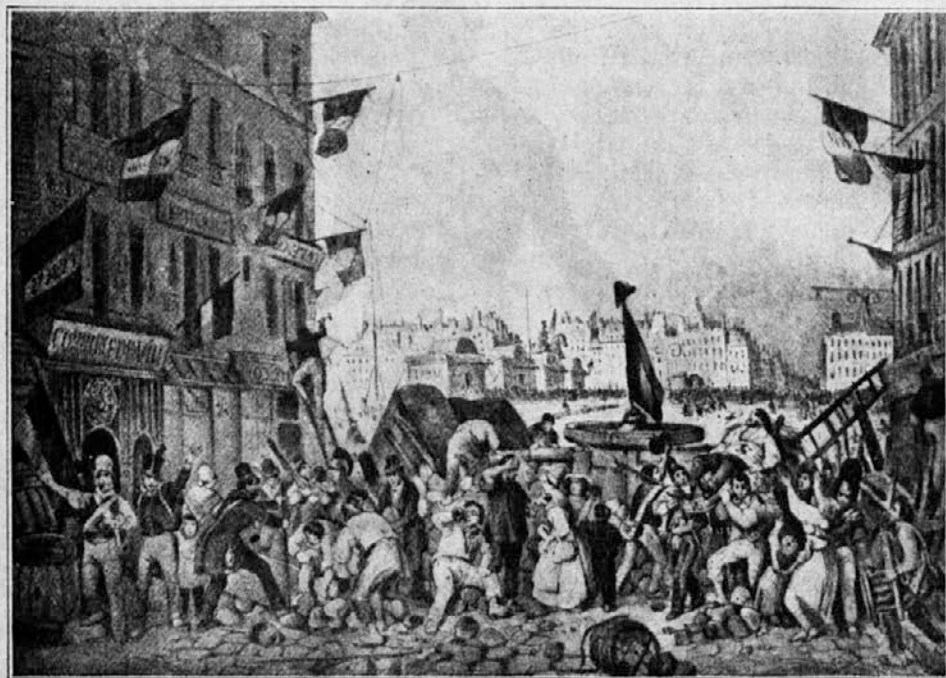

Constantin Meunier, Delavec

a) **Francija.** Trgovska kriza se je poznala v Franciji predvsem v tem, da je izgubila francoska industrija ves zunanji trg, radi česar je začela odpuščati delavstvo; ker pa se je obenem vsaj deloma skušala rešiti z domačim trgom, je uničevala rokodelsko malomeščanstvo. Opozicija industrijskih kapitalistov, delavcev in malomeščanov je silno narasla; voditeljica te opozicije je bila industrijska buržuazija, ki je na »banketih« zahtevala razširjenje volilne

pravice in soudeležbo na vladi. »Banketi« so bili tipični produkt tedanje dobe: ker so bili drugačni shodi prepovedani, so se zbirali industrijalci k pojedinom, kjer so med ribo in juho govorili plamteče govore. Ko je vlada celo te bankete prepovedala, je gibanje preskočilo na ulice. 22. februarja so začeli delavci postavljati barikade, nakar so se zapletli v poulične boje, ki so v njih v dveh dneh zmagali. Louis Philippe je pobegnil, 25. februarja je bila na pritisk delavstva proglašena republika. Se med bojem je bila postavljena provizorična vlada.

Provizorična vlada je bila kompromisna; v njej so bile zastopane vse stranke, ki so odnesle zmago. Večino je imela v njej industrijska buržuazija, malomeščanstvo sta zastopala Ledru-Rollin in Flacon, delavstvo pa Louis Blanc in Albert. Interesi posameznih razredov pa so prerazlični, da bi se mogla taka vlada dolgo obdržati. V prvih viharjih dneh je sicer vlada od-

Barikade na trgu Dauphine

pravila smrtno kazen za politična dejanja ter uvedla svobodo tiska, vendar pa je začela buržuazija kmalu misliti, kako bi utrdila docela svojo moč in počasi zajezila delavsko gibanje.

Proletariat se je po februarjskih dogodkih opajal za fraternité (bratstvo). Njegova glavna zahteva je bila: priznanje pravice na delo in sploh organizacija dela, kakor jo je propagiral Louis Blanc. Država je dolžna, da vsakemu priskrbi delo! Za to idejo je pred vladno palačo demonstriralo 20.000 delavcev in vlada jim je morala ugoditi; vendar je že takoj to priložnost spretno izrabila, da je izločila oba delavska zastopnika iz vlade. Oba je namreč imenovala v posebno komisijo, ki naj vse natanko preštudira, in je tej komisiji dala na razpolago tudi posebno poslopje. Medtem ko si je vlada gradila državni aparat, sta oba delavska zastopnika študirala in končno ostala — brez moči.

Kapitalistični značaj provizorične vlade se je pokazal tudi v njeni finančni politiki. Ze trgovska kriza je v Franciji močno omajala kredit, še bolj ga je pa omajala revolucija. Provizorična vlada je skušala kredit dvigniti s tem, da je začela sama plačevati vse dolgove. Denar pa je dobila, da je oropala — služkinje, delavce in malomeščane njihovih prihrankov. Izdala je namreč odredbo, po kateri so bile vse hranilne knjižice pod 100 franki — konfiscirane!

To pa finančne stiske še zmeraj ni odpravilo. Treba je bilo torej misliti na nove davke. Ker pa vlada ni mogla obdavčiti industrijalcev — ti so sedeli v vladi —, je obdavčila kmete, ki so morali na vsak frank davka doplačati 45 ct — torej se je davek zvišal za 45%. — Poleg malomeščanstva je dobila vlada proti sebi še kmete. Kakor pa bomo videli, so znali pozneje nezadovoljstvo obojnih razredov kapitalisti spretno izkoristiti v svoj prid.

Proti provizorični vladi pa so začeli boj tudi bankirji — ne z orožjem, nego na borzi. Odpovedali so najprej fabrikantom kredit, kar je imelo za posledico naval na banke. Vladi se je nudila sedaj lepa priložnost, da uniči finančno aristokracijo s tem, da pusti banke falirati. Tega pa ni storila, nego jim je celo nasprotno pomagala zopet na noge. Kapital si je ostal tako samemu sebi zvest: malomeščanom je vzel denar v obliki konfiskacije, kmetom v obliki davkov, obenem pa se je zvezal z včerajšnjim nasprotnikom: s finančno aristokracijo. Bankokracija je po zaslugi industrijalcev zopet dvigala glavo: Kurs je zavil na desno!

Ta kurs pa je imel glavnega sovražnika v proletariatu, čigar moč je bilo treba nujno zlomiti. Njegov zlom je vlada kaj spretno pripravljala. Najprej je privolila v ustanovitev ateljejev, ki so predstavljali »organizacijo dela«: brezposelni delavci so dobili delo z državno plačo. Toda vprav s temi ateljeji je vlada skušala osmešiti idejo socializma. Delavski bataljoni so brez načrta prekopavali ceste, pri čemer je vlada pazila, da se je vršilo delo na najbolj neroden in zanikrni način. In že so se začeli med malomeščani širiti glasovi: »Aha, socializem je državni denar za dozdevno delo, ki nikomur nič ne koristi!« Malomeščanstvo je začelo postrani gledati delavske »postopače«.

Razen tega pa je bilo treba proletariat še razcepiti in tako zmanjšati njegovo udarno moč. Vlada se je pri tem poslužila lumpenproletariata, iz katerega je organizirala 24 bataljonov mobilnih gard, bataljon po 1000 mož. Člani te garde so bili plačani; vlada jim je dala tudi uniforme, da so se ločili od ostalega delavstva. Delavstvo je smatralo v zmoti te garde za svoje, v resnici pa so pozneje v odločilnem trenutku padle delavcem v hrbet.

Proti proletariatu pa je bilo treba spraviti v gibanje še druge sile. Videli smo zgoraj, da je vlada s konfiskacijo malih hranilnih vlog ogorčila malomeščane, z davki pa kmete. Ogorčenost obeh razredov, ki v svoji omejenosti nista videla pravega krivca, je znala vlada spretno izrabiti proti proletariatu, češ: denar je potreben za ateljeje. Tako ni čudno, da so pri volitvah v ustavodajni parlament zmagali docela meščanski republikanci. Ko se je ta parlament 4. maja sestal, sta bila Louis Blanc in Albert docela odstavljena od vlade.

Februarsko republiko so izvojevali delavci na barikadah, zato so se še zmeraj smatrali za prave zmagovalce. Take zmagovalce pa je treba poraziti samo na — ulici. Zato je začel parlament z različnimi odredbami izzivati delavce. Ko je izdal 21. junija zakon, da se delavcem v ateljejih znižajo plače, obenem pa odpuste vsi neporočeni delavci, — tedaj je zavrelo.

Delavcem sedaj ni preostalo drugo: ali udariti ali pa umreti od lakote. 22. junij je bil tisti znameniti dan, ko je proletariat docela samostojno nastopil. Pet dni se je bila krvava bitka, pet dni so držali delavci v šahu vojsko in nacionalno gardo, končno so pod-

legli generalu Cavaignacu. Bitka je bila silno krvava: še med bojem je bilo masakriranih okrog 3000 delavskih ujetnikov.

Dočim je šlo februarja za izpremembo državne oblike, je šlo junija za izpremembo družbenega reda. Zmagal je kapital, junijski poraz delavstva pa je kot senca legel na vse ostale dežele. Na pariškem tlaku nista bila poražena samo nemški in avstrijski proletariat, poražena so bila na njem tudi nacionalna stremiljenja Poljakov, Madžarov in Italijanov.

Ujeti junijski borci

b) Avstrija. Pariška februarska revolucija je bila signal za Srednjo Evropo, kjer se je najprej dvignil Dunaj. Tu je vladal slaboumni Habsburžan Ferdinand I., ki mu je avstrijska zgodovina menda vprav radi tega navzdela priimek Dobrotni. 13. marca je steber reakcionarnega režima Metternich pospravil stvari in pobežnil pred ljudsko jezo preko črno-žoltih mejnikov.

Dunajsko revolucijo je napravilo vse prebivalstvo — razen borzijancev — enodušno. Vlada je sicer skušala prestrašiti meščanstvo in mu ohladiti gorečnost, da mu je naslikala na steno kot strahova anarhijo in socializem, toda meščanstvo se vsaj spočetka teh strahov ni prav nič balo — ne morda iz navdušenja za svobodo, nego iz nevednosti. Metternichov sistem je bil tako popoln, da meščanstvo ni vedelo, kaj naj ti dve besedi pomenita.

Najbolj aktiven je bil v marčnih dneh proletariat, njemu pa se je pridružilo visokošolsko dijaštvo. Vzroke, da se je slednje pridružilo revoluciji, moramo iskati predvsem v silni bedi, ki je v njej dijaštvo životarilo, potem pa tudi v dejstvu, da ni imelo nikakršnega izgleda na boljše službe, ker so se oddajale te samo protežirancem iz vrst plemstva.

Revolucija se je razširila tudi na druge avstrijske pokrajine. Italijani in

Madžari so se skušali osamosvojiti od tiranije; Čehi so sicer revolucijo pozdravili, vendar so bili proti razbitju Avstrije. Zelo žalostno vlogo pa so igrali Hrvati, čemur pa se ne smemo čuditi: Hrvatje še niso imeli lastnega meščanstva, nego maso kmetov, ki so jih vodili domači nižji plemiči. Slovenci na revolucijo sploh nismo bili pripravljene in nismo vedeli ne kod ne kam.

Važno je, da so že v marčnih dneh kmetje povsod stresli raz sebe fevdalni jarem in sicer tako temeljito, kakor v nobeni drugi srednjeevropski deželi. Storili so to tem lažje, ker je bila vsa avstrijska vojska zaposlena v severni Italiji, vlada pa je imela dovolj skrbi in dela z Madžari.

Dunajska marčna revolucija se je izvršila skoroda brez prelivanja krvi. Sistem je bil tako trhel in gnil, da se je že pri prvem sunku sesul. Prav zato pa se je reakcija že po nekaj tednih toliko okorajžila, da je začela dvigati glavo. Že maja je skušala okrniti tiskovni zakon in razpustiti akademsko legijo, ki je bila pravi element »nereda«. Pravočasne demonstracije delavstva, malomeščanstva in dijaštva (15. in 26. maja) so to nakano preprečile.

Toda reakcija je imela medtem pripravljen še nov načrt: 16. maja so peljali na sprehod slaboumnega Ferdinanda I., ki ga je sicer revolucija veselila — saj je bilo na Dunaju zmeraj nekaj streljanja (kakor za njegov god!); zunaj mesta pa so konje pognali, da so se ustavili šele v Innsbrucku na Tirolskem, kamor se je preselil ves dvor. Iz te tipične klerikalne dežele je spletla sedaj reakcija svoje niti do vojske, ki ji je poveljeval Radetzky, ter se zvezala še z Windischgrätzom in Jelačićem. Tako si je reakcija ustvarila resnično moč, medtem ko je dunajska vlada bila brez prave moči; obenem pa je postajalo dunajsko meščanstvo, ki je radi luksuzne industrije živelo od dvora, nezadovoljno, to nezadovoljnost meščanstva pa so še povečale dajatve za brezposelne in pa večno nemirna akademska legija.

Junija 1848 se je sestal na Dunaju ustavodajni parlament, ki je izvršil veliko delo: uzakonil je osvoboditev kmetov. Medtem pa je že tudi Radetzky premagal Italijane in reakcija se je, oprta na zmagovito vojsko, čutila že tako močno, da je spravila dvor zopet v središče države, na Dunaj. 19. avgusta se ji je posrečila šijajna poteza: ta dan je namreč dvor z vlado in vsemi generali inšpiciral nacionalno gardo, ki se je radi tega čutila zelo počaščeno. Takoj nato po je izdala vlada naredbo, po kateri so bile vse podpore brezposelnim ustavljene. Ko je delavstvo zato 23. avgusta mirno demonstriralo, se je nacionalna garda vrgla nanje in jih mnogo pobila. Baza za nadaljno akcijo je bila tako ustvarjena. Sedaj pa se je reakcija z vso silo vrgla na uporne Madžare.

Madžarska revolucija tvori poglavje zase in se je močno razlikovala od drugih revolucij l. 1848. Vodilo jo je prav za prav nižje plemstvo, ki je bilo nezadovoljno z absolutizmom in vlado magnatov. To plemstvo je skušalo samo delati kapitalistično gospodarsko politiko — ustanovilo je n. pr. Donavsko paroplovno družbo, reguliralo Tiso, zidalo je ceste in mostove — ter je bilo pripravljeno odpovedati se vsem srednjeveškim fevdalnim preostankom. Dunajski dvor je sovražilo, kajti slednji je smatral Ogrsko samo za bogato kolonijo, ki jo je treba molzti kakor molzno kravo. Iz teh razmer šele docela razumemo bistvo madžarske revolucije: bila je silnejša, ker se pomeščanjenemu plemstvu še ni bilo treba bati proletariata, in pa zato, ker jo je pač vodilo vojaško izšolano plemstvo. Kakor vse meščanske revolucije je bila tudi madžarska močno nacionalno pobarvana. To ji je pa bilo v veliko škodo.

Operacije proti Madžarom je vlada, ki je bila v rokah birokracije, skrbno pripravila. 5. oktobra je izdal cesar dekret, s katerim je razpustil ogrski parlament, obenem pa je imenoval hrvatskega bana Jelačića za poveljnika protimadžarskih čet. Pri tem je dvor kaj spretno izbral nacionalno nasprotje med

Madžari in Hrvati. Madžarska revolucionarna vlada, ki so poleg meščana Kossútha in še enega meščana sedeli v njej samo zastopniki nizjega plemstva, je smatrala Hrvatsko za del ogrske države. Pri tem je madžarska vlada zadela na odpor hrvatskega plemstva, ki ni maralo o odpravi fevdalizma nič slišati in je zato stalo na stališču hrvatske samostojnosti; še bolj pa je madžarska vlada razžalila nacionalni čut hrvatske inteligence, ki je bila docela zajeta in prepojena z ilirsko idejo, zahtevajoč nacionalno in kulturno edinstvo Jugoslovanov. Za večino Hrvatov je pomenila protimadžarska vojna nacionalno vojno proti obsovražnim Madžarom, ki so skušali ponižati Hrvatsko. Ko je Jelačić odrinil z vojsko preko Drave, so ga spremljale zato simpatije celotnega hrvatskega naroda. Nihče ni tedaj pomislil na to, da bo zveza z avstrijskim dvorom Hrvatska drago plačala: od dvora je dobila namreč pozneje za plačilo isto, kar Madžari za kazen, namreč: centralistični absolutizem in pomenčevanje.

Napad na Ogrsko pa bi se naj izvršil koncentrično iz dveh strani. 5. oktobra je dobila namreč tudi avstrijska vojska, ki je bila nastanjena na Dunaju, povelje, naj odrine proti Madžarom. Ta ukaz pa je dvignil ves Dunaj na noge; vsakdo je namreč čutil ozko povezanost med usodo madžarske in dunajske revolucije ter se je zavedal, da pomenja zadušitev ogrske revolucije reakcije tudi v Avstriji ter konec vseh komaj priborjenih svoboščin. Tako je prišlo do znamenite oktobrske vstaje: 6. oktobra je tekla po dunajskih ulicah kri. Ljudska množica je po kratkem boju zmagala in preprečila odhod vojske na Ogrsko. Glavna žrtev ljudske jeze je bil vojni minister Latour, ki ga je razjarjena množica najprej ubila, nato pa še obesila na kandelaber.

Radi nezanesljivosti same vojske je sedaj dvor drugič pobegnil, to pot v moravsko mesto Olomuc, kamor se je preselila tudi večina vlade obenem s slovanskimi poslanci. V Olomucu se je reakcije začela takoj pripravljati na protitudarec. Predvsem je bilo treba osvojiti Dunaj. Poveljstvo protidunajskih čet je izročil cesar Windischgrätzu, ki se je že v poletju »odlikoval«² z napadom na Prago, kjer je prav tedaj zboroval slovanski kongres. — Proti Dunaju pa se je obrnil tudi Jelačić, ki so ga Madžari pri Stolnem Belem gradu premagali in ga prisilili v umik na avstrijsko ozemlje. Do 26. oktobra se je zbralo okrog Dunaja do 60.000 cesarskih vojakov.

Na Dunaju je zavladala tedaj velika zmešnjava. Od vlade je ostal v njem minister Kraus, čigar naloga je bila, da reši blagajne za kontrarevolucijo. Na Dunaju pa je ostal tudi del parlamenta, ki pa se ni znašel v situaciji: namesto da bi se konstituiral kot konvent, si ni ničesar bolj želel kakor sporazum s cesarjem. Oblast je bila v rokah demokratičnega odbora, ki je oborožil tudi proletariat. Vendar pa je manjkalo vsepovsod prave organizacije in krepkega vodstva. Vsega tega tudi Marx ni mogel ustvariti, ko je prihitel za nekaj dni na Dunaj.

V takih razmerah je moral Dunaj nujno propasti: zunaj je bil trden obroč dobro disciplinirane vojske, znotraj razcepljenost in celo izdajstvo. Dunaj bi mogla rešiti edinole pomoč od zunaj. Ta pomoč bi utegnila priti od treh strani: od kmetov, Madžarov ali nemške revolucije.

Videlo smo, da je marčna revolucija osvobodila kmete. Ti so se sedaj v svojem egoizmu oddolžili revoluciji na ta način, da niso mislili na nič drugo, nego na to, kako bi ogroženemu Dunaju čim draže prodali živež, ki ga je potreboval za daljšo obrambo. — Čeprav se je usoda madžarske revolucije odločevala sedaj na Dunaju in se je Dunaj dvignil samo zato, da jo reši, tudi Madžari niso prišli Dunaju na pomoč, ker so ves svoj boj vodili na podlagi državnopravnih zapisanih pravic in zato niso marali vkorakati na tuje ozemlje. — Pa tudi nemška revolucija ni nič ukrenila za pomoč. Frankfurtški par-

lament, ki je bil predstavnik nemške revolucije, je poslal dva odposlanca na Dunaj, ki bi naj posredovala med njim in cesarjem. Levo krilo tega parlamenta pa je še na svojo pest poslalo dva poslanca — eden izmed njih je bil Robert Blum. Ko je prišel Blum na Dunaj, je spoznal, da se pripravlja na Dunaju odločilna bitka nemške revolucije. Zato ga ni zapustil, nego je prevzel celo vodstvo oddelka ter se prav hlabro boril proti cesarskim. Po zavzetju mesta je bil postavljen pred preki sod in ustreljen: s svojo mučeniško smrtjo je rešil čast frankfurtske levice — vsaj za nekaj časa.

Robert Blum

26. oktobra je začel Windischgrätz že z napadi, odločilna bitka pa se je vnela 28. oktobra. Ta dan se je vojaštvu po deveturni bitki posrečilo zasesti predmestja, nakar je nastal v dunajskem vodstvu spor, ali naj se boj nadaljuje ali pa naj se kapitulira. Delavci niso marali o kapitulaciji nič slišati, pač pa je meščanstvo poslalo v sovražni tabor deputacijo, ki je ponudila mir; le Windischgrätzova bedastoča je kapitulacijo preprečila. Tako se je boj nadaljeval do 30. oktobra opoldne, ko je meščanstvo končno javno izdalo revolucijo. Že preje je pokvarilo dokaj obrambnih sredstev, opoldne pa je odšla nova deputacija k Windischgrätzu, proseč ga, naj osvobodi mesto od — proletarita. 1. novembra je bilo mesto docela v rokah protirevolucionarne vojske, nakar se je začelo strašno maščevanje nad uporniki. Na Dunaju je zavladala strahovlada.

Reakcija je zmagala, oktobrski dnevi pa so za srednjeevropsko revolucijo istega usodnega pomena kakor junijski za francosko.

c) Nemčija. Francoski februarški vihar je naprej vplival na južno in zapadno Nemčijo, kjer je prevzel oblast meščanski razred z gesli: svoboda tiska, poročna sodišča, svoboda združevanja, splošna volilna pravica in oborožitev ljudstva.

Še v času, ko so se v nekaterih nemških državah podirali prestoli, je pruski kralj Friderik Viljem IV. mislil, da se bo revolucija pred njegovimi mejami ustavila, in zato ni kar nič pohitel z reformami. Ko pa je prispela v Berlin vest o dunajski revoluciji in o pobegu Metternicha, se je situacija zostrila. Sedaj je tudi Friderik Viljem IV. nekoliko popustil, vendar samo toliko, da je razžgal ogorčenost berlinskega proletariata. Slednji je stopil 18. marca na plan, zahtevajoč tudi v Prusiji korenitejših reform. Proti proletariatu je nastopilo vojaštvo — 14.000 mož s 36 topovi — in vnela se je srdita poulična bitka, ki je trajala od opoldne 18. marca do jutranjih ur naslednjega dne, ko se je moralo utrujeno vojaštvo umakniti. Tako je revolucija

Barikade na berlinski Friderikovi cesti 18. marca

zmagala; sedaj so se vsepovsod ustanovljale nacionalne garde, kralj je imenoval liberalno ministrstvo, ki sta bila v njem dva zastopnika meščanstva, obenem je pa še obljubil ustavo. S tem je bila revolucija za meščanski razred končana. Proletariat, ki se je boril na barikadah, je izšel iz nje praznih rok.

Nemška buržuazija je pripravljala revolucijo, da bi razbila stari sistem in ustvarila enotno nemško meščansko republiko. Sedaj se je zadovoljila samo z drobtinicami in obljubami — ker se je bala proletariata. Nova vlada je predvsem skrbela za obnovo državne avtoritete in je zato pustila tudi ves stari personal v državni upravi. Friderik Viljem IV. je znal strah velemeščanstva pred delavstvom spretno izrabljati ter ga je imel trdno v svojih rokah. V strahu pred delavstvom se je nemško meščanstvo zateklo k do- včerajšnjim sovražnikom: k birokraciji in junkerjem, pri čemer je docela pozabilo na nevarnost, ki je grozila z desne.

Prav radi teh razmer je zelo narasla demokratična stranka, ki je bila z ravnanjem velemeščanstva zmeraj bolj nezadovoljna. Pristaši te stranke so bili malomeščani in delavci. Njene zahteve so bile: splošna volilna pravica, enotna Nemčija z enim parlamentom; tema zahtevama je proletariat pridružil še zahtevo po republiki. Z demokratično stranko je šel velik del proletariata; izven nje pa so ostali najzavednejši delavci, ki se jim je polagoma posrečilo, da so izvabili k sebi precej delavstva iz demokratične stranke, k čemu so v veliki meri pripomogli malomeščani radi svoje brezprogramnosti.

Kmetje so tudi v Nemčiji vrgli raz sebe fevdalni jarem, vendar je bil po treh mesecih fevdalizem v Prusiji zopet obnovljen. To je bila posledica naslonitve velemeščanstva na stebre prejšnjega sistema, na junckerje. Tako je velemeščanstvo iz strahu pred delavstvom izdalo svojega zaveznika: kmete.

Tako je ostal kot edini vidni sad nemške revolucije frankfurtski parlament, ki je zboroval v Frankfurtu in se smatral za predstavnika celotnega nemškega naroda. Njegova naloga je predvsem bila, da zedini ves nemški narod v enotno državo, za kar pa mu je nedostajalo moči. Ta parlament je smatral, da je nad vsemi nemškimi vladami, v resnici je bil pod njimi. Iz sebe ni izvolil niti vlade, ki bi vladala Nemčiji, niti si ni ustvaril oborožene sile, ki bi dala njegovim sklepom poudarek. Tako je ostal ta parlament zbirališče debatantov, ki so sicer mnogo debatirali, ki pa niso mogli niti vladi najmanjše nemške državnice kaj vsiliti: za njegove sklepe se ni nihče brigal in tako ni mogel odpraviti niti carinskih mej med posameznimi državicami.

Vkljub vsemu temu pa so se frankfurtskega parlamenta bale spočetka vse nemške vlade, zato so spletle proti njemu celo mrežo intrig. Taka intriga je na primer bila, da je vlada vsake dežele sklicala lasten parlament. Dočim so ti parlamenti posameznih držav imeli vsaj nekaj moči, je bil frankfurtski parlament parlament imaginarne države, ki je nikjer ni bilo. Zato so tudi njegovi sklepi doneli v prazno.

Nemška revolucija je zbudila tudi močno nacionalno gibanje med Poljaki v vzhodni Prusiji, ki so začeli zahtevati obnovitev samostojne poljske države. Ta obnovitev pa bi se mogla izvršiti edinole z vojno proti Rusiji, ki si je po zadnji delitvi Poljske osvojila največji kos poljske zemlje. Vojna proti Rusiji je bila v Nemčiji močno popularna, ker je bila Rusija še glavni steber evropske reakcije. Nemško meščanstvo pa se je protiruske vojne ustrašilo, zato je že aprila 1848 zadušilo v krvi poljsko gibanje. V teh bojih na Poljskem se je pruska vojska znova organizirala: postala je sposobna za boj proti nemški revoluciji sami.

Iz strahu pred delavstvom je napravilo nemško velemeščanstvo nepopravljive napake: naslonilo se je na junckerje, izdalo s tem svoje lastne koristi, obenem pa je izdalo še kmete in Poljake. Samo ob sebi umevno je, da je s takim postopanjem olajšalo delo reakciji, ki je čakala samo še ugodnega trenutka, da stopi znova na plan. Dva dogodka sta ji zlasti prišla v prid: pariški junijski dnevi, predvsem pa dunajski oktober.

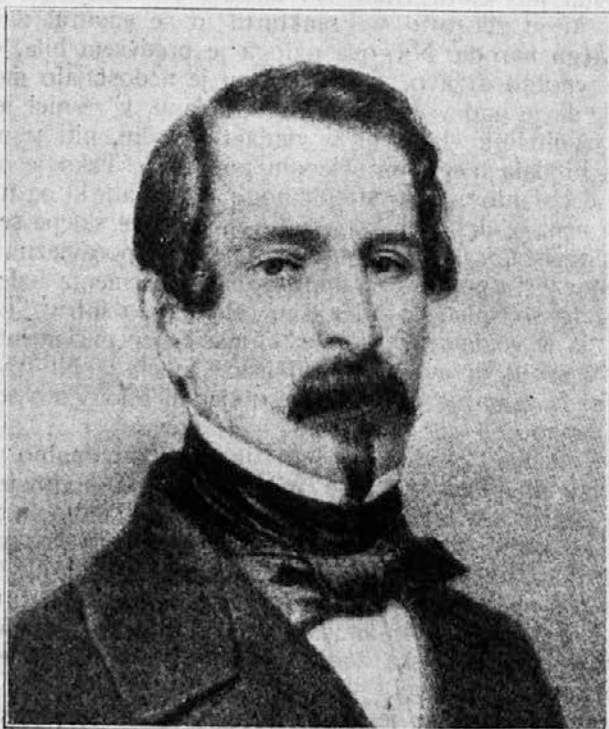
Kmalu po padcu Dunaja je Friderik Viljem IV. obnovil plemiške privilegije, imenoval novo vlado, pruski parlament pa je poslal iz Berlina v Brandenburg, kjer niso mogle nanj vplivati množice. V Berlin je medtem vkorakal general Wrangel, ki se mu je mesto mirno udalo. Sedaj je bila razpuščena nacionalna garda, 5. decembra pa še pruski parlament; z istim dekretom je bila oktroirana nova ustava.

Evropski položaj ob koncu 1. 1848 je bil sledeč: v Franciji je bila po junijskem porazu strta moč proletariata, dočim se je meščanska republika utrdila; v Avstriji je zmagovita reakcija zasedla Dunaj — preostal ji je samo

še boj z Madžari; v Nemčiji se je reakcija polastila največje nemške države — Prusije, obračunati je morala samo še s frankfurtsko skupščino ter pomagati reakciji v ostalih nemških državah na noge.

7. Zmagovalka reakcija

a) **Francija.** V junijski bitki je v Franciji zmagala industrijska buržuazija. Obenem s proletariatom pa je bilo v njej poraženo prav tisto malomeščanstvo, ki se je v junijskih dneh borilo proti delavstvu. Francosko malomeščanstvo se v tistih dneh ni kar nič zavedalo, da bo igralo večjo vlogo samo toliko časa, dokler bodo stale za njim strnjene vrste delavstva. Tako pa je malomeščanstvo izgubilo sedaj hrbišče, in ko se je vrnilo v svoje male trgo-

Louis Napoleon

vinice in obrtne delavnice, mu je velekapital predložil dolžna pisma: ker ni imelo nikjer nobene zaslombe več, denarja pa tudi ne, je zapel boben. Tako je prišlo do paradoksa, da se je malomeščanstvo v junijskih dneh borilo za ohranitev lastnine, ki niti ni bila več njegova.

Poraz pa je, kajpak, težko občutilo tudi delavstvo: odpravljen je bil sedaj zakon o deseturniku, zborovalno pravo je bilo omejeno, uvedena je bila kavčija za časnike. Prav tako je bila poslabšana tudi ustava (z dne 2. dec. 1848), ki ne priznava več pravice na delo in ne progresivnega davka. Takoj po sprejetju ustave so bile volitve za predsednika republike (10. dec.); v njih je predvsem s kmečkimi glasovi zmagal nov mož, Louis Bonaparte.

Zgodovina francoske republike od 1. 1849—1851 ni nič drugega kakor sistematično ubijanje vseh republikanskih institucij ter priprava za obnov-

ljenje monarhije. Že v začetku l. 1849 so začeli bonapartisti sistematično trebiti republikance iz državnih služb, tako da je ostala edina republikanska trdnjava ustavodajni parlament. Ta pa je svoje delo že dovršil, razen tega pa so se republikanci v njem tako slabo obnašali, da ni nihče žaloval, ko je bil maja meseca 1849 razpuščen. Na njegovo mesto je stopil zakonodajni parlament, ki je imela v njem pretežno večino rojalistična »stranka reda«. Delavstvo je v tem parlamentu zastopala socialno demokratična stranka, ki so se ji pridružili sedaj tudi razočarani malomeščani, ki so spoznali svojo zmoto.

Razočarano malomeščanstvo je bilo po porazu delavstva tisti element, ki je skušal nadaljevati boj proti reakciji. 13. junija 1849 je to malomeščanstvo odšlo na ulice in skušalo uprizoriti novo revolucijo, ki pa se je končala prav na malomeščanski način: ko se je prikazalo vojaštvo, so se mase razpršile. Tako je bila tudi moč malomeščanstva zlomljena na ulici, še preden je prišlo do bitke.

Medtem pa se je tudi v meščanskem taboru izvršil poseben proces. V revoluciji je sicer zmagala industrijska buržuazija, vendar pa je začela v tej dobi zopet dobivati odločilni vpliv finančna aristokracija. Ta proces je bil docela naraven in je temeljil v francoskih ekonomskih razmerah: v Franciji je bila industrija le slabo razvita; kjer pa ni industrije, tudi ni izvoza, in kjer ni izvoza, ni državni proračun uravnotežen. Vlada je morala apelirati znova na mošnje bankirjev, 1. novembra 1849 pa so dobili celo mesta v vladi.

S samimi posojili se zopet ni dalo živeti in tako je bilo treba zvišati davke. Teh se ni dalo dobiti ne od industrialcev in ne od bankirjev — saj so oboji sedeli na vladi —, in tako je bil 1. januarja 1850 znova uveden vinski davek. V Franciji je živel tedaj 12 milijonov prebivalstva od vinogradništva. Vprav vinski davek pa je bil med Francozi najbolj obsovražen davek, ker je združeval v sebi vse najslabše lastnosti francoskega davčnega sistema; že Napoleon Bonaparte je na Sv. Heleni dejal, da ga je vrgel prav za prav vinski davek, ki mu je odtujil južnofrancosko prebivalstvo. Tisti kmetje, ki so dali decembra 1848 Louisu Napoleonu tolikšno večino, so bili razočarani, stopili so v opozicijo ter se pridružili socialno demokratični stranki, ki se je začela znova širiti in je pri volitvah 10. marca 1850 odnesla tudi zmago.

Zmage 10. marca 1850 pa se ni dalo več izkoristiti, kajti medtem se je situacija v Evropi že docela izpremenila. Trgovska kriza je že l. 1847 dosegla svoj višek, 1848 so se pojavili v Evropi že prvi znaki nove gospodarske prosperitete, ki se je 1849 že splošno razmahnila. Ljudje, ki so dve leti preživeli v neprestani razburkanosti, so bili izčrpani — in tako se je reakcija vkljub vsemu utrdila. Gospodarska prosperiteta je utrdila tudi položaj Louisa Napoleona, ki se je začel pripravljati na izvedbo svojih skrivnih načrtov. L. 1852 je pretekla doba njegovega predsedništva, od katerega pa ni kar nič mislil odstopiti. Situacija je bila za njegove načrte ugodna: delavsvo je bilo premagano, malomeščanstvo oslABLJENO, meščanstvo razkosano v skupine, parlament je predstavljal samo še senco, vojska in uradništvo sta bila v njegovih rokah, prav tako pa tudi vlada. Ker se je zavedal, da bi pri novih predsedniških volitvah sicer propadel, je napravil v noči med 1. in 2. decembra 1850 državni udar. To noč je dal aretirati vse, o katerih je sumil, da so skriti republikanci; v proklamaciji je proglasil, da bo vladal deset let kot predsednik, vlado je napravil neodvisno od parlamenta, obenem je pa še uvedel dvodolni sistem. Čez leto dni (2. decembra 1851) pa si je posadil kot Napoleon III. cesarsko krono na glavo. Vladal je celih 20 let; pod njegovo vlado se je razpasla tista korupcija in gniloba, ki ju tako sijajno opisuje E. Zola v svojih romanih v seriji romanov Rougon Macquart. Te razmere so privedle l. 1871 v francosko-nemški vojni do strašnega poloma.

Z državnim udarom je bila vlada francoske buržuazije končana; namesto nje je zavladał cesarizem, ki se je naslanjal deloma na kmete, predvsem pa na kupljivi lumpenproletariat. Meščanstvo si je samo bilo krivo svoje nesreče. Karl Marx pravi o tem: »Francosko meščanstvo je proslavljalo sabljo; sablja je zavladała nad njim. Uničilo je revolucionarni tisk; uničen je bil njen tisk. Parlament je postavilo pod policijsko nadzorstvo; njegovi saloni so prišli pod policijsko nadzorstvo. Razpustilo je demokratične nacionalne garde; njegove lastne nacionalne garde so bile razpuščene. Proglasilo je obsedno stanje; obsedno stanje je bilo nad njim proglašeno... Pouk ljudstva je dalo duhovščini v roke; duhovščina se je polastila celotnega pouka. Pošiljalo je ljudi brez obsodbe v kazenske kolonije; tudi njega so brez obsodbe pošiljali tja...«

Honoré Daumier, Revolucija je končana

b) Avstrija. Po zavzetju Dunaja in utrditvi reakcije v avstrijskih deželah je preostala samo še Ogrska kot edino ognjišče revolucije. Dvor se je začel sedaj skrbno pripravljati, da tudi to poslednje ognjišče zaduši.

V zadnjih decembrskih dneh l. 1848 je zbežal ogrski parlament v Debreczin, kjer se je za Tisinim močvirjem čutil varnejšega kakor v izpostavljeni Budimpešti. Tako je poveljnik protimadžarskih čet Windischgrätz 5. jan. 1849 lahko brez boja vkorakal v Budimpešto, kjer je uvedel najstrahotnejši režim. Po svojem bistvu je bil Windischgrätz bolj krvnik kakor vojak: namesto da bi prodiral dalje, je njegovi naravi bolj prijalo, da je divjal med Madžari. Kossuth je bil sicer pripravljen pogajati se z njim, a je dobil od Windischgrätza stereotipni odgovor: z uporniki se ne pogajam!

Dvor sam je bil o situaciji na Ogrskem docela napak informiran in je zato 4. marca 1849 proklamiral za Ogrsko novo centralistično ustavo, s katero bi izgubila Ogrska osemstoletno avtonomijo. To je pa zadoščalo, da se je ves madžarski narod kakor en mož dvignil proti tlačiteljem ter jih v odločilnih bitkah od 1. do 7. aprila docela premagal. Vsa Ogrska je bila zopet v rokah vstašev, dvor pa je odpoklical Windischgrätza. 14. aprila je bila nato v Debreczinu Habsburška hiša odstavljena, s čimer je dosegla madžarska revolucija

višek. Obenem je bil Kossuth imenovan za začasnega guvernerja ogrske republike in je sestavil docela republikansko vlado.

Madžarska revolucija, ki jo je vodilo prvotno nezadovoljno nižje plemstvo, je prišla sedaj v meščanske roke, kaže pa vse slabosti meščanskih revolucij 19. stol. Ta revolucija bi se utegnila vzdržati le, če bi zanesla zastavo revolucije preko ogrskih meja, kar ni bilo težko napraviti: madžarska vojska bi morala samo vkorakati v Avstrijo in pozvati avstrijsko ljudstvo k orožju. Namesto tega pa so Madžari samo izgubljali čas, dokler ni reakcija na novo zbrala svoje moči.

Ker avstrijski dvor ni zaupal dovolj svojim močem, je poklical za zadušitev madžarske revolucije na pomoč Ruse, ki so se takoj odzvali. Junija 1849 je bila Ogrska že obkoljena z 280.000 vojaki, proti katerim je lahko postavila samo 140.000 mož. Po načrtu so Avstrijci korakali proti Budimpešti, Rusi pa so vdrlji prek Karpatov.

Sredi junija so se začeli boji. Poveljnik madžarske vojske je bil Görgei, ki je sicer Avstrijce v nekaj bitkah premagal, začel pa je stremeti po diktaturi. Bil je dovolj naiven, da je menil, da se bo z Rusi lahko pogodil. To njegovo izdajstvo je vzelo vojski ves elan in 13. avgusta je bil premagan zadnji ostanek madžarske vojske pri Vilagosu. 6. oktobra so bili vsi madžarski generali, ki se jim ni v pravem času posrečilo pobegniti na turška tla, obešeni v Aradu.

Ogrska, ki jo je avstrijski dvor smatral samo za bogato kolonijo, je bila zopet poteptana; zadnje revolucionarno ognjišče v Evropi je bilo zadušeno.

Medtem so se tudi v sami Avstriji izvršile velike izpremembe. 2. decembra 1848 je reakcija s spretno potezo prisilila slaboumnega in vse premalo energičnega Ferdinanda, da se je odpovedal prestolu, ki ga je zasedel Franc Jožef I. Slednji je energično posegel v dogodke, da bi čim prej likvidiral ostanke revolucionarne dobe. Zasedbo dela Ogrske po Windischgrätzju je uporabil, da je 4. marca 1849 z vojaštvom razgnal avstrijski parlament, ki je zboroval v malem moravskem mestu Kromerizu in se posvetoval o novi ustavi. Poslanci so se dali mirno razgnati. Obenem pa je cesar še isti dan proklamiral novo oktroirano ustavo, ki je bila strogo centralistična. Toda tudi ta ustava je služila reakciji samo za pretevo. kajti 31. dec. 1851 je bila odpravljena. Sedaj je zavladal v Avstriji najstrožji centralistični absolutizem. V vladi je sedel sicer meščan Bach, revolucionar iz l. 1848, ki pa ni kot notranji minister nič manj absolutistično nastopal kakor plemstvo. Slednje je sicer izgubilo gospodarske privilegije, vendar je imelo na vlado odločilni vpliv. Bachov režim je vladal Avstriji deset let in jo je s slabo finančno politiko in z zunanjimi neuspehi privedel na rob propada. Pod njim je imela nemškoavstrijska buržuazija v gospodarstvu proste roke — 50ta leta so bila v Avstriji tista leta, ko se je zgradilo največ novih tovarn —, pač pa je Bach zatrl s silo vsako nacionalno gibanje. Slovani, ki so pomagali Avstriji na noge in dejansko z vso silo podprli kontrarevolucijo, so dobili za plačilo — najhujše zatiranje.

c) Nemčija. Ko se je novembra 1848 reakcija v Prusiji dodobra usidrala, je uporabila vso svojo silo, da bi zatrla revolucionarno gibanje tudi v ostalih nemških državah. Malomeščanstvo in meščanstvo teh nemških dežel je imelo skupno središče — frankfurtski parlament, ki si je ustvaril precej močno demokratsko fronto med narodom, ko je januarja 1849 proglasil, da imajo vsi njegovi sklepi zakonito moč.

4. marca 1849 je dunajska vlada s svojo oktroirano ustavo vrgla frankfurtskemu parlamentu rokavico: s tem, da je ta ustava proglasila Avstrijo za neodvisno in nedeljivo monarhijo, ni več priznavala frankfurtskega parlamenta.

Ker pa je bila glavna naloga tega parlamenta, da izvede generalno zahtevo nemškega meščanstva, namreč zedinjenje Nemčije v enotno državo, in ker ni bilo z Avstrijo nič, se je vrgel ta parlament na trebuh pred prusko vlado in Friderikom Viljemom IV. Ustava za enotno Nemčijo je bila medtem v Frankfurtu sprejeta, za vladarja celotne Nemčije pa je bil izvoljen pruski kralj (28. marca). Posebna deputacija, ki jo je poslal parlament v Berlin, je imela nalogo, da mu ponudi krono. Toda ta krona je bila samo papirnata, kajti Friderik Viljem IV. jo je odklonil z motivacijo, da je tako dolgo ne more sprejeti, dokler ga vsi knezi in vladarji ostalih nemških dežel ne priznajo za vladarja enotne Nemčije. Pravi razlog odklonitve pa razvidimo iz pisma, ki ga je pisal Friderik Viljem IV. svojemu prijatelju Bunsenu. V njem pravi: »Krona, ki bi jo Hohenzollerovec smel sprejeti, če bi bile razmere za to ugodne, ne sme biti krona, ki bi jo ponudila čeprav s soglašanjem knezov — skupščina, ki je nastala iz revolucije; taka krona je vse preveč podobna poulični kroni Louisa Philippa.¹⁾ Hohenzollerovec sme sprejeti samo krono, ki nosi božje znamenje, ki napravi tistega, ki jo nosi, po svetem opraviilu za vladarja po božji milosti... Tista krona, ki jo, žal, mislite, pa je onečaščena, smrdi po smradu revolucije 1848, ki je najbolj prostaška, najbolj neumna, najslabša, čeprav — hvala Bogu — ne najbolj hudobna revolucija tega stoletja. In tak imaginaren obroč, ki je spečen iz nesnage, naj si posadi na glavo legitimni pruski kralj, ki ima čast, da nosi čeprav ne najstarejšo, pa vendar najplemenitejšo krono, ki ni bila nikomur ukradena?«

Ustava, ki jo je izdelal frankfurtski parlament, je bila še precej liberalna, kajti mnogo njenih členov je bilo sprejetih še v dobi, ko je bil revolucionarni val še močan. Zato je bila za to ustavo vsa buržuazija, zlasti navdušeno pa je bilo zanjo malomeščanstvo. Pač pa jo je pruska vlada proglasila za »anarhično« in je koncentrirala svoje čete tri dni pohoda daleč od Frankfurta; obenem pa je pruska vlada pozvala še vse ostale nemške države, naj odpravijo svoje parlamente, če bi se izrekli za frankfurtsko ustavo.

Vse te priprave pruske vlade pa so povzročile, da je v Nemčiji še enkrat zavrelo. Borbi za novo ustavo se niso pridružili samo meščani in malomeščani, nego tudi kmetje in delavci, čeprav ni bila njihova, a jim je dala vsaj možnost nadaljnjega razvoja. Frankfurtskemu parlamentu, iz katerega so odšli deloma na poziv vlad, deloma pa sami od sebe desničarji, je bilo treba samo apelirati na ljudske množice.

4. maja se je začela radi nakan pruske reakcije vstaja v Dresdenu; Saški so sledile še druge nemške države. Tako je bila vsa zapadna Nemčija v taboru napredka. Treba je bilo samo odločnosti, kajti le odločnost pritegne v gibanje cincarje, ki so v takih priložnostih najmnogoštevilnejši.

V bojih, ki so se razvili, se je zopet najbolj odločno borilo delavstvo; kmetje so posegli v bitko šele takrat, ko se je že nagibala zmaga na stran delavstva; ob neugodni situaciji pa so najprej zapustili zastavo dijaki. — Zlasti krvave bitke so se razvile v Dresdenu, kjer se je zlasti odlikoval ruski anarhist Mihael Bakunin. Močno je bilo tudi gibanje na Badenskem, toda malomeščanstvo, ki ga je vodilo, je kmalu zaneslo vanj zmedo.

Sredi julija 1849 je bilo revolucije v Nemčiji konec, zavlada je reakcija. Že 18. junija pa je württenberška vlada na pritisk Prusije zaprla frankfurtski parlament: izginil je s pozornice, ne da bi to kdo prav za prav opazil.

¹⁾ Louis Philippe je prišel na prestol — kakor smo videli — po revoluciji l. 1830. Posadila ga je na prestol buržuazija.

8. Zaključek

Voditeljica revolucionarnega leta 1848 je bila buržuazija. V Franciji si je osvojila vladu proti finančni aristokraciji, v Nemčiji in Avstriji pa je veljal njen boj ostankom fevdalizma. Vzporedno s tem bojem se je vršil še boj Poljakov, Italijanov in Madžarov za nacionalno osvoboditev. Po propadu revolucije je v Franciji zavladal cesarizem Napoleona III., v Avstriji in Nemčiji pa so prišle povsod zopet stare sile na površje. Vendar pa se je v Avstriji osvobodil vsaj kmetiški razred, dočim v Nemčiji ni mogla buržuazija izvesti niti svoje prve zahteve: združitve Nemčije v enotno državo.

Zapadnoevropska in srednjeevropska reakcija pa je vendar pustila industriji prosto pot — in to je bilo tudi nekaj. V vladah so sicer sedeli večjidel plemiči, v gospodarstvu pa je govorilo meščanstvo. Odkritje kalifornijskega zlata je povzročilo po vsem svetu gospodarsko prosperiteto: produktivne sile so naraščale in z njimi faktična moč meščanskega razreda. V 60tih letih je bil Napoleon III. že prisiljen, da mu je popuščal, v Avstriji pa si je meščanstvo osvojilo oblast v začetku 60tih let. Nemčija se je zedinila šele l. 1871 — in sicer od zgoraj.

V revolucionarnem letu 1848 je stal vsepovsod v prvih vrstah proletariat, ki je predvsem krvável na barikadah. V 50tih letih je bil preveč izmučen, da bi se mogel ganiti, razen tega so bile tudi njegove organizacije razbite. Toda v 60tih letih vstane proletariat vnovič na plan: 1864 je bila ustanovljena 1. internacionala s sedežem v Londonu, ki je združevala delavce vseh dežel.

(Literatura: Otto Rühle, Die Revolutionen Europas, II. in III. zvezek. Verlag Kaden & Komp. Dresden 1927. — Franz Mehring, Zur deutschen Geschichte. Soziologische Verlagsanstalt 1931. — Karl Marx, Die Klassenkämpfe in Frankreich 1848—1850. »Vorwärts« Berlin 1895. — Karl Marx, Revolution und Kontrerevolution in Deutschland; preveđel Kautsky; Dietz, Stuttgart 1896. — Heinrich Cunow, Allgemeine Wirtschaftsgeschichte, 3. zv. J. H. W. Dietz Nachf. Berlin 1931.)

Čiščenje zob

Da se odstrani kislina v ustih in nešteti mikrobi, ki se zbirajo iz ostankov jedil, je potrebno, da se čisti zobovje s široko ne preveč trdo zobno ščetko in da se za čiščenje uporablja sredstvo, ki radi tvorjenja obilne pene prodre v vse koticke zob in ustne dupline. To sredstvo mora temeljito čistiti, ne da bi pri tem škodovalo sklenini, kakor je to slučaj pri kislinah. Tudi sluznice se ne smejo dražiti, kar se često zgodi z raznimi sredstvi za razkuževanje. —

Redna nega zob je neobhodno potrebna, ker bodo samo redno in pravilno negovani zobje ostali zdravi in trdni. Zobje se morajo čistiti vsaj dvakrat na dan in sicer zjutraj, ko vstanete in zvečer, preden greste spat. Najuspešnejše sredstvo za čiščenje zob je zobna pasta SARGOV KALODONT, ki ima ugoden okus, razvija obilno peno, prodre v vse dele ustne dupline in ima to svojstvo, da uničuje zaostale bakterije. V zadnjem času ima SARGOV KALODONT dodatek sulforicinoleat po Dr. Bräunlichu, kateri na podlagi preiskovanj zobne klinike na bazelskem vseučilišču uspešno odpravlja zobni kamen in prepreči njegovo ponovno tvoritev. Od zdravih zob je odvisno tudi zdravje prebavnih organov, a večkrat tudi zdravje celega organizma. Zato je potrebno, da se razen rednega čiščenja dajo zobje dvakrat na leto pregledati po vestnem zobnem strokovnjaku. Samo tisti, ki v mladosti pazi na svoje zobe in polaga važnost na pravilno nego, bo v poznejših letih ponosen na zdravje in lepoto svojih zob. —

Ina Slokanova, Na trgu

— *Ciklame, ciklame, gospa...
dvajset šopkov za dinar, gospa...
kupite, kupite!*

*Dolga vrsta otrok se sivega zida tišči —
glad jim gleda iz oči in iz bledih, upadlih lic.
Visoko dvigajo košarice s cvetjem,
čudno pojoče glaski zvene:*

— *Kupite gospa... ciklame, encijan,
vsaj za en dinar... kupite gospa!*

*O marsičem še govore blede obrazki otrok.
Nemo pripovedujejo o visokih gorah
in skritih stezah, kjer so cvetje iskali,
o očetih, ki so se kdove kje po širokem svetu za srečo pehali,
dokler se niso vrnili zgarani in revni, —
o polpodrtih bajtah govore, kjer kruha ni, niti soli...
In še o marsičem...*

*Toda saj tega nihče ne ve,
saj se nihče v te drobne obrazke ne zazre
s toplo, razumevajočo misljo.*

*Saj so tako majhni, tako drobni, neznatni
in gospodinje imajo toliko skrbi,
kupiti bo treba piščance in smetano,
maslo in mast in še toliko, toliko drugih stvari.*

— *Ciklame, encijan,
vsaj za en dinar... kupite, kupite!
hripavo in žalostno od sivega zidu zveni...*

*In opoldne, ko je trg prazen in zvonovi pojo, —
ko gospodinje prinašajo na mizo slastno kosilo, —
otroci odhajajo...*

*Sklonjeni v prežalostni procesiji gredo,
po prašni, brezkončni cesti se trudni in lačni vračajo
v skrite bajte, ki so kdove kje,
kjer sonca ni,
kjer ni kruha, ni soli...*

V pravo uteho za živčno bolne je nedavno izšla obširna razprava o novem načinu hranjenja, s katerim so se že mnogi rešili svoje bolezni. Vsak bralec, ki to razpravo zahteva po dopisnici (frankiranje z Din 1.75) od tvrdke Ernst Pasternack, Berlin SO, Michaelkirchplatz 13, Abt. J, dobi isto takoj brezplačno in poštne prost.

Bolezni revme, bolezni v križu, poapnenje žil in vodenice dobe popolnoma brezplačno zelo poučno razpravo, ako jo zahtevajo po dopisnici (frankirani z Din 1.75) pri tvrdki Ernst Pasternack, Berlin SW, Michaelkirchplatz 13, Abt. DAH.

Tna Slokanova, Njegov obisk

Noč.

*Iz mračnih, težkih sanj
se je izoblikoval bled, upal obraz —
njegov obraz ...*

*Vsa sem vzdrtela
in mu bolečine svoje razodela:
— Dragi, predragi, zakaj si šel
in nas pustil same?
Kaj ti ni več zame?*

*Ne za Milčka,
ne za Tončka
in ne za Ankico, najmlajšo?
Glej, dneve, tedne in mesece smo te čakali,
v dolgih nočeh smo o tebi sanjali
in Ankica, najmlajša, ki te še ne pozna,
te vsako jutro kliče:
Očka, očka!*

*Tebe pa ni
in nobene vesti,
ne pisma, ne karte ...*

*Iščem te, kličem te.
A tujina molči in tebe ni, tebe ni ...*

*Kako naj živim sama najine otroke?
Moje roke so šibke
in mesece tri že plujem kri.*

*Milček, najstarejši, skrbi za nas,
odkar sem legla jaz.
Čprav je tudi sam bolan,
hodi vsak dan
na ulico in prosjači.
Glej, mi smo postali berači,
ker tebe ni ...*

*Bolestno se je spačil njegov obraz,
zagrobni mraz je od njega zavel
in me vso prevzel ...
Joj, joooj! je planilo v noč.*

Ali je zajokal najmlajši otrok?

*Ne! Iz zasutega rudnika se je utrgal stok,
nekje daleč, daleč od nas ...*

Lastni interes vsakega bolnika, ki želi ozdraviti od naduhe, pljučnih in sličnih boleznih, zahteva, da si naroči popolnoma brezplačno in poštne prosto poučno brošuro s slikami in da izrabi ponudbo obče poznane trdke **PUHLMANN & Co.**, Berlin 405, Müggelstrasse 25—25 a, ki obstoja že mnogo let. Pazite na oglas v oglasnem oddelku.

IVAN VUK**— STAROGORSKI:**

Na obisku pri mogočnik robotih

(Drobne beleške iz plavžev težke železne industrije na Jesenicah).

Mogočno vstajajo v višino peteri dimniki plavžev in tovarne težke železne industrije tam na Jesenicah. Počasi polzi gost, zdajci belkast, zdajci črn dim iz njili, kakor bi vsemogočen starec brezbrizno kadil iz velike starodavne pipe.

Obstal sem pred vrati tovarne in nekako obotavljal sem se.

Ali naj zares stopim v to državo mogočnih robotov strojev, ki jih je ustvaril nikoli počivajoči duh človekov? Pa sem začutil v sebi samega sebe in sem vstopil.

»Jaz sem del tistega MI, ki vas je ustvaril,« sem rekel, »zato pozdravljeni!«

Tajnik SMRJ, sodrug France, moj spremljevalec, se je obrnil k inženjerju in vprašal:

»Bo kaj kmalu ‚šarž‘)?«

Inženjer je pogledal na uro:

»Kmalu,« je rekel in se obrnil k meni ter mi ponudil temna očala. »Sončna svetloba je v tekočem železu. Zato pazite.«

Pogledal sem. Dolga, široka dvorana je ležala pred menoj. Po vrsti, druga za drugo, so stale martinove peči, ogromni kolosi, v katerih je klokotalo železo. Debela, železna vrata peči so dvigali daleč proč stoječi delavci kovinarji z dvigalom. Počasi so se dvignila vrata peči. Kakor zastor na odru, so spolzela kvišku. Iz odprtine je zasijalo, zažarelo v beložarečem sijaju, kakor sonce v julijski vročini. V peči sami je vrelo, klokotalo, kipelo, divjalo. Bilo je, kakor da razsajajo v peči ognjeni viharji vulkana in ognjena para je nasičala vzduh v peči, silila v dvorano, nas žgala v obraz in roke, prodirala skozi obleko, da me je kar vrglo k steni.

»Kdo vendar vzdrži v tem ognju,« se mi je nehote izvilo iz ust.

Pa mi je smeje odgovorilo več glasov:

»Mi . . .«

Pokimal sem z glavo.

»Da, vi, kovinarji, borci za vsakdanji kruh, ustvarjalci dobrin in bogastev, ki prenašate ogenj sonca, in vse to samo za to, da je vesel vaš otrok, zadovoljna žena.«

Sodrug Andrej pa je naravnal kamero, pogledal z njenim očesom naravnost v ognjeni vihar in pritisnil na gumb.

¹⁾ »Šarž« pomeni polnitev, izlivanje železa iz peči.

»Bomo videli,« je rekel.

Trije delavci kovinarji so z lopatami metali v ognjen vihar razbeljene peči apno. Drugi je zajel z malo vedrico na dolgi železni palici tekoče železo ter ga vliil, ali bolje, stresel na tla, da se je zakotalil belo ognjeni zubelj v vsem ognjenem sijaju in postajal rdeče ognjen.

»Apno je potrebno, da se železo očisti in da je bolj trpežno,« mi je pojasnjeval inženjer. »A tisti tam ga je pa zajel, da se na nakovalu preizkusi.

In res, pristopil je kovač, z dolgimi kleščami, zagrabil rdečežareči zubelj in ga nesel na nakovalo pri steni. In že je pelo kladivo po zublju, da so odletavale iskre.

»Gotovo,« je sporočil inženjerju.

Sodrug France mi je pomignil:

»Sedaj pa na drugo stran martinarne. K lijakom.«

Stopili smo po strmih, ozkih, železnih stopnicah v širok in dolg prostor, kjer teko tračnice, a med tračnicami je vdolbina kakor na železnici pri kurilnici, kjer se iz lokomotiv iztresa pepel. Na tej strani stoje martinove peči in lijaki gledajo molče kakor okameneli jeziki.

Verige zažvenkljajo, zarožljajo, avtomatičen žerjav se tam pod stropom v vsej svoji širini zgane in se odpelje k peči. Pod lijakom stoji na tračnicah kotel, ponvica, kakor imenujejo tisto posodo na tračnicah v tovarni; ta »ponvica« drži 30 ton tekočega železa.

Kratki, komaj slišni ukazi. Kovinar s kavljem odlušči pokrov pred lijakom. V slepeči beli svetlobi zablešči vse naokrog. Po lijaku pa se vlije, bruhe v gostem, debelem curku ognjenobelo železo, kakor bi teklo sonce. S hruščem teče v ponvico, stoječo pod njim.

Nenavaden prizor. Strašna vročina. Kakor bi bruhal vulkan in izlival lavo. Belčzareča tekočina teče v močnem curku. Vedno močnejše, vedno silnejše. Ponvica se polni, prekipeva, tekoče železo bruhe čez rob, se razlije preko robov, žareča žlindra prha na vse strani kakor prekipevajoči krop preko robov ogromnega lonca. Zlindra, vsa rdečežareča, teče v jarek, kjer nastaja celo jezero, grmi, prasketa, odlomki letijo na vse strani, kakor da sta trčili dve zvezdi v vsemirju in se razdrobili na nešteto večjih in manjših kosov. Izvanredno divjehrasna slika padajočih zvezd!

Žerjav potegne kotel ponvico naprej h »kokilam«, ki stoje razvrščene po tri in tri v peterih vrstah v jarku. Iz ponvice se iz lijakov, ki so na njenem dnu, vlija v gostih beloognjenih curkih železo v takozvane »kokile«. Ena »kokila« sprejme 1100 do 1200 kg železa in iz nje se nalivajo »ingoti«, izmed katerih telita vsak 850 do 950 kg železa. Ti »ingoti« se potem v valjarni na težki progi na Javorniku valjajo v »zagle« s težo 50 kg, dolgi pa so 160 do 180 cm s premerom 60 mm v kvadratu. Iz teh »zaglov« se potem valja palčasto železo ali železo drugih dimenzij, ali pa ga odpeljejo na Savo, kjer napravijo iz njih v žični valjarni žice vseh različnih debelosti.

Krasna je slika, kako se polnijo »kokile« in delajo »ingoti«. Ali vročina je nevzdržna. Vendar stoje zraven kovinarji, kakor bi jim nič ne bilo, in dva pomakata v tekočo strujo dolgo polico, kakor bi popravljala curek. Palica se vidno krajša.

»Zakaj delata to?« sem vprašal. »Saj se bo palica raztopila?«

»To tudi mora biti,« je rekel inženjer. »Palica ni iz železa. Iz aluminija je. S tem, da se ta snov meša z železom, postane železo bolj trpežno in bolj prožno.«

»Posebnost tovarne?«

Inženjer je narahlo zmajal z rameni.

»Tako nekako, da. Vsaka tovarna ima svojo posebnost, svoj način, ki je skrivnost.«

V jarku je reka žlindre, reka ognja, prasketajočega, ki meče iz sebe neštete zvezdne utrinke. Žarela je silna vročina, da me je peklo v oči in v obraz. Kakor bi snežile goste znežinke, so leteli na vse strani ognjeni utrinki-zublji in padali v pesek z zamolklim cvrčanjem.

»Kakšna vročina?« sem rekel nehote in zopet pripomnil: »Kdo, za vraga, naj tu vzdrži?«

In zopet so mi odgovorili:

»Mi. In vsak dan po osem ur. 300 stopinj Celzija, nič več.«

Tisti »nič več«, je bil izrečen tako, kakor bi hotel reči »hvala bogu, to še ni nič.«

»A v martinovi peči? Koliko je tam?«

»Okrog 3000 stopinj Celzija.«

Ingoti so polni. Do vrha. Drobne iskre švigajo kakor kresnice iz odprtine in v simetriji prše na tla, sedaj že rdeče-ognjene, kakor zvezda Mars na večernem nebu.

»Koliko pa se izlije iz enega šarža ingotov?«

»Tako 48 do 53 ingotov.«

»A žlindra?«

»Ta se pa uporablja za izdelavo umetnega gnojila, takozvane thomasove žlindre.« —

»Kos zemlje-rude, izkopan, prepeljan v tovarno, s silo ognja in znoja delavca spremenjen v kos sonca in nato v element, ki je koristen in potreben človeku, ki je pa tudi pripravljen, da prelije tvojo kri in te raztrga na drobne kosce, kakšna sila je v tebi? In ker si ti, o človek, tudi iz zemlje-elementa, kakšna sila je šele v tebi, o človek? . . . Si kakor bog, a vendar kakor suženj. Zakaj ne spoznaš svoje sile, o človek?!«

Take misli so mi greble v možganih, ko sem stopal iz martinarne v žično valjarno.

* * *

Dolga dvorana, ki sem stopil v njo. Pravokotna. Tla pločevinasta, gladka, kakor drsališče pozimi.

To, kar sem videl, je bilo čudovito.

Po vsem tem drsališču sikajo debele, drobne, ognjenordeče kače, se vijejo, izvijajo semintje. Tam debele, okorne, neupogljive, tu zopet tanjše, drobne, dolge, cele vrvi, prožne, zvijajoče se. In vse v rdečeognjenem žaru, zvijajoči se zubelj. V velikem polukrogu se zvijajo, izginjajo v nekako žrelo, prodirajoč skozi nekako barijero, ki je postavljena sredi dvorane. Nekakšna sluz se izceja tam v tistih zobeh, ki požirajo ognjene vrvi. Skozi stisnjene zobe polzejo z naglico, spolsko ognjene, kakor jegulje in se pojavljajo na drugi strani barijere vse tanjše ter se ovijajo na vrtečo se navijalnico, tuljavo, vse še žarečo-ognjene.

»Vročča valjarna žice,« je rekel inženjer. »Tisti ‚ingoti‘, 60 mm v kvadratu, ki so jih prepeljali še vse žareče iz Javornika, jih sedaj tu, na Savi, v pečeh tam na desni, še enkrat do belega razbelijo. ‚Ingoti‘, tiste železne palice v dolgosti po 160 do 180 mm, težke do 50 kg, prenese delavec kovinar z močnimi dolgimi kleščami in s pomočjo dvigala do tiste barijere, valjarne, ter sune palico v režečo odprtino, nekakšni kleščeni valjar. Vidite?!«

Videl sem.

»Evo, slišiš,« je pokazal sodrug France, »kako je zatreskalo? Kakor bi prasknila strela iz oblakov? Nekaj isker žindre je odskočilo in žrelo, le poglej, požira palico, a na drugi strani se vije že tanjši, a zato daljši kos.« Dva delavca ga primeta z dolgimi kleščami, kakor dva čarovnika, in vtakneta tisto dolgo palico v drugo, še tesnejšo žrelo v barijeri — valjarni. Železna palica se še bolj zvija, na drugi strani se pokaže še bolj tanka, in se zvija že kakor prava kača vedno v večjih kolobarjih, da je drsališče v dvorani že skoraj premajhno. Žrelo golta to dolgo kačo, to ribo-jeguljo, vso žarečeoognjeno in jo izbljuva na drugi strani še daljšo, še bolj vijugasto, 6 mm v premeru, ki se navija okrog vrteče navijalnice, kakor se navija predici napredena nit na navijalnicotuljavo. Sedaj je tista železna palica, takozvani 'ingoti', postala žica.

In v tem rdeče-ognjenem zublju, v njegovi sencu stoje delavci-kovinarji kakor črni čarovniki z dolgimi kleščami, podobnimi čarovnim palicam, ter zgrabijo sedaj tu sedaj tam tisto ognjeno, žarečo vrv-kačo ter jo spretno naravnavaajo — vtikajo v žrelo-valjar, ki tisto kačo-vrv še bolj stisne in še tanjšo naredi.

Nenavadno očarljiv je pogled na to iztegovanje žice iz debelih, štirioglatih železnih palic-zaglov. Ali po osem ur vsak dan tako loviti te ognjene, smukajoče in polzeče potuhnjene ognjene kače, paziti, da ne pobegnejo kam, ali da se ne zapletejo med noge, ki bi takoj zoglenele, ni zabava. To zahteva moči, samozatajevanja. To je borba za vsakdanji kruh, za ohranitev samega sebe in svojega jaza. Zemlja-ruda, pokorivši se volji in vsemogočnosti človeka, je vedno zopet pripravljena, čeprav oblikovana v drugačen element, da, če le more, ugrizne svojega gospodarja-človeka.

»Da ni v tem tudi molčeci nauk človeku-delavcu?« sem pomislil. »Saj vsi ti čarovniki, delavci-kovinarji, ki spreminjajo zemljo-rudo v element, ki je koristen človeku, ne žanjejo sadu za svoje delo, nego ga žanje tretji, tisti človek-vojk. — Človek-bog pa samo toliko, da komaj živi.«

In reklo mi je v mislih:

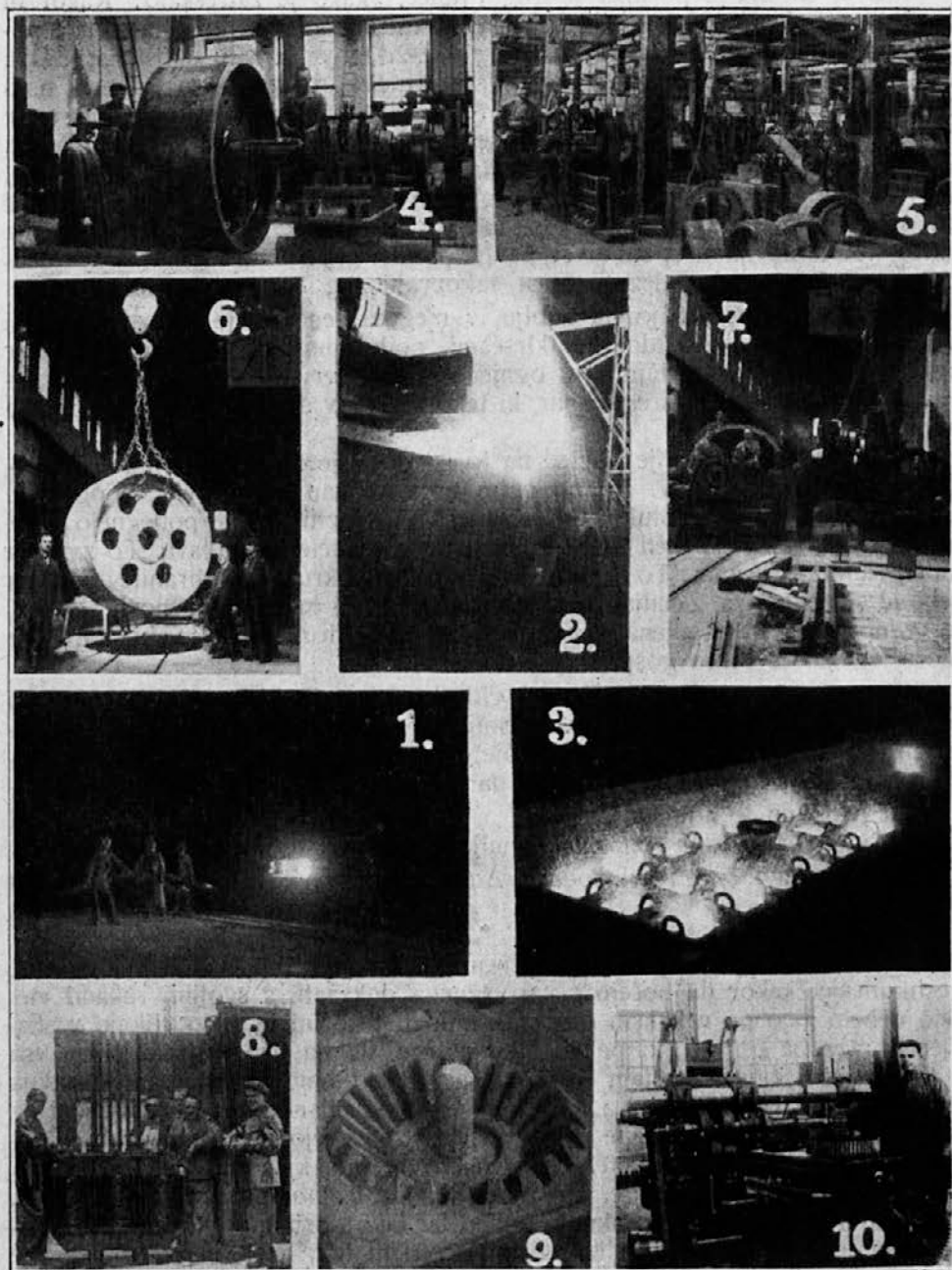
»Oglej si, o človek-bog, nauk zemlje-rude in uči se iz njega.«

»Videli smo,« je rekel sodrug Andrej in spravil kamero. »Stopimo v mrzlo valjarno žic.«

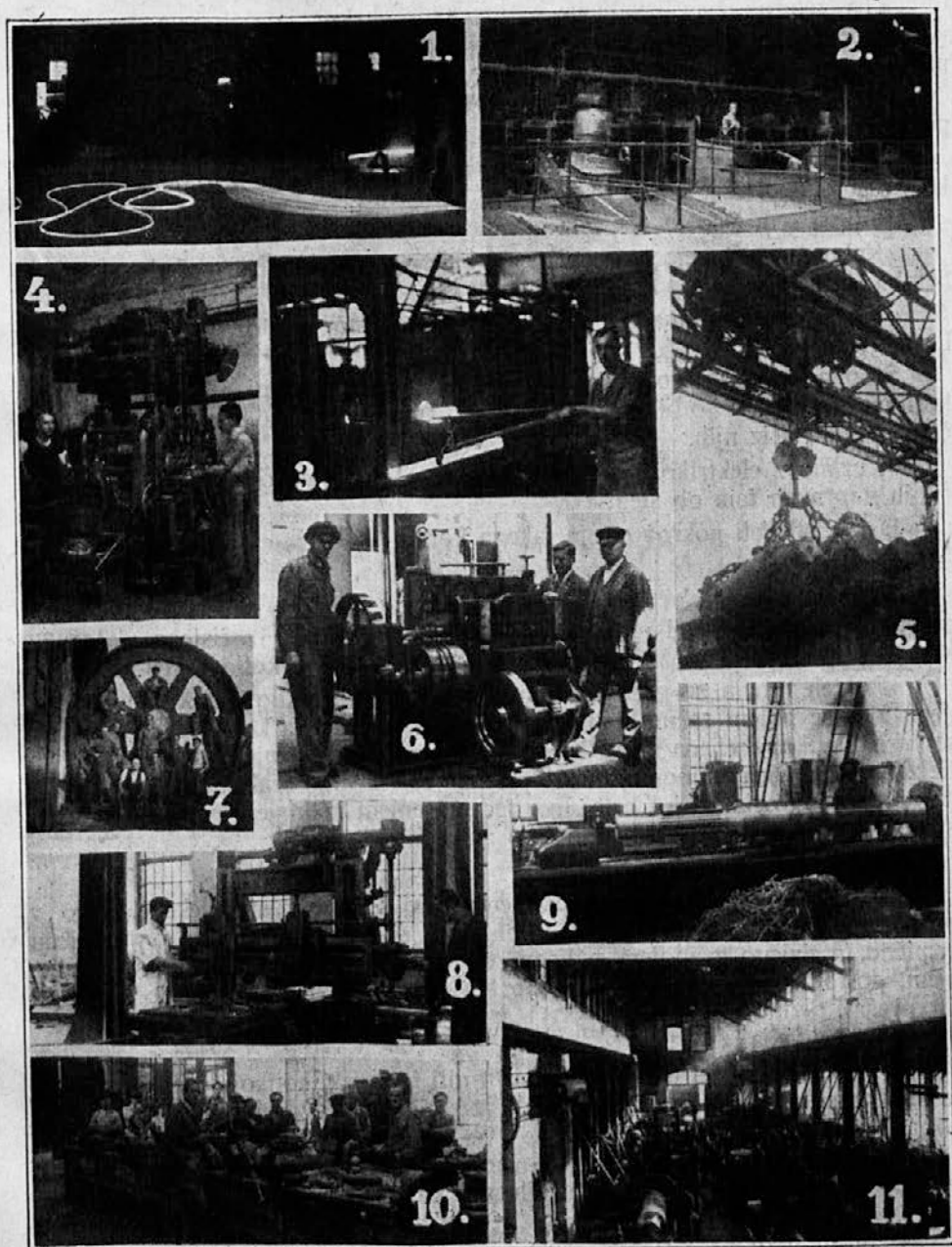
*

Množica strojev, kakor na kakšnem zborovanju zborovalci. Vsi govore, gestikulirajo, kakor da hočejo nekaj važnega dokazati, s svojimi rokami vlečejo debelo žico po nekakšni umazani, milnati tekočini in si jo vtikajo v stisnjene brezrobe čeljusti, ki pa so tako močne, da na drugi strani polze vsa stisnjena, stanjšana žica, tam dalje pa se vrta kolobar, na katerega se navija ta stisnjena 5 mm debela žica. Celi kupi mrzlo zvaljane žice so nataktnjeni na obroče, izpeljane skozi razne stroje, in zopet se vijejo na druge obroče, gotove, da jih ali polože v kotel s peklensko vročino, kjer bodo zgubile svojo negibnost in bodo prožnejše, kjer bodo dobile temnomodro ali belo barvo, ali pa se bodo poljubile z bakreno galico ter tako postale pobakrene žice, pripravljene, da se bo po njih izprehajal električni tok, letele besede brzozjavne ali pa po radiu prenašale pesmi in vesele koračnice, valčke in arije ljubezni.

Iz tistih 60 mm debelih železnih palic, ki sem jih gledal, kako so se v vroči valjarni raztezale kakor ognjene kače v 48 mm, 45 mm, 38 mm debelosti, tukaj v mrzli valjarni pa v 6 mm in še tanjše, dokler niso postale vitke za 5 mm in še vitkejše, so sedaj tukaj bakrene žice in bele in temnomodre, kakršne vise v trgovinah in jih kupuje človek, da priveže z njimi to in ono reč ter jo tako z žico pritrди. Z železom veže, kakor bi vezal z nitjo iz konoplje pleteno, ali pa z bodečo čuva prisvojeno lastnino.

1. Peč v martinarni: Iz odprtine je zasijalo, zažarelo v beložarečem sijaju... — 2. Po lijaku se vlije, bruhanje v gostem, debelem curku beloognjeno železo kakor bi teklo sonce... kakor bi vulkan bruhal lavo... — 3. »Cocile« so napolnjene in učrlnki so, kakor bi snežile goste snežinke. — 4. Montiranje zamahača na ležaje. — 5. Mrzla valjarna, stroji. — 6. Zamahač (Schwungrad). — 7. Mehanična delavnica. — 8. Električni transformator. - 9. Model za vlitje kolesa. Na ta model se vlije tekoče železo. - 10. Reskalni stroj.

1. in 2. Vroča žična valjarna: Po vsem tem drsališču sikajo ognjenordeče kače — žica, se vijejo, izvijajo sem in tja. — 3. »Ingot«, 60 mm v kvadratu, razbeljen, dolg po 160 do 180 mm, težak do 50 kg, jemlje kovinar z dolgimi klešči iz peči, da se iz njega izvalja žica. — 4. Mrzla valjarna. Stroj, ki še potem žice že mrzle izvalja v določeno tankost. — 5. Žerjav, ki dviga 50.000 kg. — 6. Škarje za rezanje železa. — 7. Zamahač s turbino. 8. Skobelni stroj. — 9. Strugalnik. — 10. Električna delavnica. — 11. Mehanična delavnica.

»Kako pa se dela tisto z bakreno galico,« sem vprašal.

»Ta železna žica izvaljana v dimenzijo, kakor je določena, se koplje v raztopini bakrene galice, mi pravimo, da se, pajca'. Bakreno galico poznate,« me je vprašal.

»Poznam,« sem rekel. »Rabijo jo vinogradniki, ko škropijo gorice zoper perenosporo, bakterije, ki žro listje.«

»Da, tista,« je rekel inženjer. »Ko se žica tako, 'pajca' in pripravlja, pobakri in kakor vidite, je kakor baker.«

Potipal sem žico in res, bila je pobakrena.

»Kako pa nastanejo temnoplave in bele,« sem vprašal in ogledoval svitek belobleščečih žic, kakor da so iz platine.

»Ko je žica izvaljana v dimenzijo, ki jo hočemo, se zloži v posebne kotle. Le pogledjte!« —

Stopila sva v drugo dvorano. Visoko, s svetlimi okni ali prazno. Samo kotli so bili tam, ki so bili vglobljeni v tla; cela vrsta jih je bila in strašna vročina je puhtela iz njih.

»Kurimo z elektriko,« je rekel inženjer. »Temperaturo reguliramo po merilnih napravah tam ob steni.«

Dal je odpreti pokrov enega takega kotla.

»Poglejte!«

Vkljub neizmerni vročini sem pogledal. To, kar sem videl, je bilo nekaj zares krasnega. Iz nikelkroma je bil venec, trije, kakor iz čistega zlata. Ti krasno pleteni vencji so žareli v zlatordečem žaru okrog kotlove stene.

»Po teh vencjih se preliva električen tok. Ti razbelijo žico. Tako razbeljena žica se potem začne hladiti. Zrak iz tako zaprtega kotla se izsesava ter se tako hladi razbeljena žica. Če prekinemo zračno hlajenje pri 400 stopinjah Celzija ostane žica temnomodra. Če pa tako izsesavamo zrak, da se žica ohladi na nič stopinj, ostane žica bela. In s tem žarenjem in hlajenjem je žica dobila svojo mehko, da se lahko poljubno zvija in uravnava.

Gledal sem in sem pomislil:

»Iz navadne rude-zemlje, spremenjene v sočno zlato, tekoče, zlito v palice, raztegnjeno v žice, razgrete in ohlajene, si, o zemlja-ruda, tako prepojena kemično in fizično z znojem svojega stvarnika, premešana z njegovim trpljenjem, postala blago in stopila na trg. In tisti, ki te bo zaželel, bo pristopil in vprašal:

»Koliko velja?«

In plačal bo in šel in ne bo pomišlil niti trenotek, koliko človeškega znoja je bilo pomešanega v tisto blago in da je kupil tudi ta znoj. . .

Nepopisno je bilo v meni spoštovanje, s katerim sem stisnil roko človeku-bogu, opečnemu, oznojenemu in silnemu kakor jeklo.

V mrzli valjarni železnih plošč za vsakovrstne potrebe sem se počutil, kakor da sem v usnjarni, kjer se izdelujejo podplati in jermeni različnih širosti in oblik. Težki stroji so stali v vrstah, valji se sukali polagoma in stiskali trakasto železo, škrtali in na drugi strani izpuščali stisnjene in tanjše trakove v različni širini. Zraven pa so stali kovinarji delavci, dirigirali, kakor da ukazujejo, kako mora stroj-robot prijeto, kako stisniti. Če ni točno ubogal, je dobil s kladivom po tem ali onem delu, s ključem so ga uklenili tu ali tam krepke, da je tako ustrahovan vršil pokorno delo, ki mu je bilo ukazano. Kolos

je tak stroj-robot, iz mnogih členov-udov sestavljen. Pricizno, točno po paragrafih, ki so mu predpisani kot ustava, vrši svojo dolžnost, živi svoje življenje. Strašno moč, ki mu jo je vdihnil človek-bog, uporablja po predpisu, pokoren se ne izpozablja in ne punta, dobro vedoč, da bi s tem zdrobil samega sebe. Je kakor železen filozof, mrko in molče oznanjujoč pokorščino. Če ga človek-bog spoštuje, mu izkazuje hvaležnost z neumornim delom. Z ledeno odločnostjo pa da vedeti, da je neizprosno maščevalec, če se njegovo bistvo ne ceni in zanemarja.

»Naj ti bo, o bog-človek, moja filozofija, moj svetovni nazor za vzgled,« se mi je zdelo, da so oznanjali stroji. »Kakor jaz, ker sem ustvarjen za delo, delam, tako delaj ti, ker si ustvarjen, da ustvarjaš. Bodi pa kakor jaz, neizprosno, če te zanemarjajo in ne cenijo in zlorablajo. Zakaj zavest veličine je pogoj tvoji svobodi in moči.«

Stopal sem iz dvorane v dvorano. V mehanični delavnici sem stopal po ogromnih deblih železa. Zdelo se mi je, kakor da stopam po gozdu, kjer je posekanih in razžaganih nešteto dreves. Mogočni kran pod stropom se je izprehajal sem in tja kakor za kratek čas, prijel sedaj tu sedaj tam z močnimi verigami to železno debljo, tam oni valj, dvignil in ga, kakor pestunja otroka, prenesel na drugo mesto, kjer so ga ustvaritelji začeli obdelavati, strugati in klesati. Stroji so vrtili debela in ostri noži iz najboljšega jekla so, kakor zob miške, strugli, zajedali in oblikovali, kakor je predpisal človek-bog. Tam zopet so mogočne škarje rezale železo, kakor pisar v pisarni polo papirja, da ga pripravi za zvezek. Zopet tam so velikansko kolo, takozvani »zamahač« montirali, skobelni stroji pa so skobljali železno kožo, da je ostala mlajša in tanjša, vrtalci pa vrtali v železo luknje, kakor mizar v les ali rudoiskalci v zemljo. V cevarni pa so stroji krčevito, kljubovalno požirali debelo pločevino, jo ob straneh zvijali, krožili vedno bolj, jo predajali iz stroja v stroj in kakor v tovarni cigaret cigaretne papir, zvijali v cevi. Zadnji stroj je še odstrugal in pogladil zalita robova in spustil tako gotovo cev na ležišče, da si izmučena odpočije. Zopet tam je tista žareča sikajoča mešanica rezala jeklene plošče in železo, ostro in hitro, kakor mati kruh svojim otrokom.

Sodrug Andrej je spravil svojo kamero. V nji je ujel in shranil odlomke vsega ustvarjanja v državi robotov, bitij od človeka ustvarjenih, od človeka negovanih in v nepravilni uporabi človeku konkurenčnih, življenje mu zagrenjajočih... Sodrug France pa je rekel, kakor bi si oddahnil:

»Sedaj si videl? Tudi delavce, po veliki večini, borce za svobodo človeka, člane SMRJ.«

Pokimal sem z glavo. Besede nisem mogel spregovoriti, tako sem bil prevzet od vsega, kar sem videl. Zunaj, ko smo stopili na cesto, sem šele rekel:

»To je del vsega ogromnega ustvarjanja človeka, vladanja sveta in narave. Znoja in krvi, zatajevanja in trpljenja, žrtvovanja in zločinov so polni arhivi teh držav strojev-robotov in človek v svojem poslanstvu je enak bogovom vseh veroizpovedanj. Zato pozdravljeni vsi, ki ste sodrugi in vsi ki trpite in ustvarjate!«

Sirena tam nekje je divje zavriskala. Zdelo se mi je, da je v svoji jekleni odločnosti rekla robotom in človeku:

»Kosila je čas. Mir mojim prebivalcem-strojem, ti človek-bog, pa marš iz moje države do trinajste ure.«

In bilo je, kakor da je vse poslušno temu ukazu. Stroji so obstali in na cesti se je pojavilo življenje.

»Srečno!« sem pozdravil v mislih.

Tam na levo je grbančilo hrbet gorovje Možaklja; obronki gore Mirca z rdečimi skalami so me gledali dobrodušno. Mogočne Karavanke s svojim Stolom pa so bile, kakor da čuvajo nad vso okolico. In resnično, v duši mi je bilo samozavestno. Kajti, človek sem.

Sol, Pesem nezaposlenih

*Od dne do dne iz kraja v kraj
hodimo, kakor da blodimo,
begamo.
Po koščku življenja posegamo,
po skorji kruha hlastámo.*

*Potrti, ponižni, boječi
socialne urade oblegamo —
v srcu je polno besed,
a v grlu te stiska ter davi —,
molčimo, lačni boljčimo
kot zver.*

*Vsem maščevanje prisegamo,
čakamo topi in mračni,
čakamo lačni —
kdove kaj, kdove zakaj.*

*Od dne do dne, iz kraja v kraj ...
brezkončne procesije po cestah brezkončnih,
brezciljnih ...
Le v taboriščih prisilnih v delo priklepajo
in z bajoneti lačne in gole zaklepajo.*

*Naše roke, ki vse so zgradile,
še bodo gradile, še bodo kovale,
čeprav so v brezdelje vkovane,
četudi so vklenjene, stisnjene v pest.*

*Ni konec vseh cest v taboriščih, moriščih,
ni konec vseh dni,
čeprav še ni konca brezumja.
Naše roke še bodo gradile, kovale
še bodo orale, sejale —
iz dneva v dan iščemo nove poti.*

B. K., Prerorišče v Delphih

(Odlomek iz potopisa)

... Ponoči je lil dež in, ko smo zjutraj vstali, so bili na nebu še vedno neprijetni oblaki. Vozili smo se že od prejšnjega dne skozi zgodovinsko znani Korintski zaliv in okrog pol sedme zjutraj smo se bližali pristanišču Itea. Ob obali nismo mogli pristati, ker je bilo tam morje preplitvo za veliko ladjo, na kateri smo se vozili. Zato so nas morali na obalo prevažati mornarji z motornimi čolni. Na obali nas je čakalo precej ljudi. Ni bilo sicer uradnih zastopnikov javnih oblasti, kakor na Krfu, da nas popeljejo spet pred spomenik neznanega vojak. Stali so tam sami ulični prodajalci drobne grške robe, ki so nas obsuli z živahnimi ponudbami za nakup grških »suvenerjev«, kakor so kričali vsevprek. Vedeli so, da je prvi plen najboljši, ker vsak potnik se v začetku ne zna denarno orientirati in navadno preplača vsak predmet, kar daje prodajalcu precejšen dobiček.

Na vsem potovanju sem opazil, kako vlada solidarnost med prodajalci samo nekaj časa. V začetku imajo vsi visoke cene za cigaretnike, doze, razne nože, narodne torbice in tako dalje, ko pa se potnik spet iz mesta vrača na obalo, da ga motorni čoln popelje nazaj na ladjo, solidarnost med njimi rada. Začne se včasih nekolegijalna konkurenčna borba in divji boj za zadnje odjemalce. Cene predmetov padajo, čim bolj se približuje čas ladijskega odhoda. V Solunu sem videl, kako je neki zelo vneti prodajalec vrgel majhen svilen prtič z obrežja v ladjo za potnikom, ki pa prta ni zgrabil, tako da je padel v morje in prodajalec je obžaloval svojo vnetost.

... V Iteji se nismo mogli dosti ustavljati, ker je bilo treba takoj že na nas čakajoče avtobuse in avtobuse, ki naj nas popeljejo k razvalinam starodavnega grškega mesta Delphi, kjer je nekoč domovala prerokovalka Pythia, o kateri je napisano v Mayerjevem leksikonu, da je bila največja politično-religiozna moč stare Grčije, kar je avtor že vnaprej popisane našega potovanja prosto prevedel v svojem spisu, da so namreč Delphi bili religiozna in politična metropola helenizma. Gospod avtor, neki srednješolski profesor zgodovine, so tudi bili na ladji, kjer so se gibali in kretali samozavestno in oblastno. Od časa do časa je ta gospod mučil potnike s svojimi predavanji iz zgodovine starega veka, ki je bila približno na tisti vzgojni višini, ki ustreza dijakom drugega gimnazijskega razreda. Isto snov smo po navadi slišali dvakrat, ker so jo ponekod na licu zgodovinskega mesta ponavljali še vodniki. Kaj rad sem na ladji opazoval

tega gospoda. Dobro četrto ure pred šestimi je hodil po dolgih hodnikih palub in priganjal ljudi k lastnemu predavanju. Z resnim obrazom je šel mimo potnika in z velikim zakrivljenim nosom in naočniki je nalikoval na staro sovo-uharico — simbol učenosti in znanosti. Tako se zgodi včasih v življenju, da nosijo nekateri ljudje čisto drugo fiziognomijo, kakor bi jim v resnici pripadala. Prepričan sem, da bi gospod profesor nikakor ne bil užaljen, če bi mu bil kdo rekel, da je podoben sovi, simbolu učenosti. Nekatero starejšo dame, ki so se kaj rade delale važne, so se mu po predavanjih klanjale, nekatere so se mu iz vzhičenosti nad predavanjem predstavile, izrekajoč mu zahvalo za njegovo lepo predavanje. Sicer res niso bile to samo starejše dame, tudi mlajše so bile, ki so govorile o njem navdušeno. To mu je podkrepilo njegovo samozavest. Tudi moški niso bili dosti boljši. Trgovci, uradniki, privatni nameščenci, bančni ravnatelji itd. so se napram njegovim predavanjem obnašali kot drugošolci. Tudi neki podpolkovnik ga je proglasil za zelo učenega in govoril svoji ladijski Dulcineji in meni o sijajnih njegovih predavanjih. Tak je bil povprečni duševni prerez sopotnikov. Jaz pa sem se raje strinjal z mnenjem mlade sedmošolke Lidije, ki je kratko in jedrnato označila osebnost gospoda profesorja. Pri nekem obhodu tik pred svojim predavanjem jo je srečal na palubi z mladim akademikom in meni nič tebi nič zapovedal: »Predavanje, prosim, preoblecite se!« Lidija pa je bila v pidžami. Akademik ga je uslužbno pozdravil, Lidija pa je samo našobila desno stran zgornje ustnice in se namrdnila na njej lasten način. Komaj je izginil gospod profesor za oglom, je prezirno vrgla za njim: »Osel!« In čez nekaj časa dodala: »Ta človek naravnost uživa nad tem, da lahko ljudi priganja k svojim dolgočasnim predavanjem. Bil bi dober za policaja pri kakšni manifestaciji, da bi delal red.«

Ko mi je zvečer pripovedovala svojo dogodivščino z njim, sem pripomnil: »Pustite mu veselje! Bržkone so ti ljudje edini njegovi verni poslušalci. Mogoče, da še nikoli ni predaval pred tako slavnim in številnim občinstvom, kakor ga ima na naši ladji. Ker je obisk teh predavanj nekako moralno obvezen za potnike in spada takorekoč v bon-ton te družbe, ima pravico, da jih še posebej opozarja nase.«

»Žalostno za predavatelja, ki mora ljudi loviti in priganjati na svoja predavanja!« je rezko pripomnila Lidija. Ogorčena je bila dvojno. Užaljena nad profe-

sorjevim opozorilom ni šla na predavanje, kar je seveda njena mamá, tudi ena izmed njegovih oboževaljic, izvedela in jo zato prišla. Lidija je odgovorila predrzno in po materinem mišljenju žaljivo za gospoda profesorja. Mati se ni znala drugače braniti pred njo in ji je neosnovanost njenih kritičnih opazk skušala zavreči s trditvijo, da so tik pred odhodom ladje pozvali gospoda profesorja na neko domačo univerzo in zato nima Lidija pravice ga kritizirati. Dekle je umolknilo in mati se je že veselila, da se je poboljšala in spoznala svojo napako. Tedaj pa je nenadoma Lidija težko vzdihnila, milo pogledala svojo ljubo mamico, ki je ravno oblačila večerno obleko, in žalostno, polno sočutja pripomnila: »Uboga zgodovina!«...

Itea je zelo majhno mesto z nizkimi stavbami. Nič posebnega ni reči o njem. Edina posebnost je bil prometni stražnik, ki je radi nas moral vršiti službo pred vhomod v ozko ulico, ki je peljala v smeri, kamor smo morali iti. Avtomobili so prišli deloma iz zelo oddaljenih Aten, deloma iz kakšnega nam neznanega bližnjega mesta, kajti Itea nima potrebnih prevoznih sredstev za radovedne potnike, ki prihajajo v Delfhe past radovednost nad razvalinami in bivšo starogrško slavo. Zato smo seveda morali avtotaksije mastno plačati. Bržkone je bil v plačilu zapopen tudi kakšen honorarček za stražnika, ki je razporejal odhod naših avtomobilov. Tega honorarčka, četudi ga mogoče v resnici niti ni dobil, je bil krvavo potreben. Rokav njegove leve roke, s katero je daljal znamenja, se je pod pazduho še komaj držal suknje. Šivi so bili preparani in izpod suknje in rokava se je belila srajca. Po domače povedano: gospod stražnik v rjavi uniformi je bil raztrgan. V Atenah sem videl boljše oblečene prometne stražnike, ki so radi večje vidnosti nosili bele narokavke. Temu stražniku v Itei ni bilo treba belih narokavk, namesto njega mu je dobro služila belina srajce, ki je kričavo zijala iz raztrgane pazduhe. Vsakdo se je radi te njegove posebnosti pozorno ozrl nanj in se nikakor ni mogel pregrešiti zoper grški policijsko-prometni red. Če je zaradi tega mogoče nekoliko trpel ugled grške države pred tujci, ni nič škodovalo, kajti glavno je vendarle cestno-prometni red. Do tega pa se lahko pride na različen način in po različnih potih kakor v — Rim. Torej tudi z raztrganim rokavom...

Po štirje smo se usedli v avtotaksije in smo mimo stražnika z raztrganim rokavom zavili po cesti v Delfhe. Ulica, po kateri smo se peljali, je bila še dovolj široka, kar v južnih krajih ni vedno najti. Zlasti pa ne v starejših mestih. Hitro smo prišli iz mesta. Cesta je šla skozi oljkino polje, ki je bilo zorano kakor so zorane pri nas njive. Nekaj čudnega je bilo v tem

pogledu. Oljkina drevesa, velika kot so po navadi vrbe v naših vaseh, so bila vsajena v vrstah kot trte v prleških vinogradih, zemlja pod njimi pa je bila zorana. Nek poseben vonj, pomešan s smradom cestnega prahu, se je skrival nad cesto, ki je peljala skozi oljčni gozd. Oljka je važno drevo v prehrani grškega ljudstva, ki ne razpolaga z velikimi polji. Kar sem videl Grčije, sem prav za prav razen tega oljčnega polja, ki se je raztezalo od Itee in skoraj do vnožja Delfhov, videl zgolj pust, kamenit svet. Rodovitna pokrajina, bližja našim očem, se nam je pokazala šele, ko smo se ozirali z bližnjega hriba po okolici Soluna. Grško ljudstvo živi danes zelo slabo. Tudi pravega dela nimajo v tistih pustih krajih, zato posejajo pred hišami in veliko dni v letu jim mine v klepetu in mogoče tudi petju, vsekakor pa v precejšnji bedi. Žive skrajno slabo in danes bi jim ne mogla pomagati še tako modra Pythia, četudi bi živel. (Kolikor jim je pomagala takrat, vemo iz zgodovine. Tistemu, ki dela in prideluje, se že tisočletja godi enako in nobena Pythia, četudi je bila po mnenju naivnega ali pa lažnjivega zgodovinarja politično in religiozno središče stare Grčije. Zanimivo je pomisliti na to skupnost in vzporednost politike in religije, ki jo gospod profesor pripisuje Pythiji...) Nekdo nam je povedal, kako živi preprost grški človek iz ljudstva. Opoldne si za obed postavi na mizo košček črnega kruha in krožnik s šestimi oljčnimi sadeži. Toda njegov obed je samo v tem, da kruh pogleda, olive pa samo z jezikom obližne, poje jih s kruhom vred šele za večerjo... To je pripovedoval neki gospod z ladje in mislil pri tem, da nam je povedal duhovit »vic«... (Kaj je dandanes že vse lahko »vic«!)

Ko smo prevozili oljčni gozd, smo zavili na desno in cesta se je začela v serpentinah spenjati in viti vedno višje. Avtotaksiji so težko sopihali in komaj premagovali strmino. Dva sta menda med potjo obtičala in potniki so se stlačili na druge, ki so sicer že imeli svoje, toda drugače ni šlo. Pred nami je tudi krevsal avtotaksi, ki je komaj zmagoval. Naš šofer pa je dobil ambicijo, in ker se je njegov motor že navadil strmine, ga je pognal še bolj, da smo krevsajočega prehiteli. V njem se je peljal dalmatinski »gospare« s svojo družino (debelo soprogo, ovenelo hčerko in menda njenim ženinom). Mahali so nam in žugali, ko smo jih prehiteli. Zdaj so se hoteli izkazati še oni in njihov šofer je skušal pritisniti na nas. Komaj smo prišli po strmini do novega ovinka, že smo slišali žalostno, krehajočo hupo našega zanamca. Glas hupe je bil ves otožen in žalosten, kakor da ponižno prosi odpuščanja. Sopotnik v našem avtotaksiju je pripomnil: »Prah, ki ga puščamo mi za seboj, mu škoduje. Grlo mu žge. Ali

slišite, kako hripavo kriči hupa?» Zasmelali smo se, šofer pa je spet pognal in kmalu smo bili za precejšnjo dolžino pred njimi. Ker smo prišli nato na planoto, se nam sploh zanamci niso mogli več približati. Peljali smo se še skozi dva kraja. Povsod smo se pozdravljali z domačini, ki sa nam ponekod vračali pozdrav s hitlerijanskim dviganjem roke. Nismo vedeli, ali je bilo to slučajno, ali pa so mislili mogoče, da smo Nemci. Tu pa tam je pogledalo kakšno dekle in moški smo seveda hitro uporabili tisto bore novogrščine, ki nas jo je v ta namen že naučil šofer na otoku Krfu. »Kalf méra, galá nešpinla!« — »Dober dan, lepa gospodična!« Majhen nasmešek, odzdrav in, če si se obrnil, ti je ponekod katera še pomahala v slovo... Sredi bede in zgubanih, prerano ostarelih obrazov sem včasih ujel pogled kakšnega lepega dekleta. Če je Grkinja lepa, je res lepa in na lastne oči sem se na dveh ali treh primerih prepričal, da ni laž, če se trdi, da imajo ženske v Grčiji še vedno tisti znani grški profil z značilnim nosom. Seveda se to sreča zelo poredko. Tu na deželi so bili po večini vsi obrazi močno ogoreli in težko utrujeni, le v Atenah so bila dekleta čila, brhka in so rada metala okrog sebe švigajoče črnozarne poglede. Seveda so bila močno šminkana in popudrana. Zato niso bila več tista dekleta s Krfa in ltee, to so bile že mestne gospodične.

Vozili smo se precej časa, preden smo dospeli do delphijskih razvalin. Koliko km je znašala naša pot, se nisem zanimal, ker se mi ni zdelo važno. Bili smo med zadnjimi, ki smo dospeli do razvalin. V ltei smo predolgo izbirali avtotaksi in se tako zamudili. Vodniki niso hoteli prej začeti, dokler nismo prišli vsi potniki. Tako smo tudi mi morali čakati še na nekatere zamudnike.

Ustavili smo se bili pred muzejem, ki stoji neposredno ob razvalinah nekoč tako slavnega mesta Delphi. Mesto je ležalo pod 2.459 m visoko goro Parnas, kamor bi naj po stari legendi hodili pesniki po inspiracijo. Gora je precej strma in ne verjamem, da bi jo bil lahko vsak mirno preplezal. Za slovenske zastopnike umetnosti bi se seveda ne bilo bati, ker je del našega naroda zelo več v gorskem plezanju, zato bi tudi naši pesniki kaj hitro splezali na vrh Parnasa in dobili inspiracijo... Tako, da za Slovence ta legenda ne drži. Pri Grkih je mogoče res držala, ker menda niso gorski turisti in je bržkone zanje pomenilo plezanje na Parnas za komaj dosegljivo dejanje, zato so ga pripisali le pesnikom, ki lahko s svojimi visokoletečimi mislimi polete v Parnasove višine, da potem sploh več ne vidijo, kaj se na zemlji godi, in pojo zato o rajskih višavah in veselju, o svojem jazu in bogovih, s zemlje pa opevajo kveč-

jemu kakšno žensko, vse drugo jim je tuje... Kakor rečeno: za Slovence je grški običaj plezanja na Parnas brez pomena, ker jim ne dela nobenih težav. Zato pa spleza pri nas marsikdo nanj. Nekateri se spuste na pot še z berglami. Tako tudi ne velja za nas stari pregovor »Veliko je poklicanih, malo izvoljenih«, (kar se namreč Parnasa tiče), ampak je pri tem plezanju na Parnas ravno narobe: vsi so poklicani in, ker smo Slovenci dobri gorski turisti, so tudi pri nas vsi izvoljeni... O tem se človek lahko prepriča, če gre mimo kakšne slovenske knjigarne!

Med tem časom so nas razdelili na tri dele. Prišel sem k skupini, ki je imela nemško govorečo vodnico. Nekdo je moral hitro pripomniti, da je Židinja. Bila je čisto lepo in dovoljno raščena ženska, ki nas je kot pastir čredo poklicala k sebi, stopila na stari kameniti podstavek, kjer je mogoče nekoč stal kip kakšnega Apolona ali lepe Grkinje, in se nam predstavila. Stala je tam v svoji srednji obilnosti, močnih prs in raznih drugih okroglin in nam povedala, da jo po navadi kličejo »Frau Fanny«. Takoj je začela s svojim predavanjem in kmalu zašla iz službene vnetosti v takšen zanos, da je neki skromni slovenski profesor poleg mene zbežal. Nastavil sem aparat in jo fotografiral. Človek si mora poskrbeti kakšen skromen spominček s tega zgodovinskega mesta, kjer so nehoč hodili grški politiki in bankirji, pesniki in lepoticice, danes pa na tem istem mestu stoji Frau Fanny, kriči in poje o starih časih, ki so že tako daleč, da ni od njih ostalo nič drugega, kakor razvaline, kameniti podstavki in poslednja glasnica davnih dni — Frau Fanny... Neposredno ob njeno vznožje se je usedel star profesor veronauka, ki sem ga prvič videl že na vlaku. Vstopil je menda v Zagrebu. Na ladji je delal včasih svoje sprehode v pidžami. Seveda samo v določenem delu palube in vedno v senci ali pa je oblečen v pidžamo sedel v naslonjač in se dal greti od južnega solnca. Na glavi je imel zelo malo las, toda tisti, kar jih je še preostalo od življenske burje, so bili nazaj počesani in so stali zelo visoko. Bil je strašno siten in nervozen poslušalec. Tudi slišal je nekoliko slabo. Zato je vedno prekinjal Frau Fanny z vprašanji in z dopolnitvami, kajti hotel je menda dokazati vsem poslušalcem, da prav za prav vse te stvari že pozna iz zgodovine.

»Kje je bil sloviti napis: ‚Spoznaj samega sebe!«

Fanny je pokazala in ga skušala pomiriti. »Trebja je iti po vrsti. Bomo že še prišli do tistega mesta.« Najbolj pa se je začudil, ko je Fanny povedala, da je bilo tukaj tudi središče grške politike in trgovine. Tudi nekakšne banke so bile tod. Nekdo je zraven mene pripomnil: »Po-

glejte, kako pametno! Vse je bilo centralizirano: religija, trgovina, politika, denar!»

»In sužnji!« sem pomislil, gledajoč močnega gospoda, ki smo ga na poti v Delfe pustili za seboj. Nekdo mi je povedal, da je bogat trgovec. Dal mi je misliti. Spomnil sem se napisa »Spoznaj samega sebe!«, ki je bil nekoč napisan kot nekakšna parola na tem kraju, kjer so se shajali tudi politiki in bankirji. Ali bi ne bilo mogoče pametno, če bi ta napis napravili na vseh današnjih bankah in kapitalističnih podjetjih?... Toda, gorje, prav gotovo bi se našel učenjak, ki bi stuhtal novo razlago tega stavka. »Ta stavek nikakor ne velja za kapital in kapitalista, ne, to velja za delavca, ki naj spozna samega sebe in naj si prizna, da

lo ob hrib, in sem se sam napotil po razvalinah. Razen nekaj stebrov s ploščnato streho, ki so tvorili menda nekakšno predvežo v svetišče, so bile same razvaline, povečini golo kamenje, le tu pa tam je bilo kaj zapisano na njih. Kipe in sploh, kar je bilo dragocenejšega, so spravili v muzej, ali pa odpeljali tudi kam daleč. Preden je smel Grk v svetišče, je moral doli pod goro k čudodelnemu studencu, kjer se je umil in pil vodo modrosti, da se mu je um razsvetlil. Potniki so se radi ustavili pri tem studencu, ker je morala biti voda dobra. Skoraj vsi so hoteli piti vodo modrosti in prav dobro delo usmiljenja bi bila storila voda, če bi imela res čudodelni vpliv, kakor so ji ga pripisovali Grki... Stal sem tam in gledal, kako sta revna grška deklica in fantek v

Razvaline v Delfih — Sredi poslušalcev Fran Fanny

je rojen samo za delavca, zato naj zvesto in mirno služi naprej svojemu gospodarju in naj tako spoznava njega in sebe...» Takšni napisi n. pr. na bankah bi bili naravnost estetična in idejna pridobitev stavbe, kakor so sijajni umetniški domisleki križ na nekem denarnem zavodu v Sloveniji, na drugem pa Marija z detetom božjim. Kristus je nekoč pregnal sejmarje iz templja, z bičem jih je iztiril v svoji sveti jezi, trgovci in sejmarji pa so se vrnili po drugi poti in ga povabili v svoj dom, da jih varuje pred ljudmi, ki so taki, kakor je bil on takrat, ko jih je izganjal iz templja... Zato bi tudi jaz dejal delavcu: »Spoznaj samega sebe! in spoznal boš sužnja, ki nosi svojo usodo v svojih lastnih rokah.« Pa še nekaj bi mu dejal. To pa ni zapisano na nobeni banki, na nobenem templju, to je zapisano samo v njem samem, če zna dobro misliti...

Tudi jaz sem se naveličal Fannynega predavanja in kričanja, ki je odmeva-

raztrganih oblekah nudila potnikom vodo modrosti, ki je po majhnem naravnem žlebu pritekala izpod skale. Izvirek je bil precej močan, zato je bila kotanja okrog studenca mestoma skoraj do kolen napolnjena z vodo. Neki dami je spodrsnilo, da je zajela precej vode v čevlje. Hudovala se je nad svojim možem, zakaj bolj ne pazi nanjo, on pa ji je mirno, nasičen od modrosti ženskega »cicerona« po pythijsko odgovoril: »Ne razburjaj se, dragica, saj si se skopala v vodi modrosti in grški bogovi naj mi naklonijo to srečo, da bo voda imela uspeh.« Vsi, ki so to slišali, so se zasmeli, in gospe tudi ni preostajalo drugega, kakor da se je zasmejala še ona. Bržkone ji je že voda toliko koristila, da je v hipu sprevidela, da bi bila blamaža in ženska omejenost, če bi se radi moževe sorazmerno duhovite pripombe čutila užaljena in se jezila naprej. Toda molčati ni mogla, zato ga je tudi ona skušala duhovito zavrniti: »Prav, meni bo voda koristila, toda bojim se, da

je tebi naškodovala! Koristiti Ti prav gotovo ne more, ima premalo moči!» Tako smo se smejali naprej.

V moji bližini se je pojavila Lidijina mama, ki mi je ponudila vodo modrosti. »Vsi smo že pili, tudi vi morate piti!« Videl sem, kako pijejo to vodo ne iz žej, temveč iz nekakšne afektiranosti, da se bodo lahko doma pred znanci delali važne. Reš, žejen nisem bil, zato sem odklonil damino povabilo. »Nikar ne zamudite te prilike! To je voda modrosti! Ali nočete, da vas razsvetli?« To je bilo nieno maščevanje, ker sem prejšnji večer branil Lidijo pred njeno tiranijo. Samozavestno in koketno se je zdaj smejala, vesela svoje duhovitosti in pa uspeha, ki ga je imela z njo pred spremljajočo jo družbo. Lidija me je pogledala iz strani, kakor da me hoče vzpodbosti k odgovoru. Nič nisem okleval. »Oprostite, milostiva, če bodo vsi ljudje, ki so danes z vami vred pili to vodo, postali modri, potem bo imel svet dovolj modrih in človeštvo bo rešeno brez mene. Vsaj nekaj nas potem z mirno vestjo lahko ostane nespametnih in nemodrih, ker se bomo lahko zanesli na vas.«

Zdaj se je gospa užaljeno obrnila k svoji okolici, ki seveda ni pridržala smeha, zlasti pa se je zasmejala Lidija. Zato se je obrnila spet k meni, rekoč: »Vi pa imate grd gobec, gospod!« »Hvala, gospa, za to priznanje!« In najinega nežnega diologa ob studencu modrosti je bilo konec.

Pustili smo duhovito gospo pri njeni družbi in šli proti gostilni, ki je pod drevesom točila ljudem pijačo. Bilo je nekaj domačinov tam, ki pa se niso mnogo brigali za nas, ker so bili že vajeni potnikov. Sredi ceste je sedel na stolu star Grk in piskal na piščal. Že prej sem ga bil srečal na cesti pred muzejem in mu z rokami povedal, da ga hočem fotografirati. Postavil se je ponosno pred oljko, ki je rasla ob cesti, dal piščalko v usta in nakazal, kakor da igra. Po tem sem spoznal, da je fotografiranja že vajen, kajti poza je bila premišljena in naučena. Glavo je vzravnaval in se postavil tako, da ni bilo videti, da na eno nogo šepa. Palico je izročil svojemu spremljevalcu. Fotografiral sem ga najprej samega, nato skupaj s spremljevalcem. Žal, sta se obe sitki poneresrečili, ker sem v naglici pozabil naravnati daljavo na aparatu. Imel je izredno lepo glavo z visokim čelom in gostimi sivimi lasmi, ki so prehajali v brado in brke. Na glavi je imel čepico kakor naši frančiškani, le da je njegova bila siva. Nosil je sivo, menda iz domačega platna sešito srajco ali bluzo, ki je bila napravljena v kroju grške narodne noše. Na nogah je imel črne nogavice, ki so mu segale preko kolen. Grška moška narodna noša je sploh nekaj čudnega. Moški nosijo triko-hlače kot kakšne balerine. V Atenah

sem videl vojake, ki so nosili sandale z velikimi čopki na prstih, da bi skoraj lahko pometali prah z njimi. Ta je bil revež in zato ni imel čopk. Tudi obleka ni imela tistih živih različnih barv, kakor bogata narodna noša. Bila je siva in v barvah pusta in dolgočasna, žalostna kakor je žalostna beda, ki je sijala raz obraz tega starega grškega muzikanta, ki je piskal svojo kričečo melodijo ob delphijskih razvalinah, ne poznavajoč zgodovine in starih grških bogov, temveč samo borbo z bedo. Bržkone je bil včasih pastir, zdaj pa si je s kričavim piskanjem kot berač služil svoj kruhek. Piskal je vneto in samozavestno. Nikogar ni prosil miloščine.

Dva grška muzikanta v Delphih: opisan piskač sedi.

Pred njim je ležal klobuk, v katerega smo metal grški drobiž. Tu pred gostilno je imel pomagaja v močnem, civilizirano oblečenem možu, ki je tolkel ob star boben in spremljal piskača. Takšna je bila muzika današnjih Grkov v bivših Delphih... Potniki so ga fotografirali iz vseh strani. Tudi jaz sem napravil še en posnetek, ker sem slutil, da prejšnja ne bosta dobra.

Že prej sem bil preletel vse razvaline do skromnih ostankov starega gledališča, zato sem bil takorekoč zdaj prost. Samo muzej je bilo treba še ogledati. Napotil sem se tja, kjer sem našel Lidijo z bratom. Solnce je vroče pripekalo, človeka se je lotevala utrujenost in lenoba. Zato sem bolj površno in naglo prehodil ves muzej, kjer sem videl stare kipe, razne

napise itd. Nekaterih kipov sem se še spomnjal iz ilustriranih zgodovinskih knjig. Zato sem muzej hitro zapustil in šel spet po poti, ki je vodila v svetišče. Visoka skala je stala tam, kjer je nekoč sedela prerokovalka Pythia in dražila grške politike in modrijane s svojimi dvoumnimi odgovori. V bližini skale je stala druga skupina s svojo vodnico. Potniki so namerjali fotografske aparate. Nenadoma se je zgoraj ob skali pojavil naš gospod profesor zgodovine in predavatelj z ladje. »Počakajte, počakajte,« je vpil svojim znancem in lezel preko razpoke na skalo, da se da na istem mestu, kjer je nekoč stala modra Pythia, fotografirati. Postavil se je tja v vsej svoji namišljeni veličini, sovijim nosom in kritičnimi očali gledajoč okrog sebe, kakor da bi hotel reči: »Zdaj me poglejte! S Pythijinega mesta gledam na vas!« In prijatelji so ga fotografirali. Nato je vabil k sebi še neko gospo, ki pa radi obilnosti svojega telesa in ozkega krila ni mogla prestopiti razpoke, ki je bila med skalo in celino, tako da bi se skoraj zgodila nesreča. Njen mož ji je od spodaj zakričal, naj nikar ne stopa čez, lahko ji spodrsne in si zlomi še nogo. In gospa se je žalostna vrnila k možu, ne da bi se bila dala fotografirati s Pythijine skale. Ob tem primeru sem videl, kako ni vsakemu dano, da bi stopil na tako vzvišeno in zveličavno mesto, kakor je bil Pythijin oltar. Med redke izbranice, ki so zmogli stopiti na tista »sveta« tla, pa je bil vsekakor prištet gospod profesor, ki nikakor ni mogel zlesti nazaj. Skoraj z vsakim, ki se mu je posrečilo priti na skalo, se je dal fotografirati. Gledal sem vse to in mislil, kako je prav za prav človek strašno naiven in otročji. Nekateri potniki so naravnost bolehal na tem, da so se dali na nekoč znamenitih mestih fotografirati. Res ne vem, ali so mislili, da so s tem kaj pridobili ali kaj, vem samo, da so imeli pri takem fotografiranju čudovito resne obraze, ki so njih običajni izraz naravnost za trenotek spremenili. Pri povratku na ladjo ni bilo ne konca ne kraja pripovedovanju in tekmovanju, kdo je več videl in kje se je vse fotografiral. Spomnil sem se znanege zbadanja, ki ga je čutil včasih med otroki in ki ga je nekdo ironiziral z besedami: »Mi pa imamo luknjo v sodu, vi pa ne! Mi pa imamo uši, vi pa ne...!« Prav taki so bili mnogi moji sopotniki; vsak je hotel več videti kot drugi in marsikdo si je pomagal tudi s kakšno izmišljeno pripovedjo, samo da mu ne bi mogel sopotnik reči, da je on videl več. Če človek tako gleda ljudi ob takih prilikah in okoliščinah, se zjezi in gre. Vsa ta bedasta baharija s starim kamenjem, ki vendar danes nič ne pomeni, in pa tisto fotografiranje — je bilo res neumno. Zagnal sem se v hrib in zagledal na drugem kon-

cu čredo konjev. Že iz mlada imam konje zelo rad, saj sem bil pastir na vasi in sem pasel krave in konje. Napotil sem se k čredi, da jo fotografiram. Bili so sami majhni in mršavi konji, ki niso delali časti svojemu rodu, še manj pa človeku, ki je njih prednike pregnal iz svobodnega življenja in si jih usuznjil kot pomoč pri delu. Rekli bi lahko, da jih je civiliziral. In kakšna je človekova civilizacija, to se je videlo na teh konjih in njih pastirju. Vsi skupaj so bili precej sestradani. Na kamenitem hribu ni bilo kdove kaj trave, zelenega pa čisto nič, ker je bilo že vse rjavo požgano od vročega solnca. Pastir je bil prijazen in kó je videl, kaj nameravam, jih je skušal strniti. Nato se je postavil še on med nje in fotografiral sem jih. Videl sem pastirja, kako je presenečen in začuden zrl za mano, ki sem prišel doli od tistih znamenitih razvalin in še bolj

Stara Grkinja v Delphih, prodajalka grških ročnih del; tista, ki sem jo opisal.

znamenitih potnikov sem gor k njemu. Bil sem edini potnik, pri katerem je vzbudil zanimanje in to mu je za trenotek dobro delo...

Ko sem se vrnil k muzeju in nekoliko utrujen iskal mesta, kjer bi se rad spočil, sem zagledal Lidijo, ki mi je že od daleč mahala. Tudi ona se je že bila naveličala starega kamenja, družbe in klepetavih vodnikov. Stopila sva k prodajalcem grških narodnih izdelkov, ki so se bili utaborili ob cesti pred razvalinami. Prodajali so razne stvari, največ je bilo pisanih spletenih ženskih torbic, ki niso bile niti drage. Bile so razne barve. Kupil sem živordečo pisano, da jo ponese domov za spomin na Delphe. Med prodajalkami je vzbujala posebno pozornost stara, zgarna ženica z močno nagubanim obrazom. Kakor da bi bil kdo s plugom oral po njenem obrazu, tako globoke so bile brazde na licih in na čelu. Iz ust je preko

spodnje ustnice štrlel poslednji zob. Vse je bilo staro, trudno in izdelano na njej, le oči so se ji še vedno svetile v nekem čudnem svetlem žaru. Spominjala me je na ženske obraze, kakršne jih riše Käthe Kollwitz. Roki sta bili koščeni, žilavi, skoraj brez mesa. Ta ženska je morala v življenju veliko delati, težko delati in precej trpeti. Tiha je bila, nič dosti ni govorila, ponujala je skromno svoje narodno ročno delo. Zdelo se mi je, da je bil njen obraz ves zvit v trpkem nasmešku, ki je ostal trajno na njem. Iz tistih svetlih oči je kričala žalost prestanega življenja in spomin na mlada leta, ko je bila še lepa, zdrava in živa, ko je še divjala divja kri v njej. Kdove koliko fantov je bilo takrat zaljubljenih vanjo, prav gotovo se je bil

Avtorjev prijatelj v Delphih in obenem poslednji modrijan.

kateri celo stebel zanj. Kljub starosti in globokim brazdam je obraz še vedno izdajal njeno nekdanjo lepoto in čar. Zdaj je bila razvalina...

Dolgo časa sem stal pred njo in mislil na njeno mladost.

Iz premišljevanja me je vzdramila Lidija, ki me je poklicala, češ, naj grem gledat profesorja. Šel sem, toda profesorja nisem mogel zagledati nikjer. Ozrl sem se na Pythijino skalo, misleč, da se že spet fotografira. Toda tudi tam ga ni bilo. Lidija se je smejala in venomer kazala po hribu navzdol. Še vedno nisem videl ničesar. »Vi ste pa res slepi! Pogledajte vendar, tam poleg tiste stare ženi-

ce stoji!« Zdaj sem videl in takoj spoznal Lidijino hudomušnost. Ne daleč od ceste se je na obronku pasel osel — Lidijin profesor. Smejal sem se njeni porednosti. Še vedno mu ni odpustila, da jo je iz akademikove družbe preganjal na svoje dolgočasno predavanje. Stopila sva bliže in opazovala malega grškega osla, ki je trgal ogoreto travo in tolažil svoj želodec.

»Stopite k njemu, da vas fotografiram,« se je nenadoma oglasila Lidija. Nič dosti nisem pomišljal. Izročil sem aparat njenemu bratu in se postavil k oslu. »To je poslednji modrijan, ki še živi v Delphih!« Moja nejevolja nad fotografiranjem ob znamenitostih se je spremenila v ironijo, katero nisem prizanašal niti samemu sebi. Hotel sem demonstrirati proti tistemu znamenitemu fotografiranju gospoda profesorja in drugih. Stvar se mi je posrečila, kajti nenadoma se je zbralo precej ljudi, ki so opazovali čudaško fotografiranje z oslom. Objel sem osla okoli vratu in ga pobožal: »O ti Pythia, ki so te vsi pozabili!« Moje besede so vzbujale krohot, četudi grški šoferji niso razumeli drugega kot besedo Pythia. Tako sem se dal v slavnih Delphih fotografirati s poslednjim tamošnjim modrijanom... Nato sem posadil še Lidijo na osla. Med tem časom se je vrnila lastnica osla in nam hotela fotografiranje preprečiti. Pristopil je domačin v črnih očalih in jo pregovoril. Seveda se je potolažila šele takrat, ko sem ji stisnil drahmo (grški denar) v roke. Nato smo se fotografirali vsi štirje. Grk v črnih očalih je po fotografiranju zahteval plačilo za svoje posredovanje... Nisem pil vode modrosti, tudi na Pythijino skalo nisem splezal, da bi se tam postavil v napoleonsko pozo in se dal fotografirati, obiskal pa sem čredo konj, gledal sem v žareče oči stare Grkinje in objemal sem se z oslom.

Sale je bilo dovolj, tudi čas našega bivanja je šel h koncu. Poiskal sem naš avtotaksi in obesil na avtomobil rdečo torbico, ki sem jo bil prej kupil. Z Lidijo sva se začela sprehajati. Nenadoma sva slišala za hrbtom smeh. Obrnil sem se in videl, da se nekateri šoferji šalijo z našim šoferjem in kažejo na mojo torbo, ki je visela spredaj na okvirju varovalnega stekla. Stopil sem bliže in v zlomljeni francoščini vprašal, kaj je. Iz raznih odgovorov sem posnel, da so me svarili pred mojim šoferjem, ker je — rdečkar. To me je prijetno vznemirilo. Stopil sem k njemu in ga spet v tistih bore francoških besedah vprašal, ali je to res. Malo je pomislil, se pri tem nasmehnil in odgovoril, da ni samo on, da so tudi drugi. Vsi so radovedno pričakovali učinka njegovih besedi. Mogoče so se jim zdele kot denunciacija. Ozrl sem se okrog sebe. Čutil sem vročino v licih. Vse to je bilo v trenutku. Obrnil sem se k našemu šoferju

in mu stisnil roko. Skozi vrste šoferjev je šel šepet. Videl sem tudi, kako je postal pozoren stražnik, ki je stal v bližini. Pogovor nam je zastal. Nismo imeli besed ne jezika, da bi se pogovarjali. Jaz nisem znal grški, oni pa ne jezika, s katerim bi se lahko pogovorili z menoj. Vpraševal sem jih, ali zna kdo francosko, nemško, rusko ali srbsko. Nič. Vsekakor sem hotel nekaj govoriti z njimi. Zdaj sem vedel, da so sodrugi. Tedaj mi je šinila odrešilna misel v glavo. Začel sem zvižgati melodijo internacionale. »Vstanite sužnji iz prekletstva...« Nekateri so stopili bliže, oči so se jim zasvetile in pomagali so mi... Tako smo se začeli, po melodiji delavske pesmi spoznavati. Zdaj smo začeli klepetati v vseh jezikih, ki smo jih znali in ki jih nismo znali. Ta je znal ne-

sem hotel še izvedeti, kako se pravi po grško delavec. Z Lidijo sva jim tolmačila na vse načine, toda niso mogli razumeti. Pogovarjali so se med seboj, toda brez uspeha. Zdaj sem začel kazati z rokami. Nakazal sem kopanje in mislil na rudarja, nakazal sem tolčenje s kladivom in mislil na kovača. Gledali so me in premišljevali. Dobrodušen šofer, ki je bil najživahnejši v pogovoru, me je nenadoma zgrabil za roko, vzel notes in nalivno pero in narisal koso. S tem me je hotel vprašati, če mislim kmeta. Odgovoril sem mu, da ne mislim kmeta, ampak delavca. Ker se z besedo nisva mogla razumeti, je spet vzel pero in notes in narisal kladivo. Zdaj sva se razumela. »Ergátis«, je odgovoril in jaz sem zapisal. Govorili ali bolje rečeno mahali smo z rokami še naprej in

Mala karavana: Grk v črnih naočnikih, Lidija, osel, avtor in lastnica osla.

kaj francoskih besed, oni nekaj nemških in iz gruče se je izvil dolg mož z ostrimi, energičnim potezami, ki je povedal, da zna malo rusko. Spraševali so me, kdo sem in odkod. Ko sem rekel, da sem Slovenec, niso vedeli nič več ko prej. Zato sem moral povedati, da sem iz Jugoslavije. Tudi to ime jim ni bilo preveč domače in so ga zato raje zamenjali s Srbijo. Kljub vsem prizadevanjem je bil naš pogovor zelo otežkočen in včasih smo v pomanjkanju besedi umolknili in samo zrli drug drugemu v oči. S pomočjo Lidije, ki zna dobro francosko, sem jih vprašal, kako se reče tovariš po grško. Dolgo niso mogli razumeti, dokler po daljšem premišljevanju niso prišli na to, kar sem hotel izvedeti od njih. Vzel sem notes in zapisal: camarade-syndrosfos. Nato sem grško besedo še napisal v grških črkah, ki jih znam še iz gimnazije. Moj šofer, ki je to videl, mi je začel žugati in trditi, da se samo delam, da ne znam grško. Lidija jim je morala razložiti, odkod moje poznavanje grške abecede. Nato

si dajali znake, s katerim smo se skušali sporazumeti. Padla so imena Venizelos, Pangalos, Dollfuss, Hitler, Mussolini, Roosevelt itd. O Rooseveltu je nekdo izmed njih pripomnil v slabi francoščini, da ima veliko volje, drugi pa je dostavil: »Da, za kapitalizem!« Pri pogovoru smo se razigrali. Veseli smo bili drug drugega. Nekateri so bili včasih preglasni in tudi predrzni. Zato sem jih opozoril na blizu stoječega stražnika. Spet je moj iznajdljivec glasno povedal, da je tudi stražnik rdeč. Ozrl sem se tja, čakajajoč stražnikove intervencije. Nič. Bil je mlad človek, prijetne zunanosti. Šoferjevimi besedam se je pritajeno nasmehnil.

Bližal se je čas odhoda. Skočil sem od zadaj v avto in se začel poslavljati. Šele sedaj sem videl, da se je zbralo okrog nas skoraj vseh štirideset šoferjev, ki so nas vozili. Naš pogovor je že nalikoval na celo zborovanje. Nekoliko vroče mi je postalo. Zdaj je bilo treba iti. Vsi so mi hoteli dati roko, jaz pa njim. Nekateri so med tem že šli k svojim

avtomobilom, a so se kljub temu še vrnili po slovo. Tako je prišel tudi tisti dobrodušnež in iznajdljivec, ki je z risbo tolmačil moje misli. Krepko sva si stisnila roke. Za slovo sem mu nekaj povedal še na uho. Tedaj me je objel in poljubil, drugi pa so veselo vzklikali in zaploskali... Takrat sem videl nekaj začudenih obrazov svojih sopotnikov, ki niso mogli razumeti mojega početja. Naše prijateljstvo jim je bilo tuje in moje obnašanje je bilo po njih mnenju neprimerno. Še ko se je naš avto že začel premikati, mi je kdo od šoferjev pomahal z roko in izmenjala

sva besede «syndrofos»... Tako sem se poslovil od nekdanjega proročišča v Delphih.

...Zvečer na ladji me je Lidijina mati nagovorila z očitajočimi besedami: »Slišala sem, da ste se v Delphih kušvali s šoferji. Ali je to res?« »Res, milostiva!« »Čudno obnašanje imate!« »Mogoče.« Obrnil sem se in šel. Ko sem prišel v drugi konec ladje, sem se naslonil na ograjo in gledal v lepo zvezdno noč. Spodaj ob ladji je šumelo morje, jaz pa sem mislil na svoje grške prijatelje. Ali se bomo še kdaj srečali v srečnejših dneh?...

Leon Detela, O bistvu življenja

Že od nekdaj smatra človek svoje osebno življenje za nekaj nad vse dragocenega in se skuša z vsemi silami ubraniti nenadni grozeči smrti. V preteči smrtni nevarnosti so zelo redki oni, ki ohranijo mirno kri. Ob nenadni katastrofi sledita človek in žival edino klicu narave, ki jima velevala, naj pustita vse in rešita golo življenje. Tako globoko je zasidran v človeku strah pred nasprotjem življenja, pred smrtjo, da je bilo bržkone ravno spoznanje smrti ono mogočno gibalo, ki je še na pol divjega pračloveka prisililo k premišljevanju in povzročilo, da si je ustvaril prve pojme o onstranstvu, kjer naj bi brezskrbno in večno užival to, kar mu je že na zemlji najdražje. Razmeroma hitro si je človek ustvaril vsaj površno sliko o bistvu smrti, mnogo dalje in vse v naše dni pa sega stremljenje po spoznanju bistva življenja. Za preprostega sina narave pred deset tisočletji je bilo gibanje najočitnejši znak življenja. Dokler je človek živel, je gibal, srce mu je utripalo, prsa so se mu dvigala in padala; ko je nastopila smrt, je nastopil tudi večni mir. In isto je opazal pračlovek tudi na tisočih in tisočih obdajajočih ga živali. Kjer ni opazil gibanja, tam ni spoznal življenja. In nehote se spomnimo na svojo lastno otroško dobo, ko smo hoteli prestrašiti tóvariše pri igri s tem, da smo se delali »mrtve«, ali ko smo slutili za šumom, ki ga povzroča veter v gozdu ali za nenadnim škripanjem v temni noči neznanu in tajinstvenu bitja. Nehote se tudi spomnimo na karikature iz časov, ko so stekle prve železniške lokomotive, ki so spravile v divji beg konja na polju,

mimo katerega so privozile, in še ubogega kmetiča povrhu, ki se je v strahu odkril, križal in trepetal pred drvečo pošastjo. Danes se nam zdi smešna misel, da bi bila drveča lokomotiva živa in skoraj vsak otrok si domišlja, da bi znal povedati, kakšna je bistvena razlika med njo in n. pr. med živim konjem. Če se pa ozremo s par tisočkrat bistrejšimi očmi naravoslovca, z drobnogledom ali mikroskopom v živo naravo, spoznamo lahko na tisoče in tisoče živih bitij, ki so tako preprosto zgrajena, da jim bi vsak, ki jih bi prvič videl, odrekal vsako trhico življenja. Mnoge bakterije, ki povzročajo različne nalezljive bolezni, glivice, ki sestavljajo kvas, ki ga rabimo pri peki kruha, in tisočera druga bitja, za katera vemo, da žive, so enostavne, par tisočink milimetra velike kroglice ali palčice, ki leže negibno v tekočini, brez vsakega znaka življenja. Če jih opazujemo dalj časa, vidimo, da pretvarjajo tekočino okoli sebe, da jo vsrkavajo vase, da izločajo vanjo različne, pogosto zelo strupene snovi, da polagoma naraščajo, da se razdele, ko dosežejo določeno velikost na dvoje, da se torej razmnožujejo, da se spreminjajo pod vplivom svetlobe, toplote, suše in različnih snovi, ki jim jih pridamo. Vse to so zanje znaki življenja, vendar iz njih še vedno ne vzemo, kaj je bistvo življenja. Kajti tekočino vsrkava vase tudi stenj v petrolejki, tudi tu se petrolej pri gorenju spreminja in razkraja, tudi tu odhaja pri gorenju iz stenja oglje in še vse polno drugih snovi. Če izhlapeva na krožniku slana voda, nastajajo mali kockasti kristali soli, ki rastejo in

postajajo vedno večji.*) Da pridemo v bistvo vprašanja, moramo ubrati druge poti. Najprej se bomo vprašali, kakšna je bistvena razlika med neživimi predmeti, to je med takimi predmeti, ki niso bili nikoli živi, in med mrtvimi trupli človeka, živali in rastlin.

Razlike med mrtvimi bitji in med predmeti nežive narave so velikanske, če primerjamo n. pr. mrtvega človeka s kakšnim kamnom. Tudi pri mrtvem človeku vidimo še vedno različne telesne organe, kot kožo, ude, pljuča itd. Pri živem in pri mrtvem človeku so posamezni organi sestavljeni iz majhnih, par tisočink ali stotink milimetra velikih kamric, ki so izpolnjene z neko več ali manj sluzasto snovjo in ki se imenujejo stanice ali celice. Takih stanic je v človeškem telesu na milijarde in so v različnih organih različno oblikovane. Najenostavnejša bitja, kot n. pr. bakterije, glive kvasovke, praživali so pa sestavljene iz ene same stanice, v kateri se nahaja tako kot v stanicah človeka kepica sluzaste snovi, ki ji pravimo pratorgano ali protoplazma. In zdaj se bomo znova vprašali: kakšne so bistvene razlike med takim enostavnim mrtvim bitjem kot je mrtva bakterija in med predmeti žive narave? Razlike med obema so predvsem snovne. V mrtvi bakteriji se nahaja vse polno snovi, ki jih v neživi naravi ni. Največ je sicer vode, ki je v mrtvi bakteriji kakih 80%. V vodi je raztopljenih vse polno najrazličnejših soli, kot n. pr. apnenec, kuhinjska sol, sadra in mnoge druge in pa obilica snovi, ki nastajajo navadno samo v živih bitjih ali organizmih in ki jih radi tega že od nekdaj imenujejo organske ali samo živim bitjem lastne snovi. Take snovi so n. pr. beljakovine, kot jih poznamo iz kurjega jajca ali iz mesa, maščobe in olja, sladkor, škrob, celuloza, vosek, plutovina, iz katere izdelujejo zamaške, različna barvila, in končno med drugimi skupina snovi, katerih sestava nam ni natančneje znana, takozvani fermenti, ki povzročajo v živih, pa tudi še v mrtvih stanicah važne snovne izpremembe, n. pr. pretvarjanje škroba v sladkor, sladkorja v alkohol, alkohola v octno kislino, kislanje mleka itd. Do pred dobrimi sto leti so mislili naravoslovci, da nastajajo beljakovine, maščobe in sploh vse omenjene organske snovi, to je snovi, ki jih v neživi naravi ni, le v živih bitjih, in to samo pod vplivom neke skrivnostne sile, ki so jo imenovali vis vitalis, kar se bi reklo po naše življenjska sila. Ker imajo to skrivnostno življenjsko silo le živa bitja, tako so takrat razlagali, zato nastajajo snovi, ki so posebno značilne za živa bitja, le v živih bitjih in je že v naprej izključeno,

da bi nastale kdaj izven njih. Zato pomeni pravo revolucijo v tem vprašanju leto 1828, ko se je posrečilo nemškemu kemiku Wöhlerju umetno sestaviti iz samih snovi nežive prirode in brez vsakega sodelovanja skrivnostne »življenjske sile« sečnino, snov, ki nastaja v živalskem in v človeškem telesu in ki jo izločajo živali in človek s seboj iz sebe. Takrat so začeli padati predsodki in začelo si je utirati pot spoznanje, da je nesmiselno pričakovati razodetja od skrivnostne »življenjske sile«, temveč, da je treba predvsem začeti proučevati, pod kakimi pogoji nastajajo iz snovi nežive prirode takozvane organske snovi. Od tistih časov dalje je dosegla kemija na tem polju prave triumfe. Kemične tovarne izdelujejo dandanes ogromne množine organskih snovi, posrečilo se je že umetno napraviti maščobo in na najboljši poti smo že, da v kemičnih delavnicah sestavimo največje čudo žive narave — beljakovine. Po vsem tem nam bo jasno, da ni bistvenega razločka med preprostimi mrtvimi bitji in med predmeti nežive prirode. Samo vprašanje časa je, kdaj se nam bo posrečilo umetno sestaviti vse one snovi, ki jih najdemo v mrtvih truplih živali, rastlin in človeka. Ko bi bilo to enkrat doseženo, potem bi lahko umetno sestavili mešanico takih snovi in jim dali tako obliko, kot jo imajo v mrtvih truplih.

Sedaj, ko smo ugotovili, kakšne so, oziroma kakšne niso bistvene razlike med mrtvimi bitji in med predmeti nežive prirode, pojdimo nekoliko dalje in se vprašajmo: kakšne so bistvene razlike med živimi bitji in med mrtvimi bitji — in odgovor na to vprašanje bo obenem tudi odgovor na vprašanje o bistvu življenja.

Ko nastopi smrt, začne truplo razpadati in nič več ne opazamo na njem takozvanih znakov življenja. Dihanje je za vedno prenehalo, kri ne kroži več po telesu, srce miruje, vsi udje so negibni, ni mu treba več ne zraka, ne vode, ne druge hrane, neobčutljivo je truplo za toploto, mraz, električne tokove in za vse ono, kar mu je nekdaj sladilo ali grenilo življenje, nobena strast ga ne prešinja več in, četudi je živel par ur, ne bo zraslo več niti za milimeter, temveč bo kaj kmalu mrliško odrevenelo ter zapadlo splošnemu razkroju. Kakor so lahko mnogolični življenjski pojavi kakega živega bitja vendar temeljijo končno vsi le na telesni presnovi in v zvezi z njo na gotovih izpremembah energije, ki jo kopiči vsako živo bitje v sebi. V vsakem živem telesu se vrši neprestano presnavljanje. Tudi če človek nič ne dela in če ne uživa nobene hrane, potekajo v njem mnogoteri življenjski procesi in radi njih izloči v 24

*) Presnavljanje v petrolejki, rast kristala sta dva pojava, kot ju opazamo na vsakem živem bitju, vendar nam sama ne zadoščata za bistveno oznako življenja.

urah skozi pljuča v zrak, ki ga izdihava, kakih 800 g ogljikovega dvokisa, plina, ki nastaja n. pr. pri gorenju spirita, poldrugi liter vode, deloma skozi ledvice s sečjo, deloma skozi pljuča v obliki vodnih hlapov, dalje kakih 30 g sečnine itd. Pri tem razpadanju snovi našega lastnega telesa pa nastaja takšna množina toplote in drugih pogonskih sil, da bi lahko z njo zavreli 20 litrov ledeno mrzle vode. Takšne množine pogonskih sil pa rabi popolnoma mirujoč človek za vsa ona življenjska dogajanja, ki se kljub mirovanju vedno vrše v njem. Če bi človek ne užival hrane, se bi procesi snovnega razkrajanja v njem še vedno nadaljevali, telo bi hujšalo bolj in bolj in končno bi človek ves sestradan umrl. Da se ohrani telo živo in zdravo, mora človek dnevno nadomeščati izgube, ki izvirajo iz snovnih sprememb v njegovem telesu. V nadomestilo za snovi, ki so se tekom enega dne v telesu razkrojile in ki jih je telo izločilo, mora v istem času povziti razen primerne količine vode še kakih 120 g beljakovin, 80 g maščob, 300 g sladkorja, moke in podobnih snovi. Pri popolnem zažigu teh snovi pa nastane ista množina toplote, kot pri razpadu snovi v mirujočem človeškem telesu tekom enega dne. Da človek lahko živi, mora torej imeti na razpolago določeno pogonsko silo in ta nastaja pri počasnem razpadanju snovi lastnega telesa. Razpadle snovi nadomeščajo s hrano, ki je zadostna, če odgovarja množina zavžite hrane množini razpadlih telesnih snovi. Seveda je množina razpadlih telesnih snovi neprimeroma večja pri človeku, ki težko dela, kot pri onem, ki samo počiva. Če je hrana pomanjkljiva, potem bo telo hujšalo, če je preobilna, se bo telo debelilo. Na podoben način črpajo živali pogonsko silo za opravljanje dela iz svojega lastnega telesa in nadomeščajo razpadle telesne snovi z zavžito hrano. Edino zelene rastline morejo kriti snovne izgube, ki nastajajo v njihovih telesih pri različnih življenjskih opravilih, s samimi snovmi nežive narave: z vodo, ki jo sprejemajo iz zemlje, in z rudninskimi snovmi, ki so v vodi raztopljene, ter z ogljikovim dvokisom, ki ju dobivajo iz zraka. Te snovi pa niso gorljive in nimajo v sebi prav nobene pogonske sile, ki jo potrebuje rastlina ravno tako kot žival. Da lahko zvari te malo vredne snovi in da jih pretvori v visokovredne organske snovi, kot so beljakovine, maščobe itd., zato potrebuje zelena rastlina solnčno svetlobo, ki jo pretvori s pomočjo listnega zelenika (zelenega barvila, ki se nahaja predvsem v zelenih listih) v edini vir svoje pogonske sile. Edino zelena rastlina se torej lahko hrani s pomočjo solnčne svetlobe ob samem raztopljenem kamenju in zraku. Nezelene rastline (n. pr. gobe), živali in človek pa uporabljajo lahko za hrano samo

organske snovi, ki so nastale v zelenih rastlinah, ali pa posredno v rastlinojedih živalih. Zemeljska skorja in zrak sta torej zadnje snovno skladišče, iz katerega nastajajo vsa živa bitja, in solnčna svetloba je oni zadnji vir pogonske sile, ki ga uklene zelena rastlina s svojim listnim zelenilom vase in ki omogoča dejanje in nehanje vseh živih bitij.

Vsako živo bitje mora torej neprenehoma sprejemati vase hrano in z njo potrebne množine pogonske sile. Ta hrana in te pogonske sile se v živem bitju neprenehoma pretvarjajo, pri vsaki rastlinski in živalski vrsti na njej lasten način. Človek n. pr. prebavlja sprejeto hrano v ustih, želodcu in tankem črevesu, kjer je prebava dokončana in od koder pride prebavljena hrana v kri in s krvjo v prav vsako stanico telesa. Vsaka stanica telesa sprejema iz krvi vase ono, kar ji je potrebno in stvarja iz sprejetih snovi vse one snovi, ki so značilne za živo stanico, to je živo protoplazmo ali pratvorivo, zmes najrazličnejših snovi. Živa protoplazma ima lastnost, da je strašno občutljiva, zelo neobstoja in da prav kmalu razpade. Razpadla protoplazma se še nadalje razkrajja in končno izločajo stanice razpadle snovi v kri, od koder jih telo izloči večinoma skozi ledvice, deloma pa skozi pljuča. Iz sprejete hrane stvarjajo stanice na novo njim lastno protoplazmo, ki kmalu zopet razpade, in tako se to ponavlja brez konca in kraja, dokler traja življenje stanice. Neprestano nastajanje in neprestano razpadanje žive protoplazme je najznačilnejša lastnost živih bitij in obenem glavna in najbistvenejša razlika med živimi in mrtvimi bitji. Kajti v mrtvih bitjih ni več novega snovanja, tam ne nastaja več nova protoplazma, protoplazma vsake mrtve stanice se nenehoma razkrajja, dokler ni več o njej ne duha ne sluha. V tem oziru bi lahko primerjali mrtvo bitje s kosom papirja, ki izgoreva, živo bitje pa z gorečim plinškim plamenom. Mrtvo bitje razpada v prah in pepel in v različne plinske sestavine, ravnotako kot izgorevajoči papir. V goreč plinski plamen pa doteka neprestano svež plin, ki v plamenu izgoreva in se razkrajja in ki neprestano vzdržuje obliko in toploto plamena, tako kot vzdržuje zavžita hrana življenje telesa. Ena temeljita razlika pa obstoja vendarle med živim bitjem in med gorečim plinškim plamenom. Plin moramo dovajati v plamen iz plinarne, živo bitje pa si išče samo svoje sirovine in si samo sestavlja iz sirovin svoje lastno telo, svojo lastno protoplazmo in razkrajja in kuri samo sebe. Da bi bila primera popolna, bi morali sestaviti tak stroj, ki bi iz okolice sprejel sam vase potrebne sirovine, ki bi potem na poseben način zatekel, dopolnjeval in izpopolnjeval pri tem sam sebe, ki bi se pričel potem sam

iz sebe razkrajati in ki bi se že med razpadanjem na novo dopolnjeval in izpopolnjeval s pomočjo sprejetih sirovin. Edinó tak stroj, ki bi sam vsrkaval sirovine in ki bi se pri tem sam neprestano gradil in razdiral, edino tak stroj bi bil prava pripodoba življenjskih dogajanj in živega bitja. Takega stroja nimamo in si je težko misliti, da bi ga kdaj skonstruirali.

Se bolj nam bo jasno bistvo življenja, če se vprašamo, katera snov je živa v živi protoplazmi. Naravoslovci so se dolgo o tem preekali, mnogi so pripisovali to važno lastnost beljakovinom, danes so si pa že edini v tem, da ni živa nobena izmed mnogih snovi, ki sestavljajo protoplazmo. Zakaj tako, bomo spoznali, če natančneje motrimo delovanje žive stanice.

Mislimo si majhno, 20 tisočink milimetra dolgo stanico iz človeških jeter. Kot vemo, je v živem stanju izpolnjena s kepico pratvoriva, ki je prepojeno z nekim sokom, zvanim stanični sok. Najprej nas bo zanimalo izvedeti, ali moramo uvrstiti pratvorivo, kot nas uči fizika, med plinasta, tekoča ali trda telesa. V tem slučaju bi zaman izbirali med temi tremi možnostmi, kajti protoplazma ni niti plinasta, niti tekoča, niti trda, temveč je v nekem stanju, ki ni niti trdo, niti tekoče in je najbolj podobna različnim sluzastim snovem, n. pr. smrkliju, raztopljenemu kleju, smoli, ki vre iz skorje smrek, namočeni želatini itd. To sluzasto ali s tujim imenom koloidalno stanje snovi povzročajo večje ali manjše množine vode, ki na poseben način prepoji klej, smolo itd. Ena izmed glavnih lastnosti takih koloidov ali sluzastih snovi je, da morejo upiti vase včasih naravnost ogromne množine vode, da pri tem nabreknejo, da pa lahko sprejeto vodo radi različnih zunanjih vplivov, kot so učinkovanje kislin, lugov, različnih soli, toplote, mraza itd. tudi oddajo in pri tem splahnejo. Koloidi so izredno spremenljivi in občutljivi za najrazličnejše vplive in se radi njih zgoščajo, razredčajo, postajajo več ali manj odporni, ali se pa tudi sesirijo in čisto otrde. Skoraj vsako snov, n. pr. zlato, baker, kremenico itd. spravimo lahko na ta ali oni način v koloidalno ali sluzasto stanje. Tudi v neživi naravi, n. pr. med rudninami niso koloidi čisto nič posebnega ali izredno redkega. Izredno važno pa je, da so sestavljena vsa živa bitja, brez izjeme iz skoraj samih koloidov, in da je protoplazma koloidalna snov. Beljakovine, maščobe in mnoge druge organske snovi vsrkavajo vase vodo iz staničnega soka in so kot pravi koloidi v polni meri podvrženi vsem vplivom snovi v staničnem soku in vsem vplivom stanične okolice. V protoplazmi tvorijo koloidi beljakovin, maščob itd. nekakšno trdno ogrodje, ki sestavlja vse polno majhnih prostorčkov,

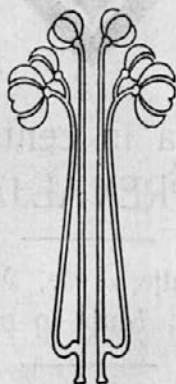
takih kot so n. pr. v napol iztočeni steklenici piva pravilne kamrice v vratu steklenice, obdane s tankimi tekočinskimi stenami. V majhnih kamricah protoplazme, ki jih obdajajo koloidalne stene, pa se pretaka stanični sok, to je v glavnem voda, v kateri so raztopljene najrazličnejše snovi. Sedaj se pa povrnimo k naši jetrni stanici in si mislimo, da so najmanjši delci beljakovin, maščob in drugih snovi, ki sestavljajo ogrodje protoplazme, povečani na velikost opeke. 20 tisočink milimetra dolgo jetrno stanico bi morali potem povečati v ogromno, 50 m visoko poslopje s 7000 km² veliko talno površino, kar bi nekako odgovarjalo površini cele spodnje Štajerske. To poslopje bi bilo razdeljeno z že prej omenjenimi stenami iz beljakovin, maščob, ogljikovih hidratov itd. v premnoge dvorane, sobane, sobe in sobice, po katerih bi se pretakal in valil stanični sok, to je voda in v njej raztopljene snovi. Vse te snovi pa vplivajo druga na drugo in na koloidalne stene, kar na lepem nastane v eni izmed soban neka nova snov, ki se močno in naglo razširi, tako da popokajo in razpadejo stene sobe in da zalije vsebina sosednih soban ruševine stare. V novem kotlu se znajdejo zdaj druga poleg druge čisto nove snovi, zopet nastopi burna reakcija, maščoba, ki tiči v steni sosedne sobane, se zgosti, skozi nastalo odprtino vdira v naš kotel neka tuja snov, ki povzroča, da nastane v kotlu poševna nova stena in da imamo sedaj dva nova kotliča itd. Tako burno je dogajanje v vseh kamricah sluzastega pratvoriva, neprestano se spreminjajo snovi v kamricah in stene kamric same in s tem tudi sestava protoplazme. Nekje se stvarja nova protoplazma, drugje zopet razpada in neprestano se spreminja tudi njen ustroj. Pri tem neprestanem presnavljanju, nastajanju in razpadanju snovi, ki sestavljajo protoplazmo, so vse snovi enako potrebne. Le eno je treba odtegniti in kmalu ne bo več dogajanje normalno, kmalu se bo sesula veličastna zgradba pratvoriva v same ruševine — protoplazma bo za vedno umrla. Kajti le vedno presnavljanje protoplazme je njeno življenje; če to spreminjanje neha, je življenje konec. Živa ni torej nobena izmed snovi v protoplazmi, življenje obstoja v vednem izpreminjanju in medsebojnem učinkovanju vseh snovi, ki so v njej.

Zakaj se pa vsa ta burna dogajanja ne vrše v mrtvi jetrni stanici? Saj imamo v mrtvi jetrni stanici tudi še vedno beljakovine, maščobe in vse one snovi, ki so bile v njej, dokler je še živeła. Čeprav je vse to res, vendar so te snovi v mrtvi stanici v precej drugačnem stanju kot v živi. Ponosna stavba koloidov se je sesula in zgostila, vsa protoplazma stanice je skrepnela v nastopajoči smrti in vse telo višjih bitij je odrevenelo v smrtni

grozi. Pa ne ozirajte se na te izpremembe v ustroju protoplazme domnevajo naravoslovci, da morajo biti v živi protoplazmi neke snovi, ki jih v mrtvi ni. Katere so ravno te snovi, ki povzročajo razlike v obnašanju žive in mrtve protoplazme, ne vemo točno. Vendar domnevajo naravoslovci, da moramo iskati take snovi med beljakovinami, kajti beljakovine so najfinišše, pa tudi najboljčutljivejše snovi, kar jih poznamo, in ravno one morajo biti v največji meri odločujoče za dogajanja v živi stanici. — V čem obstoja bistvena razlika med beljakovinami v živi protoplazmi in med onimi v mrtvi, je težko reči. Pomisliti moramo, da vemo za enkrat o beljakovinah še bore malo in da jih je nemogoče natančneje raziskati, ker razpadejo že pri najrahlejšem vplivanju

nanje v svoje gradbene kamne in s tem je konec njih in protoplazme, katere sestavni del so. V primeru proučevanja beljakovin je človek s svojimi okornimi pripomočki podoben slepcu, ki bi hotel spoznati podrobnejši ustroj ure, ki je ni nikdar videl, na ta način, da bi enostavno tolkel s kladivom po njej in skušal potem potom otipavanja razbitih kolesc doumeti, kakšna je razlika med dobroidočo in pokvarjeno uro. Vendar nas vse te težave ne plašijo. Glavno je, da smo vsaj načelno spoznali, v čem je bistvo življenja in da smo se za vedno poslovili s skrivnostno »vis vitalis« in s podobnimi strašili in da vsaj vemo, v kateri smeri nam je iskati končne rešitve tega vprašanja.

KONZUMNO DRUŠTVO ZA MEŽIŠKO DOLINO

R. Z. Z. O. Z.
V PREVALJAH

Poštni predal števika 3
Telefon interurban štev. 5

Pošt. čekovni račun 12048
Brzjav: Kodes Prevalje

Osrednja pisarna in centralno skladišče:
v PREVALJAH.

PODRUŽNICE: Prevalje, Leše, Mežica, Črna I, Črna II,
Sv. Helena, Guštanj, Muta in pekarna v Prevaljah.

Zadruga nudi svojim članom vedno sveže blago
po najnižjih cenah.

Hranilne vloge sprejema centrala v Prevaljah in njene podružnice, ter jih obrestuje po najvišji obrestni meri. Vse nove hranilne vloge se na zahtevo vlagatelja takoj izplačajo.

Prodaja se le članom. — Član društva postane lahko vsak.

Delež Din 300.—

Preje

Sedaj

Prava uteha za živčno bolne!

Tako nenadno izpremembo v
prav za prav kratkem času - že

v nekaj tednih

povzroči samo naše preizkušeno
redilno sredstvo.

Brezplačno in poštnine prosto
pošljemo vsem, ki se obrnejo na
nas, obširno razpravo o tem re-
dilnem sredstvu. Število onih, ki
so poslušali naše nasvete in se
na ta način rešili svoje bolezni,
je izredno veliko.

Pišite še danes na spodaj
navedeni naslov:

Poštno zbiralno mesto:

ERNST PASTERNAK

BERLIN S. O.,
MICHAELKIRCHPLATZ 13, Abt. J.

Denar prihranite

in zadovoljni boste,
ako nabavljate blago
za obleke, plašče,
perilo i. t. d. pri
tvrdki

Novak

Ljubljana-Kongresni trg 15

(nasproti nunske cerkve.)

Nudimo:

Veliko izbora!

Dobro blago!

Najceneje!

MARIBORSKA

DELAVSKA

KUHINJA

SLOMŠKOV TRG št. 6

daje ceneno, tečno in obilno

hrano. - Sprejema abonente

in izletniške skupine na hra-

no. - Delavci poslužujte se

::: te delavske kuhinje. :::

GAZELA TERPENTINOVO MILO

PERE ZARES ČISTO!

JAVNI KUHINJI V DELAVSKI ZBORNICI

V LJUBLJANI IN V CELJU

dajeta ceneno, tečno in obilno hrano po najnižjih cenah. — Prosta izbira jedil. — Odprti dnevno do 8. ure zvečer. — Izletniki v skupinah posebne ugodnosti. — Delavci, poslužujte se naših ljudskih kuhinj.

Naročajte „Delavsko Politiko“!

Naročnina mesečno Din 10.—

Izhaja vsako sredo in soboto.

Tisoči že ozdravljeni!

Zahtevajte takoj knjigo o moji

NOVI UMETNOSTI PREHRANJEVANJA

ki je že marsikoga rešila. Ona more poleg vsakega načina življenja pomagati, da se bolezen hitro premaga. Nočno znojenje in kašelj prenehata, teža telesa se zviša ter po poapnenju sčasoma bolezen preneha.

Resni moške

zdravniške vede potrjujejo prednost te moje metode in jo radi priporočajo. Čim prej začnete z mojim prehranjevanjem, tem bolje.

Popolnoma zastoj in poštne prosto

dobite mojo knjigo, iz katere boste črpali mnogo koristnega. Ker moj založnik razpošilja samo

10.000

komadov brezplačno

Pišite takoj!

zadošča dopisnica na spodnji naslov!

Zbiralnica za pošto:

GEORG FULGNER

BERLIN-NEUKÖLLN

Ringbahnstrasse 24., Abt. ZAD.

